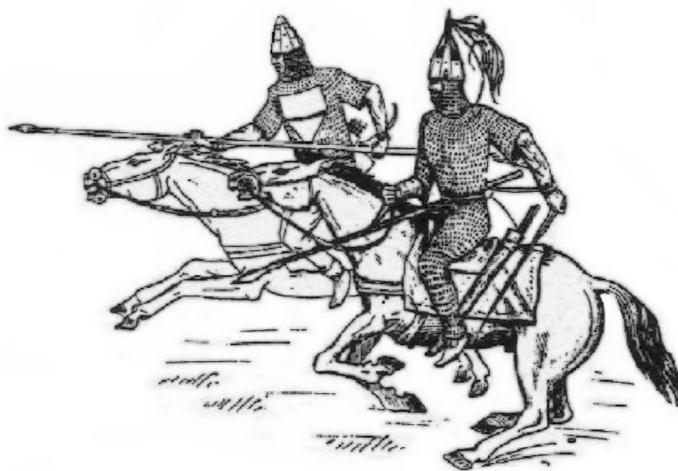
PREZENȚE SARMATICE ŞI ALANICE TIMPURII ÎN REGIUNILE EST-CARPATICE

CEZAR FURTUNĂ

PREZENȚE SARMATICE ȘI ALANICE TIMPURII ÎN REGIUNILE EST-CARPATICE

EDITURA PIM

IAȘI, 2011

Referent ştiinţific: Prof. univ. dr. Dan Gh. Teodor

(Universitatea „Alexandru Ioan Cuza"-Iaşi)

Editura pim
Editură acreditată CNCSIS – 66/2010
Şoseaua Ştefan cel Mare şi Sfânt nr. 4, Iaşi – 700497
Tel.: 0730.086.676; Fax: 0332.440.730
www.pimcopy.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
FURTUNĂ, CEZAR
Prezenţe sarmatice şi alanice timpurii în regiunile est-carpatice /
Cezar Furtună. - Iaşi : PIM, 2011
ISBN 978-606-13-0338-0

94(398.2)

SUMAR

Cuvânt înainte

Etalând încă din a doua jumătate a Mileniului I al Erei precreştine o configuraţie pluri-comunitară şi poliarhică, spaţializată la scara unui teritoriu vast, repartizat pe două continente, lumea sarmato-alanică a constituit timp de mai bine de un mileniu şi jumătate un mediu al efervescenţelor culturale, etnice, politice şi militare care au înrâurit în mod semnificativ evoluţiile istorice – în accepţia terminologică cea mai extinsă – dintr-o parte considerabilă a arealului eurasiatic.

Conexate masivului nordic al trunchiului iranian, împreună cu diversele ramificaţii ale populaţiilor central-asiatice desemnate iniţial sub numele de dahai, saci şi massageţi, care i-au premers pe alani, triburile sarmatice au fost implicate în repetate restructurări comunitare şi conglomerări etnice, care au avut ca rezultat diferenţierea progresivă a unor grupuri distincte precum iazygii, roxolanii, aorşii, siracii, saiii, urgii, scamarii, iassamaţii, dandarizii, udinii, areaţii, exobigiţii, hamaxobii, eparegiţii ş.a., ultimul dintre acestea fiind reprezentat de alani, denominaţie la rândul său generică, acoperind mai multe realităţi comunitare.

În interiorul unui spaţiu atât de extins, localizat la nivelul majorităţii sectoarelor stepei eurasiatice, sarmaţii au interacţionat în diverse etape ale existenţei lor atât cu populaţii înrudite sub raport etnic, precum lumea scitică occidentală şi orientală, grupurile iraniene sedentare

nord-estice ale choresmienilor, sogdienilor şi bactrienilor, popoarele medo-persano-parte din Podişul Iran şi kuşanii central-asiatici, cât şi cu grupuri cu apartenenţă etnico-lingvistică diferită, precum populaţiile maeotice şi iafetice caucaziene, sau, mai către est, diverse grupuri uralice, paleo-siberiene, altaice şi tibetane. Ceea ce a rezultat din aceste amalgamări recurente a fost un mixaj antropologic, cultural şi etnic aprofundat, care a fost însă apt să dezvolte un profil aparte, relativ bine individualizat, care a dat nota specifică lumii sarmato-alanice.

Avansarea progresivă a grupelor sarmatice în direcţia vestică a implicat şi prezenţa acestora în spaţiul est-carpatic, inclusiv la vest de Prut, cel mai probabil încă de la jumătatea secolului I î.Hr., dar anumite particularisme de ordin arheologic conexate cu desfăşurările istorice cunoscute impun ca necesară o tratare diferenţiată a formelor de manifestare ale acestui fenomen în regiunile dintre Carpaţi şi Nistru, în funcţie de două unităţi geografice distincte, delimitate, în opinia noastră, de râul Prut mai curând decât de râul Siret, în condiţiile în care deosebirile arheologice constatate între cele două arii culturale sunt semnificative, cu interpretări istorice în mod evident diferite. Plecând de la aceste premise, prezentul volum îşi propune să realizeze o inventariere minimală a descoperirilor arheologice de factură sarmatică sau alanică timpurie din perimetrul pruto-carpatic, însoţită de o analiză succintă a problemei prezenţelor iraniene post-scitice în acest sector al Daciei răsăritene în secolele I î.Hr.-IV d.Hr. şi de un eseu istoriografic.

SARMATO-ALANII ÎN LITERATURA DE SPECIALITATE. ESEU ISTORIOGRAFIC

Autonomizată relativ recent în cadrul spectrului tematic general al istoriografiei române, problematica sarmatică și alanică a influxat de timpuriu producțiile cu conținut breviaristic sau de istorie veche ale acesteia, înregistrând succesiv mențiuni sau referiri incidentale lapidare, care vor lăsa, treptat, locul unor considerații mai ample, pe măsura acrescenței cognitive de ansamblu survenită la nivel european și național în domeniile istoriei Antichității și respectiv Medievalității. Totuși, condițiile inerțiale care au decurs, pe de o parte, din caracterul dispersiv și circumstanțial al evocării sarmaților și alanilor în contextul istoriei dacice și daco-romane și asocierea *ab initio* a manifestărilor acestor alogeni posturii de epifenomen tranzient în raport cu permanențele etalate de continuitatea autohtonilor în bazinul carpatic, pe de o parte, și din plasarea domenială într-o dispunere dacă nu întru totul exterioară, în orice caz, marginală în economia programului de recuperare istorică angajat de istoriografia română în Modernitate, pe de altă parte, nu au favorizat decât în puține cazuri o acumulare de tip aglutinant în direcția sarmatologiei și a alanologiei de la noi, cantonate mult timp într-un stadiu genezic, incipient, impropriu și în prezent elaborării unei sinteze propriu-zise consacrate unei abordări exhaustive a prezențelor sarmato-alanice în spațiul indigen. Mai mult decât atât, subsidiaritatea epidictică și enclavajul tematic reducționist al secvențelor

sarmatologice inserate de istoricii români în lucrări dedicate altor problematici a avut ca rezultat și o emfraxionare aparentă a sedimentării graduale în mediul autohton a unei istoriografii de profil, contribuțiile mai vechi în domeniu fiind de multe ori ignorate de cele ulterioare, pentru ca într-o altă etapă, survenită în perioada postbelică, conținutul lor ideatic, datorat, bunăoară, unor nume precum Bogdan Petriceicu Hasdeu, A.D.Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan, C.C.Giurescu sau Gheorghe I.Brătianu, să fie uneori preluat fără necesarele trimiteri bibliografice.

În aceste condiții, considerăm că asumarea unui efort integrator și de sistematizare istoriografică diacronică a pasajelor atașabile sarmato-alanologiei autohtone a devenit un demers restitutiv prioritar, care corespunde unei necesități de restabilire a normalității, recte a contiguității stadiale de informație și de interpretare la nivelul scrisului istoric angajat în direcția investigării acestei arii domeniale.

Preferând pentru acest cadru elecțiunea formei de articulare discursivă a unui eseu istoriografic, am avut în vedere mai întâi posibilitățile structurative flexibile de cuprindere expozitivă a unui volum bibliografic extins, din a cărui parcurgere punctuală a rezultat, finalmente, prezenta variantă de antalogare - selectivă, desigur – în care survolajul tematic de funcționalitate signalectică vizează în principal ilustrarea pragmatică a viziunii istoricilor români asupra fenomenologiei implicate de interferarea durabilă a nomazilor iranofoni post-scitici în desfășurările din spațiul aferent bazinului carpatic. Pentru scrierile interbelice sau mai vechi, aspectarea anatalogatorie a literaturii interne consacrate sarmato-alanilor vest-nistruvieni nu se substituie defel unui

excurs critic propriu-zis, unei evaluări severe sub raport axiologic sau unei discuții detaliate asupra surselor și influențelor bibliografice. O astfel de abordare ne apare ca fiind din start una inoportună, neconcludentă și, la rigoare, neloială, necadrând în plus cu deferența cu care, în ceea ce ne privește, ne raportăm întotdeauna la erudiția eclatantă, la intuițiile savante, la puterea deosebită de analiză și de sinteză etalate de majoritatea istoricilor antebelici și interbelici antalogați în cuprins, care nu aveau, în timpurile în care au scris, nici măcar suportul unor localizări arheologice minimale ale teritorializării populațiilor iranice nord-pontice în arealul Daciei. Prin contrast, accente critice mai pregnante vor surveni punctual în diferite momente ale raportării la scrieri ale ultimelor decenii, însă expunerea desfășurată, argumentativă a lor excede cadrul formal – în primul rând, reiterăm, signalectic – al prezentului eseu istoriografic, ținând de conținutul altor secvențe structive ale lucrării propuse.

Abordarea în manieră diacronică a scrisului istoric românesc reliefează – ca proximă constatare preliminară – faptul că, din perspectiva referirilor la populațiile sarmato-alanice și respectiv la entitățile geografice derivate din aceste etnonime, literatura autohtonă de profil înregistrează încă de la primele sale încercări anumite mențiuni, care însă au fost ignorate de istoricii moderni, cel mai probabil din cauza conținutului lor de caracter în general areflexiv și eteronom, întru-totul explicabil pentru acele etape istoriografice.

Astfel, Grigore Ureche, despre care se consideră că a utilizat doar două izvoare, se rezumă la a evoca nominal Sarmația,

„toată de la Asia, cu Sțitiia sau Sireca”[1] (ultima denumire corespunzând Sirakenei, nume sub care a fost cunoscut teritoriul uniunilor de triburi dominate de sarmații siraci, localizați de către majoritatea istoricilor la est de cursul inferior al Donului, până la Marea Caspică), în pasajul în care prezintă ceea ce el numește *„Împărățiia Tătărască”*[2]. În context, întregul trecut al sciților și al tuturor celorlalte neamuri care i-au succedat în regiunile nord-pontice, implicit și al sarmaților, este atribuit tătarilor, după un model circumstanțial recursiv larg răspândit în epocă.

La Miron Costin (și la Nicolae Costin) referirile la populațiile iranice sunt mai numeroase, dar prezintă aceleași tendințe de a realiza filiații etnice imposibil de probat, dovedite în final ca fiind fanteziste, preluate de la diverși autori străini care au vehiculat descendențe și înrudiri comunitare bazându-se numai pe anumite tradiții epice nesigure sau pe identificarea unor analogii filologice la nivelul denominațiilor etnice menționate în textele antice și al acelora medievale consacrate în etapele istorice ulterioare. Pentru exemplificare, este sugestiv fragmentul în care un pasaj din Quintus Curtius Rufus, în care se scrie că *„sahi, dahi, massaghetti tot un niam sîntu”*, este continuat cu precizarea că aceștia ar fi migrat dinspre *„părțile Hindiei”* în Dacia, asupra căreia și-ar fi impus în final numele, redat în forma

[1] Grigore Ureche, *Letopisețul Țării Moldovei*, ediție îngrijită de Tatiana Celac, Chișinău, 1990, p. 60.

[2] *Ibidem.*

„*Dachia*"[3]. Sacii, dahaii și massageții sunt astfel asociați metamorfozelor din interiorul lumii dacice și nu a celei sarmatice, acesteia din urmă Miron Costin plasându-i în prelungire popoarele slave, considerând în legătură cu etnosul slav originar că „*întâi acestui niam grecii le-au dzisu sauromatis, de pre ochii mierăi și albeneți, adecă ochi de șopârlă*"[4].

Preocupat asemeni tatălui său de cunoașterea vechilor locuitori ai spațiului dacic, Nicolae Costin a realizat și câteva traduceri pe această temă, incluzându-le fragmentar în *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*. Printr-un astfel de fragment, tradus cândva între anii 1696 și 1709 din opera poetului grec Dionisie, se introduce în circuitul literaturii de limbă română numele alanilor, amintiți în context alături de daci, goți, bastarni și sarmați printre populațiile care dețineau o pondere semnificativă în regiunile nord-vest pontice: „*Multe niamuri se ating / De locurile ce-s pe lângă Meotid / Și nemții și gheti / Și sarmați și bastarti / Scaunul daților / Și puternice piepturi a lui Alan*".[5]

---

[3] Miron Costin, *Opere alese*, Antologie, prefață și note de G. Popp, text stabilit de P.P. Panaitescu, București, 1966, p. 234.

[4] *Ibidem*, p. 251.

[5] Nicoale Costin, *Opere*, ediție de C.A. Stoide și I. Lăzărescu, I, Iași, 1976, p. 29; vezi și *Poezie veche românească*, Antologie, postfață, bibliografie și glosar de M. Scarlat, București, 1985, p. 71.

Anterior, Nicolaus Olahus înscrisese în cele două cărți istorico-literare de limbă latină finalizate în anul 1536, *Hungaria, sive de originibus gentis, situ, diversione, habitu atque opportunitatibus (Hungariae Liber I, Origines Scytharum et Chronographica descriptio Regni Hungariae)* și respectiv *Atila, sive de rebus bello paceque ab suo gestis (Hungariae Liber II, Atila. Sive de initiis Atilani per Pannonias Imperii, et rebus bello ab eodem gestis)*, concepute ca părți ale unei lucrări de mari proporții, rămasă neterminată, date de o acuratețe istorico-geografică remarcabilă pentru acele timpuri despre Sciția și Sarmația, ca desemnări spațiale date, sau despre episoade cu participare alană consumate în perioada hunică. Surprinde, întrucâtva, accepția geografică extinsă, destul de rar întâlnită, pe care Nicoalus Olahus o acordă Alaniei, într-un pasaj în care precizează cu claritate că fiind situată *„dincoace de Tanais* [...], *aceasta* [Sciția europeană], *începând din locuri nordice aproape necunoscute, se sfârșește, peste crestele riphaeice și hiperboreice, înspre Miazăzi cu Tracia și fusese numită cândva Alania, și poporul său – alan, de la muntele și fluviul Alanus. În vremurile noastre aceasta se cheamă Sarmația* [Polonia], *Lituania, Rusia, Moscovia.*"[6]

Într-un alt paragraf[7], eruditul cărturar român îi enumeră pe iazygi (*„Jazyges"*) printre diferitele popoare care locuiau în contemporaneitate în cuprinsul regatului maghiar, referirea avându-i

[6] Nicolaus Olahus, *Ungaria. Atila*, ediție bilingvă, traducere, cuvânt înainte și note de Antal Gyöngyvér, Iași, f.a., p. 17.

[7] *Ibidem*, p. 129.

desigur în vedere pe yassii pannonici, cărora le era adeseori asociat numele predecesorilor lor iranici stabiliți în Pannonia în epoca romană.

La rândul său, stolnicul Constantin Cantacuzino, căruia îi este atribuită cu argumente care ne apar în acest moment ca fiind peremptorii[8], lucrarea *Istoriia Țărâi Rumânești, întru care să cuprinde numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuitorii ei atunci, și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până în vremile de acum, cum s-au tras și stă*, cu o datare incertă, în legătură cu ale cărei limite de redactare s-a admis relativ recent, după îndelungate controverse, că *„pot fi presupuse doar cu aproximație"*, undeva la nivelul intervalului 1690-1710[9], include în capitolele finalizate, care se opresc la perioada domniei lui Attila, mai multe referiri la sarmații și alanii implicați în evoluțiile politico-militare derulate în spațiul Daciei romane. În prealabil,

[8] Vezi A. Pippidi, *Istoria Țării Românești, autorul și data ei*, în RdI, tom 42, nr. 12, 1989, p. 1209-1224; Otilia Dragomir, *Studiu filologic*, în *Istoriia Țărâi Rumânești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ediție critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar și indice de nume proprii de Otilia Dragomir, București, 2006, p. 19-38; pentru alte opinii, vezi în special N.A. Ursu, *Teodosie Veștemeanul, adevăratul autor al Istoriei Țării Rumânești*, în „Cronica", XVII, nr. 32, 6 august 1982, p. 5, 8 (I) și nr. 33, 13 august 1982, p. 5, 8 (II); idem, *Concordanțe lingvistice și stilistice între prefețele mitropolitului Teodosie, Istoria Țării Rumânești, atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino, și Foletul novel*, în SCL, XLII, 1991, nr. 5-6, p. 231-249; idem, *Paternitatea Istoriei Țării Rumânești*, în SCL, XLII, 1991, nr. 5-6, p. 249-254 și Șt.S. Gorovei, *Argumentele paternității*, în „Luceafărul", XXXI, nr. 52, 24 decembrie 1988.

[9] A. Pippidi, *op.cit.*, p. 1217; vezi și Otilia Dragomir, *loc.cit.*, p. 11.

stolnicul, considerat îndeobște figura cea mai reprezentativă a vieții culturale din Țara Românească de la cumpăna secolelor XVII și XVIII, și singurul care poate fi apropiat, în privința erudiției, de contemporanul său din Moldova, Dimitrie Cantemir, se aliniază ideii privind descendența iranică, mai exact dahaică, a dacilor și a geților, preluând un fragment din lucrarea *Rerum Hungaricarum decades* a cunoscutului istoriograf a lui Matei Corvin, Antonio Bonfini, în care se precizează că *„mulți zic* [ca dacii și geții] *să fie venit de la Dais* (forma de ablativ pentru substantivul etnonimic *Daii*, n.n.), *care sânt în Schitia asiatică* [...], *vecini cu lăcuitorii Hircaniei* [și] *locuri mai bune de a lăcui căutându-și, într-aceste părți ale apusului au venit*"[10].

Într-un alt paragraf al *Istoriiei* sale, Cantacuzino îl compilează pe Carion pentru a descrie politica imperială de colonizare a Daciei, periodic amenințată de sarmați, arătând că *„și mai vârtos pe acolo // îi așeza împărații* [pe veterani], *ca să potolească și să strângă gâlcevile ce dease făcea sarmații*", considerați strămoșii polonilor.[11]

[10] Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țărâi Rumânești, întru care să cuprinde numele ei cel dintâi și cine au fost lăcuitorii ei atunci, și apoi cine o au mai descălecat și o au stăpânit până în vremile de acum, cum s-au tras și stă*, în *Istoriia Țărâi Românești atribuită stolnicului Constantin Cantacuzino*, ediție critică, studiu filologic, studiu lingvistic, glosar și indice de nume proprii de Otilia Dragomir, București, 2006, p. 149; în continuare, se va prescurta Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țărâi Rumânești*.

[11] *Ibidem*, p. 165.

Ulterior sunt evocate tentativele sarmate de insurecționare a provinciei Dacia și, subînțeles, a dacilor liberi, arătându-se că supușii de la Dunărea de Jos ai Romei *„începură a să amesteca și a să adaoge cu sarmații, vecinii lor, de carii fură și îndemnaț să se desparță și să se dezbată de supt ascultarea împărăției, carea și începură a o face, i pro(<č>).*"[12]

Alt pasaj cantacuzinesc, compilat după Martin Cromer, precizează că Dacia e despărțită de o parte a Sarmației europene prin *„apa Tirii, căriia noi zicem Nistru*" iar mai recent prin *„apa Nerasul* [Hierasus]*,căruia noi Prutul acum îi zicem*" și că *„de către apus cu iazighii metanaștii să hotărăște*"[13].

Era astfel conturat tabloul geopolitic al Daciei din primele secole ale Erei creștine, flancate atât la est cât și la vest, de populații sarmatice, aflate în raporturi oscilante cu Roma. În aceste condiții, apare firesc ca lista acelor *„feliuri de feliuri de varvari ce năvăli și prăzi în Dachia al norodului roman ținut și al ghetilor țară,* [ce] *împreună* [și] *cu panonii se făcea*", să fie deschisă tot de sarmați, care urmați în enumerare de goți, huni, vandali și gepizi, aveau *„atâtea dease întrări*[14] *și prăzi* [...] *cară făcea în Dachia* [...] *și răutăți și stricăciuni.*"[15]

---

[12] *Ibidem*, p. 166.

[13] *Ibidem*.

[14] În toate precedentele ediții ale *Istoriiei...*, în loc de *„intrări și prăzi*" în Dacia ale sarmaților și ale celorlalte populații migratoare, s-a preferat lecțiunea *„întăriri și prăzi*", dar nu se poate stabili cu precizie care este forma corectă, întrucât grafia

Într-o ipostază asemănătoare, conflictogenă în raport cu Roma, sunt menționați și alanii, aliați conjuncturali ai dacilor împotriva armatelor împăratului Antoninus Pius: *„Iară aflând dachii // vreame și soții găsindu-și pe un neam ce-i zicea alani, s-au sculat spre romani. Ce și acest Antonin deci, trimițind oaste asupră-le, i-au biruit și i-au zdrobit.*"[16]

Editorul celei mai recente ediții a *Istoriiei Țărâi Rumânești*, filologul Otilia Dragomir, remarca în studiul lexicologic adițional al volumului apărut în anul 2006 că prin intermediul cronicii sale istorice, stolnicul Constantin Cantacuzino a introdus în limba literară a epocii un număr considerabil de neologisme, situându-se din acest punct de vedere imediat în urma lui Dimitrie Cantemir.[17] Astfel, la capitolul împrumuturilor culte, sunt creditate ca înregistrând aici prima apariție într-un text de limbă română, în aceste cazuri cu o ocurență care le plasează în categoriile așa-numitelor *hapax legomena* și respectiv *hapax dislegomena*, termenii *alan* (la singular)[18], *iazygi* (în forma *iazighi*)[19], *sarmați*[20] și *metanaști*[21] (ultimii trei la plural), alături de alte peste o sută

chirilică a termenului respectiv, așa cum apare în fotocopia paginii corespunzătoare a manuscrisului, redată ca atare în ediția din 2006, este puțin lizibilă.

[15] Stolnicul Constantin Cantacuzino, *Istoriia Țărâi Rumânești, ed.cit.*, p. 194-195.

[16] *Ibidem*, p. 183.

[17] Otilia Dragomir, *loc.cit.*, p. 92.

[18] *Eabidem*, p. 93.

de cuvinte, dintre care câteva zeci sunt, la rândul lor, substantive etnonimice. Afirmația ca atare trebuie privită însă cu rezerve, în condițiile în care datarea *Istoriiei* cantacuzinești nu poate transgresa, în acest stadiu al informațiilor, un nivel relativ ridicat de aproximare[22], care nu permite deocamdată o departajare cronologică suficient de clară între opera stolnicului muntean și traducerile sus-menționate ale lui Nicolae Costin, în care apar, de asemenea, termenii *alan* și respectiv *sarmați*. Rămâne așadar de stabilit în viitor primatul terminologic efectiv al utilizării acestor etnonime în literatura română, întrucât dacă lucrările istorico-literare ale lui Nicolaus Olahus, deși au meritul de a fi în mod cert cele dintâi ale unui autor român în care se fac referiri directe la sarmați și la alani, ies din discuție, din cauza faptului că au fost redactate în limba latină, cum va fi cazul și cu *Descriptio Moldaviae* (*Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae*) a lui Dimitrie Cantemir și, la fel ca și aceasta, nu au beneficiat decât mult mai târziu de traduceri românești, despre raporturile cronologice dintre versiunea originară a *Istoriiei* cantacuzinești, pe de o parte, și scrierile care conțin mențiuni explicite de terminologie sarmato-alanică, datorate lui Nicolae Costin, pe de altă parte, se pot face în acest moment doar speculații, fără posibilitatea

---

[19] *Eabidem*, p. 97.

[20] *Eabidem*, p. 100.

[21] *Eabidem*, p. 97.

[22] Vezi *supra*, nota 9.

precizării unei antecedențe clare de redactare a manuscriselor în discuție.

Cât privește reflectarea imaginii sarmato-alanilor în deja evocata *Descriptio Moldaviae*, atipica sinteză cantemiriană încheiată în anul 1716, aceasta se profilează drept una absolut marginală, cu totul secundară în raport cu dominanta conținutului, rezervat în mod natural în majoritate covârșitoare elementului etnic autohton, *Romano-Moldo-Vlah*, cum avea să-l definească ulterior ilustrul Principe-savant în angajatul său hronic, rămas din păcate nefinalizat. Numele sarmaților apare menționat într-un caz singular, așadar din nou ca *hapax legomena*, în deschiderea enumerării populațiilor care au provocat degringolări de durată ale spațiului est-carpatic, pe fondul erodării puterii romane. Din perspectiva menționării sarmaților, pasajul în sine este unul explicit, care nu ridică probleme deosebite de interpretare, analiza afirmației privind exodul populației romanice către Maramureș neconstituind, desigur, obiectul discuției de față. Textual, se scrie că *„după ce mai la urmă începu să scadă domnia Romanilor, Moldova fu adesea călcată de barbari, de Sarmați, Huni și Goți și coloniile romane se văzură nevoite a se trage la munți și a-și căuta scăparea în contra furiei barbarilor în partea muntoasă, în Maramureș"*[23], sau, într-o altă traducere, că *„în epoca următoare, când Imperiul Roman a început să decadă, barbarii – și anume sarmații, hunii și goții – au pustiit Moldova de mai multe ori și*

[23] Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, traducere de I. Ludovig Redslov, notiță introductivă, note explicative, un portret și o chartă de Miron Nicolescu, București, 1909 (reprodusă în facsimil în anul 2004), p. 30.

au silit pe coloniștii romani să fugă în munți, ca să caute loc de adăpost împotriva cruzimii lor, în partea muntoasă a Maramureșului"[24].

Ceea ce este de reținut de aici este caracterul invaziv și violent atribuit de Cantemir intruziunii migraționiste sarmatice, percepute ca având suficientă relevanță pentru a nu lipsi dintr-o minimală înșiruire a grupurilor migratorii care s-au succedat în spațiul est-carpatic în prima jumătate a Mileniului I. Cu titlu signalectic, amendăm în trecere observația avansată sub forma unei note de subsol într-una dintre edițiile de circulație ale neconvenționalei monografii[25] – o carte de idei apărută în mijlocul unei literaturi a faptelor – în cuprinsul căreia Cantemir este bănuit că i-ar fi confundat în deschiderea primului capitol al operei, *Despre numele cel vechi și cel de acum al Moldovei*, pe geto-daci cu sciții; în realitate, existența confuziei nu se confirmă, lectura mai atentă a textului și a diferitelor sale traduceri indicând în mod clar faptul că paragraful respectiv nu pune semnul egalității între sciți, geți și daci, ci doar creditează o antecesoritate sau, în orice caz, o dominație temporară a sciților asupra celorlalți locuitori din zorile istoriei Daciei răsăritene, cel puțin, parte asupra căreia își focalizează efortul restitutivo-descriptiv plurivalentul autor al *Descrierii*. În subsidiar, se sugerează, doar, o filiație scitică a locuitorilor consacrați ai Antichității ținuturilor carpato-dunărene, numiți *„când geți, când*

[24] *Ibidem*, traducere după originalul latin de Gh. Guțu, postfață și bibliografie de Magdalena Popescu, București, 1973, p. 8.

[25] *Ibidem*, p. 7, nota 1; vezi și comentariul similar din postfață, p. 298.

daci"[26], dar prezența eventuală la Cantemir a acestui tipar al istoriografiei de factură medievală, care îi lega adesea pe daci și pe geți de dahii și massageții central-asiatici, desemnați îndeobște ca neamuri scitice, dar și ca predecesori ai alanilor, nu ar trebui să surprindă, dat fiind nivelul de atunci a informației istorice. Și totuși, Cantemir însuși pare să aibă rezerve asupra acestei posibilități, poate acesta fiind și motivul pentru care a preferat să nu dezvolte segmentul rezervat în volum Daciei vechi, stăruind în schimb asupra perioadei post-Decebal.

Aceste acumulări istoriografice de expresie românească, reflectate în cosmografii, cronici, istorii sau simple traduceri realizate de autori de limbă română pe parcursul secolului al XVII-lea, în bună parte fanariot și tributar astfel limbii grecești, nu produc schimbări semnificative din perspectiva referirilor la sarmați sau la alani, acestea menținându-și caracterul habitual – lapidar și incidental – firesc în contextul unui scris istoric canalizat în mod programatic către alte direcții de interes. Un alt gen de abordare, care prezintă un grad substanțial sporit de familiaritate cu problematica sarmatică, survine la începutul secolului următor, odată cu elaborarea câtorva dintre lucrările de maturitate epistemologică de factură iluministă, datorate în principal lui Gheorghe Șincai și Petru Maior, iluștri exponenți ai ardentei Școli Ardelene.

Un prim exemplu în acest sens îl constituie sinteza de mari dimensiuni a lui Gheorghe Șincai, *Cronica românilor și a mai multor*

---

[26] *Ibidem*, p. 7.

neamuri în cât au fost ele aşa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările şi faptele unora, fără de ale altora, nu se pot scrie pre înțeles, din mai multe mii de avtori, în curs de 34 de ani culeasă şi după anii de la Naşterea Domnului nostru Is.Hs. alcătuită (cu varianta ulterioară în limba latină *Chronicon Daco-Romanorum sive Valachorum*), finalizată la 2 noiembrie 1811, dar având două fragmente, corespunzătoare anilor 86-169 şi respectiv 174-264 publicate anterior, în 1808 şi 1809, în „Calendarul de la Buda", înainte ca autoritățile habsburgice transilvănene să dispună oprirea publicării lucrării, considerată *„foarte periculoasă ordinei publice a Marelui Principat al Transilvaniei*"[27]. În mod concret, Gheorghe Şincai citează conjunctural, dar cu maximă exactitate, în câteva pasaje ale *Hronicii* sale, autori antici care îi menționează pe sarmați ca fiind implicați în lupte cu romanii în interiorul arealului dacic sau în proximitatea acestuia. Dacă pe sarmații iazygi îi plasează corect la Dunărea Mijlocie[28], pentru celelalte ramuri sarmatice preferă o localizare sistematică la est de râul Tyras, astfel încât orice luptă angajată de romani cu acestea devine pentru Gheorghe Şincai un prilej de a demonstra continuitatea stăpânirii romane la nord de Dunăre şi astfel, în mod implicit şi persistența elementului romanic în acest teritoriu. Spațializarea ca atare incumbă însă un oarecare echivoc,

[27] Cf. raportului comisiei de cenzură a textului, *Reflexiones in Chronicon Dni Georgii Sinkai, apud* Manole Neagoe, *Tabel cronologic*, în Gheorghe Şincai, *Chronica românilor*, ediție îngrijită de Florea Fugariu, prefață, tabel cronologic şi note de Manole Neagoe, Bucureşti, 1978, I, p. L.

[28] Gheorghe Şincai, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri*, *ed.cit.*, p. 22.

întrucât după ce se scrie că „*Sarmația era preste Nistru*"[29], se continuă cu precizarea „*drept aceea și preste Dachia-cea-veche*"[30], specificare aparent ambiguă, din care nu reiese suficient de clar dacă se are în vedere întinderea mai mare, inclusiv dincolo de Nistru, a Daciei vechi sau, dimpotrivă, o suprapunere ulterioară a unei părți a acesteia de către lumea sarmatică. În favoarea celei de a doua posibilități de interpretare pledează un alt fragment, în care se afirmă că „*Dachia Veche sau Dachia lui Traian nu era numai una, ci o parte a ei se numea Colia*"[31], pasaj care a contrariat editorii, care au notat în subsol că „*afirmația lui Șincai că o parte a Daciei s-a numit Collia nu este confirmată de nici un document*"[32]. Nu este însă exclus ca eruditul iluminist transilvănean să fi avut în vedere prin afirmația sa o situație de încorporare temporară a unei părți a Daciei în teritoriul supus autorității vremelnice a unei uniuni de triburi, a unei populații migratoare desemnate în izvoare cu un nume asemănător, cum ar fi cazul corallilor menționați de Ovidiu (*Tristia*, IV, 8, 83) și considerați de Vasile Pârvan ca fiind un grup sarmatic[33]. În altă ordine de idei, Șincai se asociază opiniei quasi-generale, încă vehiculate și în prezent, care îi identifica pe sarmați drept predecesori ai slavilor,

[29] *Ibidem*, p. 42.

[30] *Ibidem*.

[31] *Ibidem*, p. 22.

[32] *Ibidem*, nota de subsol a editorului.

[33] V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, ediție îngrijită, note, comentarii și postfață de R. Florescu, Chișinău, 1992, p. 80 (125 în ediția princeps), nota 2.

desemnați generic sub numele de sloveni, și scrie așadar că „*au fost sloveni supt nume de vénete, ánte și doară și sarmate*"[34], reiterând în alt loc ideea, scriind că „*sármatele carii erau sloveni, i-au tăiat* [lui Domitian] *un leghion cu povățuitor cu tot*"[35].

În mod similar cu Gheorghe Șincai, Petru Maior, cel mai tânăr dintre creatorii Școlii Ardelene, etalează acribie comparabilă în raportarea la sursele istorice antice[36], în lucrarea sa fundamentală *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, publicată în anul 1812, în cuprinsul căreia inserează de asemenea câteva referiri la sarmați, incluse însă nu în textul propriu-zis al operei, ci în amplele sale note bibliografice, în care extrasele din autorii antici sunt redate în latină sau în greacă, acestea din urmă beneficiind în multe dintre cazuri de traducerea autorului în limba latină, iar în alte situații de tălmăciri în

[34] Gheorghe Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, *ed.cit.*, p. 117.

[35] *Ibidem*, p. 6.

[36] Considerat în general inferior lui Gheorghe Șincai sub raportul documentării și preocupat nu atât de perfecțiunea formei științifice a operei sale, cât mai ales de forța mesajului lor militant, Petru Maior manifestă totuși o atentă măsură în elaborarea tezelor sale, pornind întotdeauna de la un fond documentar semnificativ, care în segmentul său corespunzător Antichității se demonstrează a fi administrat cu suficientă judiciozitate, inclusiv sub raportul aparatului critic, astfel că afirmația lui Sextil Pușcariu, bunăoară, care scrie că Maior este „*mai puțin omul izvoarelor și mai mult al argumentelor izvorâte dintr-o minte genială*" (S. Pușcariu, *Părerile lui Petru Maior despre limba română*, în „An. Inst. de ist. națională", I, 1921-1922, p. 110), se pretează în latura sa aparent peiorativă, secțiunii din *Istorie* care corespunde perioadei care transcede epoca romană.

latină transcrise din edițiile bilingve greco-latine folosite în decursul redactării volumului.

Împrejurările evocate de Petru Maior atunci când îi menționează pe sarmați au în vedere campanii romane purtate împotriva lor sau a altor populații barbare cantonate în vecinătatea lor, indicându-se astfel în mod evident faptul că eminentul autor transilvănean împărtășea opinia potrivit căreia, prin acțiunile lor din primele secole ale Erei Creștine, sarmații au deținut un rol semnificativ în evoluțiile de la Dunărea Mijlocie și de Jos.

Comparativ cu deschiderile epistemologice configurate în istoriografia română de cei doi exponenți de vârf ai Școlii Ardelene, Gheorghe Șincai și Petru Maior, care realizează tangențial succinte trimiteri la sarmați, pe fondul valorizării din perspectiva istoriei naționale a unor izvoare literare antice care includ și referiri la aceștia, evoluțiile contemporane ale scrisului istoric din celelalte Principate Române vădesc, din acest unghi, o tentă regresivă, care își profilează același curs și în comparație cu *Istoriia* elaborată anterior în Țara Românească de stolnicul Constantin Cantacuzino. Prioritățile identitare manifeste ale culturii românești, în general, care se cerea redefinită pe coordonatele secolului naționalităților, nu lăsau loc unor traiecte istoriografice individuale în direcția populațiilor alogene din spațiul carpato-dunărean, acestea fiind tratate *in corpore*, ca valuri intruzive succesive, care au împietat dezvoltarea naturală a elementului etnic autohton. Modul conjectural de abordare în această manieră generalizatoare și nediferențiată a problematicii migrațiilor este acela etalat de Gheorghe Asachi, bunăoară, care, preocupat fiind de

popularizarea evenimentelor și figurilor reprezentative ale trecutului Moldovei, în cazul său, a reușit să alcătuiască în deceniile prepașoptiste un compendiu de istorie aproape complet, printr-o serie de scrieri autodefinite drept nuvele, dar în realitate greu încadrabile unui anumit gen literar, în special din cauza volumului considerabil de comentarii și precizări de ordin științific, recte istorice, arheologice și uneori filologice diseminate în cuprinsul acestora, asociat, la rândul său, unor încercări epice versificate, dramatizări și litografieri. Rezumând în spiritul epocii influxurile migratorii venite din direcția estică, responsabile de constrângerea populației locale la exodul montan, Asachi nu mai procedează la obișnuitele enumerări, începute de regulă cu sarmații, ci preferă să scrie simplu, într-o formulă cu adresabilitate cât mai extinsă, că *„atunci, de la Răsărit, / păgâni barbari, cu cruzime, / în Moldova a venit, / în atâta, zău, cîtime, / că mai lesne ni era / frunzele a număra."*[37] În logica acestui tip de construcție epică, grefat pe arhetipul popular, ceea ce urmează este descrierea, în termeni geografici atipici de exacți, totuși, a aneantizării dinspre timpurile moderne a imperiilor stepei: *„De l-Altai păn la Carpat, / barbarilor semeție / crivățul a spulberat / ca p-arină din câmpie; / nicio urmă de-a lor pas, / decât numel-a rămas."*[38]

[37] Gheorghe Assachi, *Jijia (Imitată dupre zicătoarea poporană)*, în *Scrieri literare*, ediție îngrijită, prefață, note și glosar de N.A. Ursu, București, 1957, vol. I, p. 180.

[38] *Ibidem*, p. 182.

Menținându-se, ca și Gheorghe Asachi, în aria conjecturală a construcțiilor teoretice privitoare la originea dacilor, generația următoare de istorici reia în linii mari tezele anterioare, dar într-o formulă discursivă restructurată, alimentată de vasta literatură specializată consacrată Antichității, care prolifera în epocă în marile centre culturale europene frecventate de intelectualii români. Astfel, lucrarea de tinerețe a lui Mihail Kogălniceanu, *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques transdanubiens*, apărută în anul 1837 la Berlin și reeditată în 1854, în timpul Războiului Crimeei, nu arăta niciun fel de rezerve în a afirma că *„dacii erau originari din provincia Josebas sau Margiane din Persia, regiune ai cărei locuitori se numeau derbices sau daes, nume purtat și de daci."*[39] Importanța implicită acordată de Kogălniceanu factorului iranic în definirea profilului etnico-lingvistic al dacilor este sugerată și de ralierea formală la ipoteza privind producerea unor împrumuturi lexicale de proveniență sarmatică la nivelul limbii dacice, despre care scrie că *„se crede că aceasta este un dialect al limbii trace amestecat cu cuvinte sarmate"*[40] admițând totuși că *„se știu totuși foarte puține lucruri despre limba dacilor"*.[41]

Evoluând încă pe coordonatele romantismului, *„fie și în forme amendate* [...], *de naturalism, pozitivism, istoria civilizațiilor și*

[39] M. Kogălniceanu, *Opere*, vol II, *Scrieri istorice*, ediție îngrijită de Al. Zub, București, 1976, p. 38.

[40] *Ibidem*, p. 39.

[41] *Ibidem*.

alte orientări ale epocii"[42], Bogdan Petriceicu Hasdeu, care – în intenția de a se disocia de junimism, cu ai cărui reprezentanți polemiza adesea – se autodefinește ca legatar al pașoptismului[43], marchează prin diversele referiri din mai multe scrieri ale sale, începutul unei noi etape istoriografice românești, în care trimiterile la sarmați și la alani devin tot mai frecvente, deși prezintă în continuare un caracter ezitant și – pe ansamblu – incidental. În *Istoria critică a românilor*, apărută în două volume în anii 1873 și respectiv 1874/1875, dar publicată fragmentat cu începere din 1871 în revista „Columna lui Traian", iar fascicular din 1872, Hasdeu acordă o pondere mai mare influențelor sarmatice în raport cu influențele scitice asupra geților și dacilor, în temeiul unei succesiuni cronologice în care Sciția urmează în acest spațiu Cimeriei, iar neamurile scitice – cum sunt considerați siginii, neurii, agatirșii, gelonii și budinii – sunt înlocuite simultan, în vest și în est, de daci și geți, respectiv de sarmați. Modul în care Hasdeu percepe analogiile geto-sarmate reiese dintr-un pasaj în care plurivalentul autor observă că *„nu numai armele geților și modul lor de a călări se asemănau cu ale sarmaților, dar se asemăna până și zaua cea de pele în formă de solzi de pește, după cum ne spune foarte lămurit Marțial, carele muri la anul*

[42] Al. Zub, *De la istoria critică la criticism (Istoriografia română sub semnul Modernității)*, ediția a doua, București, 2000, p. 25.

[43] *Ibidem*, p. 23.

103, adecă tocmai în intervalul expedițiunii dacice a lui Traian"[44]. Aceste asemănări îl conduc pe Hasdeu la concluzia că sarmații nu se regăsesc figurați pe Columna lui Traian, scenele care le-au fost atribuite redând de fapt „*călăreți getici, pe cari îi chema sub steagurile lui Decebal nu numai vecinătatea, dar mai ales comunitatea originii tracice, comunitatea limbei, comunitatea intereselor*"[45], dovezile propuse în acest sens fiind presupusa absență din titulatura împăratului Traian a cognomenului *Sarmaticus*, adversitatea dintre daci și iazygi, ramura „*cea mai forte a sarmaților*"[46] din cursul războaielor dacice, anumite interpretări ale unor afirmații ale lui Strabon și două versuri ale aceluiași Marțial care „*vorbind despre pofta lui Domitian de a purta el însuși această specie de armătură, lorica sarmatica, zice «Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis / Et Martis Getico tergore fida magis...»*"[47]. Ceea ce îl contraria pe ilustrul savant era aparenta absență a geților, una dintre cele două „*ramuri tracice d-a stânga Dunării*", din mențiunile privitoare la războaiele dacice ale lui Traian, absență „*arbitrariamente înlăcuită printr-un continginte de sarmați*", fapt care i-

[44] B.P. Hasdeu, *Istoria critică a românilor*, ediție îngrijită și studiu introductiv de Grigore Brâncuș, studiu introductiv și note de Manole Neagoe, București, 1984, p. 376.

[45] *Ibidem.*

[46] *Ibidem.*

[47] *Ibidem.*

a apărut ca *„un fenomen enigmatic pe care ne-am simțit datori a-l limpezi”*[48].

Între explicațiile găsite de Hasdeu pentru această absență se numără și confuziile generate de opera de largă circulație și aceea că în opera lui Ovidiu, numit cu ironie *„frigurosul” și „molatecul poet”*[49] din cauza faptului că se plânge de asprimea climei de la Pont, în care *„sarmații, iazigii, coralii, geții sunt confundați mai pretutindeni”*[50]. Se remarcă , de asemenea, că *„pe geți și pe sarmați, mai cu seamă, îi amalgamează nu numai Ovidiu”*[51], ci și Ptolemeu, Florus sau Arrian, în anumite pasaje ale operelor lor.

Pentru perioada împăratului Constantin cel Mare, care a dispus *„fundarea castelului Dafne la gura Argeșului”* și care anterior acestui act ctitoricesc i-a învins pe goți nu în propriul lor teritoriu *„ci iarăși în țările sarmaților”*, acestea din urmă sunt identificate ca acoperind un sector nord-dunărean care *„coprindea jumătatea cea răsăriteană a Munteniei”*, iar acest fapt *„confirmă opiniunea d-lui Odobescu cum că Caucaland al lui Amian Marcelin trebui căutat în regiunea Buzăului, unde în adevăr vro doi munți poartă până astăzi*

---

[48] *Ibidem*, p. 377.

[49] *Ibidem*, p. 345.

[50] *Ibidem*, p. 373.

[51] *Ibidem*, p. 375-376.

numele de Coca contras din Cauca"[52]. Urmându-i ulterior pe goți, *„n-au întârziat a emigra și sarmații din câmpia Țărei Românești, mergând a se contopi cu frații lor din Temeșiana, așezați acolo încă din zilele lui Traian*"[53]. Cât privește spațiul est-carpatic, se consideră în perioada ante-hunică, că acesta, *„Moldova propriu-zisă* [fără Basarabia], *pusă la mijloc printre goți și sarmați, forma un tărâm dubios, pe care și-l apropiau când și când ambele popoare, fără ca să rezulte de undeva vreo dominațiune exclusivă asupră-i din partea unuia din ele*"[54].

Viziunea hasdeeană asupra sarmaților este diferită de aceea a istoriografiei române de până atunci, care îi apropia până la identitate de lumea slavă veche, în consonanță și cu numirile medievale în a căror practică unele popoare și țări slave, polonii și Polonia, în mod special erau desemnate drept sarmați și respectiv Sarmația. Hasdeu se delimitează așadar într-o manieră inechivocă de rutina acestor desemnări, ținând să fie cât se poate de precis în ceea ce afirmă, atunci când scrie că *„vecini imediați ai românilor în epoca gotică, ca și vecinii imediați ai dacilor în timpul lui Traian, atât dinspre partea câmpiei cisoltene precum și din a Temeșianei, au fost sarmații. De ce neam erau aceștia și prin ce feli de descendință sunt reprezintați astăzi n-o demonstrăm acuma, mulțumiți a observa numai că îndelungata vecinătate cu dacii și cu românii trebuia să le fi lăsat în limbă multe*

[52] *Ibidem*, p. 449.

[53] *Ibidem*, p. 451.

[54] *Ibidem*, p. 449.

tracisme și multe latinisme. Oricum să fie, nici cu slavii, nici cu germanii nu pot fi confundați sarmații, fiindcă-i vedem trăind pe toți în același timp, anume în epoca gotică, fiecare cu propria sa viață națională cu totul neatârnată, încât nu se poate zice că numele slavilor sau al germanilor va fi venit să înlocuiască pe al sarmaților, dându-se adecă două numi la un singur lucru"[55].

Acaparat de alte proiecte istoriografice de mare anvergură, Hasdeu nu va mai găsi răgazul pentru a reveni prin considerații mai detaliate asupra sarmaților, așa cum se angajase în fragmentul redat mai sus, dar direcția identificărilor sale va reieși cu claritate dintr-un subcapitol al unei lucrări, *Cuvente den bătrâni,* Tomul II, *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, publicate în anul 1879 (parte constitutivă a unui amplu ciclu editorial, derulat cu începere din 1877 în revista „Columna lui Traian", iar ulterior în tomuri patronate de Direcțiunea Generală a Arhivelor Statului). Astfel, în secțiunea dedicată limbilor iranice în cadrul subcapitolului intitulat *Specimen de gramatică comparativă istorică a limbii române*, Hasdeu afirmă în baza laborioasei analize filologice efectuate că sunt suficiente temeiuri pentru „*a se bănui existința unui grup lingvistic primar eranico-traco-grec, din care erano-tracii și grecii s-ar fi desfășurat ca două grupuri secundare, de unde apoi erano-tracii s-au mai împărțit în*

[55] *Ibidem*, p. 457.

alte două grupuri terțiare, adecă eranii și tracii"[56]. Se reformula astfel, într-o originală tentativă de conciliere a teoriei lingvistico-genealogice a lui Fick cu teoria lingvistico-geografică a lui Johannes Schmidt, ideea existenței unor vechi afinități lingvistice, în acest caz, între geți și iranieni, premisă favorabilă receptării mutuale a altor influențe, în decursul îndelungatei vecinătăți. În context, Hasdeu devenea primul cercetător român care introducea în câmpul investigațional al abordării comparatistice a limbii române oseta, „*această ramură atât de independinte și atât de interesantă a familiei eranice*"[57], de care este conștient că reprezintă o reminiscență a vechilor dialecte sarmato-alanice. Nici din analiza în discuție, nici din alte pasaje hasdeene nu reiese clar cum îi relaționează eruditul savant pe sarmați cu alanii, dar impresia aparentă este că acesta este tentat să-i încadreze într-un mod disociativ, din moment ce într-una dintre puținele sale referiri la alani, aceștia sunt menționați diferit de sarmați, într-o enumerare a acelor barbari „*ce îngrozesc plugăria prin război și spaimă încât «nimeni nu cutează pe câmp să tragă brazde»*"[58] (traducere din Ovidius), deși într-un alt loc folosește o afirmație a lui Salverte care interpretându-l literal pe Procopius scria că „*goții, vandalii, alanii, gepizii formau una și*

[56] Idem, *Cuvente den bătrâni*, Tomul II, *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă. Studiu de filologie comparativă*, ediție îngrijită și note de G. Mihăilă, București, 1984, p. 478.

[57] *Ibidem*, p. 468.

[58] Idem, *Istoria critică a românilor*, *ed.cit.*, p. 354.

aceeași naționalitate, ale căriia fracțiuni [...] *se distingeau una de alta prin numele principelui* [conducător] *respectiv*"[59].

La câțiva ani după apariția *Istoriei critice* a lui Hasdeu, Grigore Tocilescu publicase în anul 1880 la București notoria lucrare *Dacia înainte de romani*, un volum masiv, de aproape șase sute de pagini, prin care, valorificând un vast material istoric, filologic și arheologic, apreciatul istoric al antichităților greco-romane, membru al unor importante foruri științifice europene, realiza prima sinteză autentică a Daciei preromane. În ampla monografie, imaginea sarmaților este în mod clar disociată de aceea a geților, prin punerea sub semnul întrebării a caracterului nomad sau seminomad al acestora din urmă, afirmată anterior de istorici precum Asachi sau Hasdeu, pe baza conținutului unor scrieri antice. Este evocată de asemenea natura complexă, cu momente atât de cooperare militară, cât și de confruntare armată, a raporturilor daco-sarmatice, intensificate în epoca lui Decebal.

Ulterior apariției monografiei dacice, Grigore Tocilescu și-a orientat aproape integral cercetările în direcția studierii antichităților greco-romane și a epigrafiei, publicând peste 600 de inscripții din Dobrogea și Oltenia[60], fie editându-le în prestigioasa publicație vieneză

[59] *Ibidem*, p. 100.

[60] Pentru reliefarea meritelor lui Grigore Tocilescu în domeniul publicării inscripțiilor greco-romane, vezi R. Vulpe, *Un pionnier des sciences archéologique en Roumanie: Grigore G. Tocilescu (1850-1909)*, în „Dacia", NS, 3, 1959, p. 608.

„Archeologisch-epigraphische Mitteilungen aus Öesterreich-Ungarn"[61], fie transmițându-le lui Mommsen și echipei acestuia, dedicați în acea perioadă elaborării celui de al treilea volum al *C.I.L.*, fie inserându-le în alte volume apărute în țară în anii respectivi[62]. Materialul epigrafic adunat de Tocilescu în aproape trei decenii de cercetări asidue este relativ modest în privința referirilor directe la sarmați, dar prin însăși această caracteristică a sa contribuie în mod indirect la progresul informațiilor despre acești iranofoni, infirmându-se prezența masivă a lor în Scythia Minor sugerată de scrierile lui Ovidiu.

În 1885, Ioan I. Bogdan, care avea să devină ulterior cel mai important slavist român, publica la Iași studiul *Istoria coloniei Sarmizagetuza* în care, analizând diversele teorii care circulau în legătură cu geneza renumitei așezări dacice, reținea în mod special două care traduceau numele acesteia prin „*orașul sarmaților*" și respectiv „*orașul sarmaților și geților*", conchizând că „*fie una sau alta* [dintre teorii] *adevărată, ele ne dovedesc în tot cazul originea sarmatică a Sarmizegetusei sau dacă nu atât, cel puțin conlocuirea sarmaților cu geții în acest oraș*" și adăugând că "*Aceasta ne dă un nou argument*

[61] Pentru evidența exactă a acestor contribuții, vezi D.M.Pippidi, *În loc de introducere: inscripțiile grecești din Sciția Mică în ultima sută de ani*, în idem, *Contribuții la istoria veche a României*, ediția a doua revăzută și mult sporită, București, 1967, p. 21, nota 18.

[62] Gr. Tocilescu, *Monumente epigrafice și sculpturali ale Muzeului Național de Antichități*, București, 1902-1908; idem, *Communications faites á l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres de Paris*, București, 1900.

pentru prezența sarmaților în Dacia Traiană, fapt foarte important pentru istoria noastră, dar puțin apreciat până acum de istoricii noștri"[63].

Apreciat de Nicolae Iorga drept „*cea dintâi* [lucrare] *la nivelul cercetărilor critice din occident cu privire la viața romană de la noi*"[64], studiul lui Ioan Bogdan, plecat curând după publicarea acestuia într-un șir amplu de stagii de specializare în slavistică în diverse centre universitare europene, avea să rămână o contribuție singulară a sa în domeniul istoriei romane și pre-romane, dar va influența într-o anumită măsură alți autori români, care vor prelua succesiv câteva dintre ideile de bază expuse de „părintele filologiei slavo-române" în cuprinsul scurtei sale monografii.

Scriind într-o perioadă în care nu exista un suport concludent al descoperirilor arheologice interne, A.D. Xenopol reconstituie, la rândul său, tabloul antichității spațiului dacic pornind în general de la sistematizarea conectivă a informațiilor izvoarelor scrise, dezvoltată într-o expunere istorică bine articulată, augmentată de considerații deictice savant construite, bazate pe lectura la zi a bibliografiei secundare de profil acumulată la nivel european. În impozanta sa sinteză care își va demonstra „*rezistența la eroziunea*

[63] I. Bogdan, *Istoria coloniei Sarmizegetuza*, Iași, 1885, p. 21.

[64] N. Iorga, *Istoria românilor*, vol I, Partea a doua, *Sigiliul Romei*, text stabilit, note, comentarii, notă asupra volumului, postfață, *addenda* și indice de Vg. Mihăilescu-Bîrliba, V. Chirica și I. Ioniță, București, 1988, p. 156, nota 433.

implacabilă a timpului"[65], *Istoria românilor din Dacia Traiană*, apărută inițial în șase volume, între anii 1888 și 1893, într-o însumare de aproape patru mii de pagini, cu hărți, crochiuri și ilustrații, prolificul istoric, filosof și jurist ieșean propune o viziune reconsiderată, în raport cu acelea ale predecesorilor săi, asupra prezențelor sarmatice în bazinul carpatic. Disociindu-i parțial pe geți de daci din perspectiva spațializării lor inițiale, primii în Moesia, ceilalți în zona Rodopilor, Xenopol consideră că aceștia ar fi fost precedați de sciți în Moldova și Muntenia, respectiv de agatirși în Transilvania, dacizarea ultimului teritoriu menționat, ca și a Banatului, fiind rezultatul unei presiuni migraționiste sarmatice. Textual, Xenopol scrie că iazygii, avangarda sarmaților, localizată inițial înspre Nipru, „*se strămută după aceea către Nistru și Pont și, mai târziu, tocmai pe timpul împăraților romani, trec o parte din ei peste Carpații moldovenești în Dacia și se așează aici sub numele de iazygi metanaști, locuind chiar atunci, cel mai departe spre apus, până la Tisa*"[66]. Ideea acestei presiuni dislocatoare este reluată în alt pasaj, în care se precizează că „*venind aici* [în Câmpia munteană] *peste daci iazigii, dacii sunt grămădiți în Transilvania, unde, trecând apoi și iazigii metanaști, dacii sunt restrânși tot mai spre apusul acestei țări și*

[65] Al. Zub, *Istoriografia română la vârsta sintezei: A.D. Xenopol*, Iași, 2004, p. 10.

[66] A.D. Xenopol, *Istoria românilor*, ediția a IV-a, vol. I, *Dacia anteromană, Dacia romană și năvălirile barbare. 513 înainte de Hr.-1290*, text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de Vg. Mihăilescu-Bîrliba, prefață și studiu introductiv de Al. Zub, București, 1985, p. 64.

în Banatul Temișoarei”[67], fragment paralelizat cu o descriere similară a situației din Podișul Moldovei, unde aceiași iazygi, „*apropiindu-se de Carpații moldovenești, silesc pe daci a ocupa munții și pădurile până la Tisa, adică Transilvania și Banatul*”[68] și cu o reiterare a acestei evoluții, prin specificarea că dacii, „*alungați de iazigi, ocupară regiunea muntoasă a Carpaților*”[69], suprapunându-i și asimilându-i pe agatirși. Aceste delimitări geografice îl conduc pe Xenopol la concluzia că în momentul fragmentării regatului lui Burebista în mai multe entități independente, una dintre părți „*va fi fost regiunea locuită de iazigii din Moldova și munții răsăriteni ai Transilvaniei*”[70], iar o alta, nelocalizată explicit, dar pentru care se sugerează o dispunere estică în raport cu ansamblul Daciei „*va fi cuprins pe sarmați*”[71], subînțeles aici alții decât iazygii.

Ipoteza xenopoliană de subordonare a iazygilor și a altor ramuri sarmatice autorității lui Burebista rezolva convenabil anumite inadvertențe ale autorilor antici în localizarea aparent intercalată a geto-dacilor și a sarmaților, ca și a bastarnilor, dar, în absența unor argumente arheologice edificatoare, nu a fost validată de istoriografia ulterioară.

---

[67] *Ibidem*, p. 66.

[68] *Ibidem*, p. 64.

[69] *Ibidem*, p. 67.

[70] *Ibidem*, p. 93.

[71] *Ibidem*.

Forme de colaborare politico-militară daco-sarmatică, atestate ca atare de sursele antice, sunt evocate de Xenopol, pentru perioada lui Decebal, care „*se pune în legături cu sarmații, bastarnii, roxolanii, până și cu îndepărtații parți*"[72], în încercarea sa de a realiza o largă coaliție antiromană. Materializarea ulterioară a acestei colaborări va ridica însă în fața lui Xenopol dificultăți de identificare a roxolanilor pe metopele Columnei lui Traian, scena în care sunt înfățișați cunoscuții *cataphractari* sarmați fiind redată în primul volum al sintezei xenopoliene sub forma unei planșe denumite neutru „*Cavaleria înzăuată*"[73], fără alte precizări cu privire la apartenența etnică a călăreților respectivi. Ezitarea în cauză este vizibilă și în lectura unui pasaj în care, expunând momentele principale din anul 102 ale campaniei romane din primul război dacic, Xenopol scrie că „*prima întâlnire* [a lui Traian] *cu dacii fu aceea a unei trupe de cavalerie de daci sau mai curând de sarmați, îmbrăcați în zale, pe care romanii îi bat și-i iau pe fugă*"[74].

Alte referiri la sarmați privesc participarea iazygilor, roxolanilor sau a altor grupuri sarmatice nenominalizate, la lupte împotriva romanilor în timpul împăraților Marcus Aurelius, Commodus

[72] *Ibidem*, p. 107.

[73] *Ibidem*, p. 112 sq, planșa a patra (nenumerotată).

[74] *Ibidem*, p. 113.

sau Maximinus Thrax, care vor dobândi, fiecare, cognomenul „Sarmathicus"[75].

Pentru perioada post-romană a Daciei, Xenopol propune o evoluție diferită de aceea acceptată de majoritatea istoricilor care l-au premers, negând caracterul decisiv al migrației gotice în privința adoptării deciziei retragerii aureliene, ca și prezența în următorul secol a goților în fosta provincie și în unele dintre teritoriile învecinate. Bazele goților sunt fixate în continuare în nordul Mării Negre, iar în vechea Dacie, ei nu se instalează decât *„în regiunile răsăritene și sudice ale Moldovei și Basarabiei*"[76], altfel spus *„către Nistru și părțile orientale*"[77]. În logica acestei dispuneri, Xenopol este de părere că *„în răstimpul de peste 100 de ani ce se strecoară de la părăsirea Daciei până la venirea hunilor* [în Europa] *(270-375), provincia reintrase sub stăpânirea neamurilor sarmate, care se întindeau mai ales în Muntenia*"[78].

Preluând și dezvoltând argumentația lui Hasdeu, Xenopol conchide că *„Muntenia purta pe atunci numele de «țara sarmaților»*"[79] și că aici este locul în care împăratul Constantin cel Mare i-a învins pe

[75] *Ibidem*, p. 198-199.

[76] *Ibidem*, p. 220.

[77] *Ibidem*.

[78] *Ibidem*, p. 219.

[79] *Ibidem*.

goți, „*Sarmatarum regione*" (Orosius, VII, 28) sau „*țărele sarmaților*", cum traduce Hasdeu. Persistența sarmatică în regiune este astfel creditată până în momentul producerii impactului hunic asupra goților, din rândul cărora grupurile subordonate lui Athanaric se retrag în așa-numitul Caucaland, „*partea Carpaților spre răsărit de Olt*"[80], unde însă „*ei întâlniră pe sarmați, pe care trebuiră să-i alunge cu puterea pe care groaza lor de huni l-o dăduse cu prisosință*"[81]. Asupra duratei locuirii sarmatice în Banat și în Câmpia Tisei, Xenopol nu se pronunță în mod explicit, dar logica expunerii sale sugerează o suprapunere a acestor sarmați de către triburi slave, începând cu ultimul sfert al secolului al IV-lea, în relație cu migrația goților[82].

Cu toate că scrie că „*slavii, care erau numărați de scriitorii antichității între popoarele sarmatice cele mai apusene, purtau în vremile mai vechi, numele de veneți, sclavini și anți*"[83], Xenopol nu susține o descendență sarmatică a slavilor, ci doar o locuire inițială a lor în părțile vestice ale Sarmației europene, în acord cu precizările conținute în sursele scrise antice. Pe de altă parte, laboriosul savant nu-i diferențiază pe anți de masa populațiilor slave, scriind

---

[80] *Ibidem*, p. 220.

[81] *Ibidem*.

[82] *Ibidem*, p. 248-249.

[83] *Ibidem*, p. 247.

neechivoc „*popoarele slave ale anților*"[84], pe care le localizează „*pe lângă fluviul Nipru*"[85].

Viziunea lui Xenopol asupra persistenței sarmatice în bazinul carpatic, inclusiv în alte regiuni decât acelea deschise, de câmpie, în care prezența acestor migratori iranofoni este admisă în mod consensual, este acceptată fără ajustări de substanță, de Dimitrie Onciul, care la aproximativ un deceniu distanță de autorul teoriei seriilor istorice, scria în studiul intitulat *Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor (Chestiunea română)*, publicat în 1902 la Editura Socec din București, că „*în părțile centrale și muntoase ale Daciei s-au așezat durabil singuri slavii (amestecați cu sarmați)*"[86]. Neobositul promotor al școlii critice din istoriografia românească opera astfel, pe linia lui Xenopol, o distincție netă între sarmați și slavi, pe de o parte, ca „*supuși ai celorlalți barbari*" și exponenți ai unor locuiri de durată inclusiv în mediul montan, prin tradiție dacic și ulterior daco-roman, și alte populații migratoare, germanice, în primul rând, dar și turanice timpurii, pe de o altă parte, ale căror interferări în spațiul carpatic au avut doar un caracter tranzitoriu și periferic, definit de natura conjuncturală și conflictogenă a prezenței lor în aceste teritorii.

[84] *Ibidem*, p. 246.

[85] *Ibidem*, p. 248-249.

[86] D. Onciul, *Românii în Dacia Traiană până la întemeierea Principatelor (Chestiunea românească)*, în vol. *Cărți de căpătâi. Dimitrie Onciul (1856-1923). Scrieri alese*, ediție îngrijită de Ștefan Ștefănescu, Dorina N. Rusu și Bogdan-Alexandru Halic, cu un cuvânt înainte de Eugen Simion, București, 2006, p. 309.

Asumând un titlu inspirat din sinteza lui Grigore Tocilescu, Ioan Andrieșescu publica în 1912, în anul obținerii doctoratului în istorie, la vârsta de 24 de ani, volumul *Contribuție la Dacia înainte de romani*, în care pe parcursul a 132 de pagini (VIII+132) abordează trecutul îndepărtat al regiunilor carpatice și civilizația dacică într-un context geografic extins, reperând pentru diverse etape istorice analogii pregnante pentru cultura din „*Moldova mare* [...], *identică cu cultura regiunilor transilvane, până către Dunărea de Mijloc, și sud-dunărene, până către Marea Egee*"[87]. Dedicat în special studierii preistoriei, căreia i-a impus pe plan intern o orientare clară în direcția dezvoltării ca știință despărțind-o de perioada sa romantică, Andrieșescu este considerat alături de Vasile Pârvan, unul dintre creatorii școlii arheologice românești, referirile sale la sarmați având un caracter incidental și ținând de simple încadrări sau delimitări ale civilizației autohtone, căreia îi atribuia, pentru timpurile străvechi, un rol de primă importanță pentru progresul general al Umanității. Totuși, aportul cultural al elementelor estice nu este negat, reputatul academician, profesor la universitățile din Iași și ulterior din București, a cărui sinteză este considerată de Nicolae Iorga „*cea dintâi lucrarea critică de la noi cu privire la preistorie*"[88], susținând și mai târziu, în acord cu tezele lui Vasile Pârvan, ideea originii răsăritene a metalurgiei aurului din Transilvania, pusă în legătură cu venirea agatirșilor scitici și

[87] I. Andrieșescu, *Contribuție la Dacia înainte de romani*, București, 1912, p. VII-VIII.

[88] Cf. N. Iorga, *op.cit.*., p. 156, nota 433.

pe această linie - cu influențele așa-numitului stil animalier scito-sarmatic.

În paralel cu evoluția „școlii critice" promovate în deceniile de la cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea de D. Onciul, I. Bogdan, N. Iorga sau C. Giurescu, care dau curs tendințelor naturale de aliniere epistemologică la rigorile scrisului istoric european contemporan, valorificând însă și eforturile anterioare în direcție criticistă ale unor M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, B.P. Hasdeu sau A.D. Xenopol, se manifestă și un curent cu o orientare contrară acesteia, care cuprinde un alt gen de raportare la izvoare și încearcă să suplinească segmental absența acestora prin recursul la diverse scrieri cu caracter ezoteric care au circulat în Medievalitate și respectiv prin deducții formale sau speculativ-vizionare care țin adesea de fantezie și literatură pură. Exponentul cel mai notoriu al acestei orientări, regăsite parțial și în anumite pasaje ale operei hasdeene, este Nicolae Densușianu, istoric controversat din cauza în principal a concluziilor sale din neobișnuita lucrare *Dacia preistorică*, apărută postum, în anul 1913, la doi ani după moartea autorului. Licențiat în Drept și membru corespondent al Academiei Române, Densușianu manifestase din tinerețe un interes deosebit pentru istoria Daciei, dar și pentru alte domenii ale istoriei naționale, abordând tangențial în studiile sale și secvențe tematice referitoare la sarmați. Astfel, într-unul din capitolele lucrării *Istoria militară a poporului român. Începând din cele mai vechi timpuri până în sec. XVIII*, rămasă nefinalizată, dar publicată fragmentar cu începere din anul 1901, sunt prezentate elemente privind strategia militară și armamentul specific al sarmaților, survolându-se într-o manieră

obiectivă majoritatea izvoarelor literare aferente[89]. Perspectiva de abordare este una aparent abuziv-integratoare, sarmații fiind tratați în studiul (capitolul) respectiv ca un element etnic nediferențiat în cadrul „*confederațiunii dacilor și a geților*".

În *Dacia preistorică*, Densușianu revine cu nuanțări și scrie că „*în poemele lui Ovidiu, Geții și Sarmații ne apar ca doué popóre vecine și înrudite, avénd aceleași moravuri și aceeași limbă barbară*"[90], despre care afirmă însă că ar fi o formă arhaică a limbii latine. Ideea înrudirii geto-sarmate este reiterată și în alte pasaje, dar într-o manieră flexibilă, care lasă loc unei reconsiderări ale etnicității sarmatice: „*În timpurile Imperiului roman, sub numele de Sarmați se înțelegeau tóte populațiunile Scyției europene. Dialectul sarmatic însă, de care ne vorbesce Ovidiu, era numai cel de la țermurii de apus și de nord ai Mării Negre. În celelalte părți ale Scyției europene existau și alte idiome, mai mult ori mai puțin depărtate de cel de la gurile Istrului*"[91]. Elementele fanteziste revin însă în alt fragment în care, creditându-l pe Dlugosz, Densușianu îi plasează pe sarmați în

[89] N. Densușianu, *Istoria militară a poporului român*, ediție îngrijită și prefață de I. Oprișan, București, 2003, p. 47-80.

[90] Idem, *Dacia preistorică*, cu o prefață de C.I. Istrati, ediție facsimil după ediția din 1913, București, 2002, p. 1066.

[91] *Ibidem*, p. 1067.

descendența directă a sciților și - simultan - la originea triburilor calabrilor, siculilor, appulilor și latinilor din Peninsula Italică[92].

În legătură cu alanii, după ce speculează inițial pe marginea unui ipotetic personaj regal numit Alanus, regăsit în „*tabela numită Generatio regnum, redactată probabil în timpul celor de întâiu Merovingi, cam pe la a. 520 d.Chr.*"[93], admițând totuși că acesta ar putea fi proiecția „*unui simplu conume seu epitet etnic*", pe fundalul restructurării tradițiilor fondatoare survenite în timpul „*migrațiunii celei mari a popórelor*"[94], Densușianu menționează că anterior „*Alanii locuiau în timpurile argonautice lângă Istrul de Jos* (per. saevos. Ister descendit Alanos. Argon. VIII. 219)"[95], adaugă că „*lângă Istru pune pe alani și poetul Seneca (Thyeste)*"[96] și conchide că „*Geții de la Istru avuse așa dar în timpurile preistorice și numele de Alani*"[97].

În contrast cu linia urmată de Densușianu, aderent de la bun început la noile directive istoriografice ale ceea ce el însuși a numit „triada critică", în care îi includea pe N. Iorga, I. Bogdan și D. Onciul,

---

[92] *Ibidem*, p. 823.

[93] *Ibidem*, p. 767.

[94] *Ibidem*.

[95] *Ibidem*, p. 769, nota 1.

[96] *Ibidem*.

[97] *Ibidem*.

Vasile Pârvan va fi următorul mare istoric care va aduce într-adevăr o schimbare majoră de perspectivă în viziunea istorică de ansamblu asupra Antichității geto-dacice și daco-romane, printr-o serie de contribuții pluri-domeniale care vor intra episodic în contingență și cu problematica populațiilor iranice nord-vest-pontice. Referirile sale la sarmați sunt succinte, dar numeroase, diseminate în diferite lucrări de istorie veche publicate cu începere din anul 1909[98], cea mai importantă sub raportul conținutului din această zonă de interes fiind, desigur, *Getica. O protoistorie a Daciei*, finalizată încă din 1924, dar publicată abia doi ani mai târziu, în seria III, tomul III al „Memoriilor Secțiunii istorice a Academiei".

Tabloul istoric conturat de Pârvan în *Getica* evidențiază prezențe iranice de durată, dar de intensități diferite, în bazinul carpatic: *„thracii din Carpați au avut a suporta rând pe rând presiuni și chiar predominări iraniene, începând cu sciții în sec. VII î.e.n., continuând cu sarmații din sec. I î.e.n. înainte, și sfârșind cu alanii pe vremea marilor migrații germano-slave și turano-mongolice"*[99]. Reacția autohtonă

[98] În afara *Geticii*, alte raportări semnificative ale marelui istoric la populațiile antice nomade nord-pontice se regăsesc într-o lucrare apărută inițial în Anglia, la Cambridge, la sfârșitul anilor '20 ai secolului trecut. Pentru referirile noastre din cuprinsul capitolelor propuse, vezi V. Pârvan, *Dacia. Civilizațiile antice din țările carpato-danubiene*, ediția a V-a revăzută și adnotată ,traducere după manuscrisul original francez inedit, note și îngrijire științifică de R. Vulpe, București, 1972 (ediție princeps, la Cambridge, în 1928).

[99] Idem, *Getica. O protoistorie a Daciei*, *ed.cit.*, p. 165.

urmează de fiecare dată aceluiași curs: „*La Dunărea de Jos, Geții sedentari sunt în luptă cu scythii migratorii, pe care nu reușesc a-i opri, dar pe care mai târziu [...] îi supun și îi asimilează reîntinzând stăpânirea getică până la Borysthernes. E o stare de lucruri care se va repeta întocmai; întâi cu celții și bastarnii de la Nistru, apoi cu sarmații și la sfârșit cu goții. Geții vor rămâne pe loc suportând cu răbdare, la adăpostul pădurii, toate aceste migrații venind din stepa de NE și le vor birui păstrându-se statornic în tot ținutul de la Dunărea de Jos, până la începutul secolului al V-lea e.n.*"[100]. Dar impactul estic este unul de amploare: „*Împingerea spre apus a scythilor nomazi de către sarmații nomazi, ce veneau de la răsărit, a provocat desigur o mare tulburare în masa getică.*"[101] „*Popoarele stăpânite de Atheas erau împinse spre vest și sud de sarmații care porniseră spre Carpați și Dunăre, așa încât avem de a face cu o adevărată migrație de nomazi, cu femei, copii, turme și căruțe.*"[102] Rezultatul imediat este cât se poate de vizibil și cu urmări extrem de importante pentru evoluția ulterioară a Daciei: „*Orientarea spre SV a geților din sudul și estul Carpaților, din cauza presiunii exercitate asupra lor de sarmații și bastarnii din Moldova nord-estică și din Basarabia sudică, se manifestă în ciocnirile din ce în ce mai dese, pe care și ei le au, la rândul lor, cu celții, illyrii, thraco-macedonenii și apoi romanii din sud-vestul Daciei.*"[103] Explicația ca

[100] *Ibidem*, p. 39.

[101] *Ibidem*.

[102] *Ibidem*, p. 37-38.

[103] *Ibidem*, p. 47.

atare este reiterată de către Pârvan în mai multe pasaje, bunăoară în fragmentul în care observă că „*înaintarea sarmată din stepa ucraineană spre sud-vest creează geților din cîmpia munteană pe vremea lui Augustus împrejurări tot așa de grele, ca acelea provocate de celto-bastarni prin a. 200 î.e.n.*"[104]. Evenimentele din regiune sunt percepute ca fiind interdependente, astfel că „*marea năvălire bastarnică din a. 29*" îi apare eminentului savant ca reprezentând „*doar începutul unei serii noi de turburări și deplasări de popoare, care de acum înainte va dura violent aproape un veac, sub rubrica noului ocupant clasic al stepei dunărene, sarmații.*"[105]

Flancând lumea geto-dacică din două laturi, prezențele sarmatice sunt de natură să determine în mare măsură traiectoria politico-militară a acesteia: „*Puterea getică este irosită în mici hărțuieli de apărare împotriva năvălitorilor, sau este risipită în zadarnice participări la năvălirile sarmatice din sudul Dunării. La fel va fi, ceva mai târziu – în prima jumătate a secolului I – și dincolo, în vest, între Dunăre și Tisa, ba chiar și mai departe spre munții Ardealului vestic, unde aceiași sarmați vor slăbi pe dacii apuseni.*"[106]

[104] *Ibidem*, p. 56.

[105] *Ibidem.*

[106] *Ibidem.*

Pentru cea de a doua jumătate a secolului I, după ce analizează critic succesiunea evenimentelor politico-militare de la Dunărea Mijlocie și de Jos, constând în principal din raiduri daco-sarmate împotriva provinciilor dunărene ale Imperiului și respectiv din reacțiile Romei la acestea, Pârvan susține existența unei coordonări a acțiunilor anti-romane ale formațiunilor armate ale reprezentanților celor două grupuri etnice implicate, considerându-i pe sarmați, mai exact pe roxolani „*prieteni credincioși ai dacilor până la Decebal*" și neavând nicio ezitare în a-i identifica pe *cataphractarii* acestora „*luptând în mijlocul dacilor împotriva romanilor*" în cunoscuta imagine de pe Columna lui Traian.[107] În paralel, sunt invocate încercările romane de instituire a unor relații clientelare cu unii dintre regii sarmaților, în perspectiva confruntării decisive a Imperiului cu regatul dac cu centrul în Transilvania, în cazul căruia acest tip de politică se dovedise falimentară.[108] Referitor la consecințele implicării roxolanilor în războaiele dacice, Pârvan scrie că „*în ce privește pe sarmați* [...], *este sigur că Traian i-ar fi bătut, dar nu i-a distrus, ba chiar, dimpotrivă, a căutat să-i constituie în regat clientelar, plătindu-le stipendii anuale, așa precum erau legați cu Roma și iazygii din pusta Tisei încă de demult* [...][109]. În context, evaluând cu obiectivitate insuficiența argumentelor necesare unei demonstrații convingătoare, autorul *Geticii* evită să se pronunțe asupra identității regelui sarmat aliat cu Decebal, ipoteticul

[107] *Ibidem*, p. 56-64.

[108] *Ibidem*, p. 61 sq.

[109] *Ibidem*, p. 68.

Sardonius propus de Tocilescu pe baza controversatei lecțiuni a lui Sextus Aurelius Victor (*Decibalo rege ac Sardonios*, sau *Sardonios, Sacorum rex*, la Tomaschek) sau îndepărtatul Pharzoios, propus de unii istorici străini.[110]

Anumite ezitări sunt vizibile și în privința desemnării exacte a grupurilor sarmatice implicate în conflictele cu romanii la Dunărea de Jos, Pârvan preferând utilizarea unei formule mai generale, *„roxolanii și ceilalți sarmați"*[111] atunci când se referă la ramurile iranofone menționate în notoria inscripție pusă în cinstea fostului guvernator din anii 60-68 al Moesiei, Tiberius Plautius Silvanus Aelianus.

Alte pasaje arată că îi sunt cunoscuți și sarmații siraci, cu regele lor Aripharnes[112], dar și aorșii, pe care însă este înclinat să îi considere un trib dacic sau eventual illiric.[113] Corallii *„acoperiți cu piei"* evocați de Ovidiu (*Tristia*, IV, 8, 83) îi apar ca un grup sarmatic ajuns în vecinătatea Dunării de Jos[114], după cum și lacringii sunt aparent incluși

[110] *Ibidem*.

[111] *Ibidem*, p. 63.

[112] *Ibidem*, p. 74, nota 1 a paginii 56 a ediției princeps.

[113] *Ibidem*, p. 164.

[114] *Ibidem*, p. 80, nota 2 a paginii 125 din ediția princeps.

în rândul sarmaților într-un fragment neclar care conține un comentariu al unui pasaj din *Germania* lui Tacitus.[115]

În cadrul analizei imaginilor figurate pe Monumentul triumfal de la Adamclisi[116], sarmații sunt identificați fără probleme, după „*caftanele lor lungi îmblănite, asemănătoare șubelor căzăcești*", însă absența de pe metopele care îi redau pe combatanți a *cataphractarilor*, „*din care nu vedem nici măcar un exemplar de leac apărând pe monument*", pe de o parte, și repartizarea scenelor cu barbari purtători de caftane doar pe creneluri, nu și pe metope, pe de altă parte, îl conduc pe pătrunzătorul istoric la concluzia că acești sarmați, pe care îi localizează în câmpia munteană, nu sunt reprezentați în ansamblul arhitectural în cauză într-o ipostază beligerantă, ci doar ca o populație supusă fără luptă, ca urmare a efectelor globale ale acțiunilor desfășurate în regiune de împăratul Traian, care a avut de înfruntat efectiv în campania sa de la Dunărea de Jos doar contingente ale dacilor, ale bastarnilor și ale încă unui neam de germanici „*strâns asemănători*" cu aceștia, în care istoriografia ulterioară i-a recunoscut pe buri, în urma unei îndelungate dezbateri, care rămâne totuși deschisă. Despre bastarni, pe care îi considera nomazi[117], Pârvan afirmă că „acești celto-germani [sunt] *supuși fie dacilor, spre vest și nord, fie sarmaților, spre est, în Moldova și Basarabia*" și că sunt înarmați pentru luptele contra lui

[115] *Ibidem*, p. 167, nota 3 a paginii 223 a ediției princeps.

[116] *Ibidem*, p. 69-71.

[117] *Ibidem*, p. 59.

Traian fie de Decebal, fie de aliații săi sarmați, aceasta fiind explicația prezenței la ei a unor tipuri de arme specifice cavalerilor iranieni, respectiv „*iatagane uriașe* [...], *săbii sarmatice purtate cu două mâini, pomenite de Tacitus cu prilejul năvalei roxolanilor în iarna a. 68-69* (Istorii, I, 79)"[118]. Se susține astfel subordonarea față de sarmați a bastarnilor din Moldova, care „*încă de la sfârșitul secolului I î.e.n., când puterea getică scade - Burebista neavând după el un urmaș în stare a-i continua opera – este toată sub stăpânire sarmatică,* [dar] *e de fapt mereu locuită mai departe de bastarni.*"[119] Din punct de vedere geopolitic, situația este estimată la fel și pentru triburile getice din regiune: „*Dacă deci regatul lui Dicomes din SE Carpaților, în afară de participarea la lovitura bastarnică din a. 29, nu se mai relevă prin nimic deosebit în anii următori, vina trebuie atribuită sarmaților.*"[120]

Cât privește situația ținuturilor dintre Dunăre și Mare, aceasta îi apare diferit autorului *Geticii*, care consideră că dominația tot mai pregnantă a romanilor în regiune nu era compatibilă cu o prezență sarmatică numeroasă, acceptând însă ideea unor infiltrări ale noilor hegemoni ai stepei nord-pontice în Scythia Minor: „*Ovidiu ne arată că Dobrogea a devenit o țară tot atât de mult sarmată, pe cât fusese și era getică*[...]"[121]. Dar, continuă Pârvan, „*Dobrogea e însă înainte de toate o*

---

[118] *Ibidem*, p. 70.

[119] *Ibidem*.

[120] *Ibidem*, p. 56.

[121] *Ibidem*.

țară getică, iar nu sarmatică. Sarmații sunt numai năvălitori [...], *în vreme ce geții sunt acasă la ei,* [care] *cu toate năvălirile fraților lor de dincolo de Dunăre, și mai ales ale sarmaților, geții nu încetează de a ara și semăna ogoarele Dobrogei, împlinind opera lor de muncitori statornici ai pământului, față de nomazii sarmați și bastarni.*"[122]

Imaginea configurată de vizionarul savant pentru prezențele sarmatice din bazinul carpatic a fost parțial amendată în timp de anumite descoperiri arheologice, cum ar fi complexul de cetăți getice de pe Prut sau din preajma acestuia, de la Stâncești, Cătălina Cotnari, Moșna, Arsura și Bunești sau rețeaua de dave de pe Siret, de la Poiana-Tecuci, Răcătău și Brad[123], care au putut deține un rol în ținerea la distanță a sarmaților și a bastarnilor, dar multe dintre considerațiile și concluziile formulate în *Getica* își mențin nealterată actualitatea, alimentând pe mai departe o literatură secundară care revine frecvent la ipotezele și interpretările sale, pe care uneori și le adjudecă într-un mod regretabil, pentru a le prezenta ca fiind „noi contribuții". Pârvan însuși era conștient de caracterul provizoriu al unora dintre concluziile sale, decurgând în principal din carențele documentare ale etapei în care scria, și afirma limpede că „*lucrăm deci tot cu fragmente și informații de a doua mână și de aceea o sumă de concluzii sunt și probabil vor*

[122] *Ibidem*, p. 59.

[123] Pentru viziunea lui Vasile Pârvan asupra fortificațiilor getice de pe Siret, care în vremea sa erau aproape necunoscute (cu excepția davei de la Poiana -Tecuci), vezi V. Ursachi, *Vasile Pârvan și «davele» de pe Siret*, în „Carpica", XXIII/1, 1992, p. 125-130.

rămâne încă multă vreme controversate"[124], dar această stare de fapt nu l-a determinat să „*falsifice logica istoriei*"[125] sau să „inventeze" izvoarele necesare, cum se proceda în timpul lui Hasdeu, preferând să le caute cu asiduitate. Celui numit adesea „părintele arheologiei românești" i se potrivește așadar, cel mai bine portretul creionat de marele exeget și istoric literar Pompiliu Constantinescu, care scria în „Viața literară" despre Vasile Pârvan că a fost „*un muncitor fără pereche,într-o lume de cărturari diletanți și neconvinși, de mediocrități satisfăcute sau de fraudatori ai ideii.*"[126] Era, în fond „*un elogiu al devoțiunii pentru idee, al autenticității și activismului*"[127], întrutotul meritat la capătul unei vieți scurte, dar bogată în proiecte mărețe și în realizări din rândul cărora aportul istoriografic rămâne, peste timp, cel mai reprezentativ.[128]

---

[124] *Apud* Al. Zub, *V.Pârvan.Corespondență și acte*, București, 1973, p. 659; cf. și idem, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, cu o prefață de Liviu Antonesei, București, 2005, p. 315-316.

[125] Idem, *Pe urmele lui Vasile Pârvan, ed.cit.*, p. 258.

[126] Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*, IV, București, 1970, p. 169.

[127] Al. Zub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan, ed.cit.*, p. 307.

[128] Pentru posteritatea scrierilor de istorie veche ale lui V. Pârvan, vezi medalioanele consacrate memoriei marelui istoric: I. Andrieșescu, *Vasile Pârvan (1882-1927), avec un portrait*, în „Dacia", 3-4, 1927-1932, p. 1-7; Em.Condurachi, *Vasile Pârvan*, în „Dacia", NS, 1, 1957, p. 9-40; C.Preda, *Vasile Pârvan, ein Jahrhundert nach seiner Geburt*, în „Dacia", NS , 26, 1982, p. 13-18; R.Vulpe, *Vasile Pârvan, historien de l'antiquité romaine*, în „Dacia", NS, 26, 1982, p. 33-40; D.M. Pippidi, *Vasile Pârvan et le développement des études épigraphiques en Roumanie*, în

Asumând redactarea unei sinteze de istoria românilor pentru o perioadă în care va fi considerat că a adunat un volum de informații suficient de extins pentru a-i putea fortifica perspectiva de ansamblu asupra acesteia, marele savant Nicolae Iorga a avut astfel avantajul de a putea beneficia atât de descoperirea unor importante izvoare, inaccesibile generației anterioare de istorici, cât și de acumulările istoriografice survenite în plan intern și internațional în primele decenii ale secolului XX. Raportându-se astfel critic la asertiunilor unor Renell, Tomaschek, Müllenhoff, Niederle, Zeuss, Arno, Reichardt, Stein, Rostovtzev, Reinnach, Minns, Hampel, Virchow, Hruševskij sau Hoffmann-Kutschke, ca și la cele ale majorității istoricilor români importanți ale căror lucrări apăruseră până în momentul redactării *Istoriei românilor* în zece volume, publicate în țară între anii 1936 și 1939 și reluate într-o versiune în limba franceză apărută sub titlul *Histoire des Roumaines et de la Romanité Orientale* între anii 1937 și 1945, Nicolae Iorga a inclus în textul monumentalei sale sinteze și referiri episodice la sarmați și la alani, în contextul analitic al prezentării istoriei spațiului dacic.

„Dacia", NS, 26, 1982, p. 41-46; Al. Ștefan, *Vasile Pârvan, istoric al antichității clasice în România, fondator al școlii naționale de arheologie și epigrafie*, în SCIVA, 33, 1982, 3, p. 302-306; Al. Avram, în *ISM*, III, p. 126-127; V. Cojocaru, *Populația zonei nordice și nord-vestice a Pontului Euxin în secolele VI-I A.Chr. Pe baza izvoarelor epigrafice*, Iași, 2004, p. 39-50.

Pentru eruditul polihistor, sarmați sunt, asemenea sciților, *„o aristocrație iraniană de călăreți"*[129], o altă *„clasă dominantă iraniană asupra aceleiași mase de barbari care se formase supt stăpânirea îndelungată a sciților la nordul Mării Negre"*[130], o masă care se descrie, la rândul ei, printr-un amestec de *„supuși și auxiliari uralo-altaici, făcând parte din asociația primitivă sau târâți de călărimea în mișcare"*[131].

Atent la argumentele avansate de istoricii care s-au pronunțat asupra structurii etnice a sciților și sarmaților, Nicolae Iorga a înclinat în final înspre tezele care susțineau existența în subordinea categoriei dominante iranofone a unor importante efective altaice, fiind de părere că *„însemnătatea elementului turanic* [...] *supt un «Împărat» iranic* [...] *pare a fi fost mai mare decât se admite de obicei."*[132]

Ponderea turanică mai însemnată în timpul sarmaților decât în perioada scitică este percepută astfel ca un factor de diferențiere între cele două grupări iraniene, dar nu într-atât încât această mutație să conducă în mod efectiv la apariția unui etnos nou, astfel că *„osebirile*

---

[129] N. Iorga, *op.cit.*, vol I, Partea I, *Strămoșii înainte de romani*, text stabilit, note, comentarii, postfață și indice de V. Chirica, Vg. Mihăilescu-Bârliba, I. Ioniță, introducere și notă asupra ediției de Gh. Buzatu și V. Spinei, București, 1988, p. 190.

[130] *Ibidem*, p. 195.

[131] *Ibidem*, p. 190.

[132] *Ibidem.*

asupra cărora apasă învățatul rus [Rostovtzev] *care acordă un aşa de mare rol sarmaților – între sulițele și zalele de solzi, atestate și reprezentările de pe coloana lui Traian, coifurile și scările de fier ale acestora – și felul de a se manifesta al sciților, merită luate în samă, dar ele nu pot face să se admită o nouă mare grupare etnică* [diferită de sciți]."[133] Pentru conținutul în sine al structurilor politice şi comunitare ale succesorilor sciților, prolificul istoric consideră că termenul de „*confederație Sarmatică*" e cel mai potrivit, precizând însă că alcătuirea acesteia „*va rămâne totdeauna obscur*"[134]. Nici ipostazele de promotori în regiune a unei noi forme de agregare politică şi respectiv de creatori ai unu stil artistic disociabil de acela al sciților, teoretizate de acelaşi Rostovtzev, nu sunt acceptate de savantul român, care considera că, pentru a putea fi admise fără rezerve ca fiind sarmatice, aceste elemente „*ce li se atribuie lor în aceste regiuni* [estice] *ar trebui să se găsească şi în alte părți unde-i întâlnim mult timp după era creştină, în luptele de la Dunăre cu fiii lui Constantin, sau în permanența lor în stepa rusească*"[135].

O anumită ezitare în privința originii primare a sarmaților reiese din contradicția de principiu dintre două pasaje, în care Nicolae Iorga afirmă o dată că aceştia sunt „*desigur, alții decât sauromații*"[136],

[133] *Ibidem*, p. 195

[134] *Ibidem*, vol II, p. 230.

[135] *Ibidem*, vol I 1, p. 195.

[136] *Ibidem*.

cel puțin sub raportul repartiției geografice – ceea ce, la rigoare, este corect, dincolo de rezervele nenuanțate ale editorilor[137] – pentru ca în alt loc să scrie despre aceiași sauromați herodoteici că *„nu trebuie despărțiți de sarmații ulteriori*"[138]. Dar creditarea de către autor a tradiției consemnate de Polyainos, care explică momentul preluării de către sarmați a hegemoniei nord-pontice printr-o răscoală anti-scitică a acestora, sugerează într-un mod suficient de clar asumarea ca atare[139] a ideii vechimii sarmaților, aflați mult timp sub dominația sciților, care le-au restrâns libertatea de mișcare, astfel încât *„întinderea lor spre Apus se făcu peste măsură de încet*"[140].

Avansarea sarmatică spre vest este privită prin prisma implicațiilor pe care aceasta le are asupra teritoriului dacic, pe cele două flancuri longitudinale ale sale. Neamul iazygilor, numiți metanaști de Ptolemeu, termen tradus de Iorga în *„strămutați*", *„ia pentru sine, fiind potrivit pentru felul său de viață, tot teritoriul pustei, cu întindere și peste Tisa, până la linia înălțimilor; era o blocare a dacilor*" inițiată probabil de Roma, căci iazygii s-au instalat în Pannonia *„poate colonizați de romanii înșii*"; *„imperiul lui Boirebista nu se putea deci reface,* [căci] *afară de aceasta* [instaurarea autorității romane în

[137] *Ibidem*, p. 201, nota 13 a editorilor.

[138] *Ibidem*, p. 189.

[139] *Ibidem*, p. 195.

[140] *Ibidem*.

regiune], *la Dunăre erau acum și roxolanii, alți sarmați, iar lângă dânșii bastarnii, abia lipiți de romani*"[141].

Acest peisaj etnic și politco-demografic complex, restructurat și de acțiunea de depopulare a unor sectoare nord-dunărene întreprinsă sub comanda lui Tiberius Plautius Silvanus Aelianus este interpretat ca un factor stimulator al procesului recentralizării dacice, pentru că „*prin această împuținare de populație din șesul muntean, ca și prin mutarea iazigilor în vest, se va ajunge la concentrarea și conturarea noului stat dac*"[142]. În acest context geopolitic, colaborările militare daco-sarmatice nu pot avea decât un caracter conjunctural, astfel că prevederile *foedus*-ului dintre Domițian și Decebal sunt înțelese ca o sumă de modalități prin care Roma „*fortifică pământul unui rege intrat în clientela romană pe care împăratul înțelege a-l întrebuința contra sarmaților* [iazygi] *și germanilor*[qvazi și marcomani] *rămași dușmani*"[143]. La capătul cunoscutelor evenimente din timpul domniei lui Domitian, Decebal intra deci, în raport cu Imperiul, „*în situația regilor iazigilor și sarmaților, vecinii de la cari va ști să smulgă supuși pentru a-i face să intre în vasta sa confederație*"[144]. Este aici o nuanță prin care Nicolae Iorga se distanțează de Vasile Pârvan, a cărui părere despre existența pe linia Dunării muntene a unor *regate clientelare* daco-

[141] *Ibidem*, vol I, Partea a II-a, *ed.cit.*, p. 47.

[142] *Ibidem*, p. 78.

[143] *Ibidem*, p. 93.

[144] *Ibidem*, p. 101.

sarmatice *„a căror urmă nu se găsește nicăiri”*, o contestă, neacceptând ideea existenței unor formațiuni politice organizate, sarmatice sau daco-sarmatice, în interiorul spațiului Câmpiei Române, rămas în continuare dacic.[145] Decebal apare însă ca *„șeful unei confederații”*, ca *„exponentul întregii barbarii libere”*[146], atât prin ceea ce însăși structura statului său conține, cât și prin legăturile de alianță dezvoltate cu formațiunile vecine, dintre care cele ale sarmaților interesau în mod deosebit, sub raportul potențialului militar pe care îl puteau pune la dispoziție, în perspectiva iminentelor confruntări cu Roma. Totuși, în economia generală a primului război dacic al lui Traian, *„partea pe care au avut-o călăreții sarmați, întrucât îi putem admite, pe cari-i vedem în platoșă de solzi mărunți cu un coif de imitație romană în cap, a trebuit să fie slabă, mai ales în partea din lupte care s-a desfășurat înainte de pătrunderea în regiunile muntoase unde acțiunea însăși a romanilor a trebuit să se fărâmițeze, acesta fiind caracterul terenului* [...]”[147]. Ineficienți în zonele cu relief accidentat, cavalerii sarmați nu se pot adapta nici pentru luptele de infanterie, deoarece sunt *„grozavi în avântul lor de cavaleri, însă incapabili de reușită ca pedeștri în linie de bătaie, cu toate lungile lor săbii și sulițe și înfățișarea impunătoare a platoșelor de piele cercuită cu fier, peste fâlfâietoarea rochie persană”*[148]. Evaluând în

[145] *Ibidem*, p. 78.

[146] *Ibidem*, p. 88.

[147] *Ibidem*, *Addenda*, p. 255.

[148] *Ibidem*, p. 101.

acest mod lucrurile, Nicolae Iorga nu insistă asupra alianței sarmaților cu dacii, rezumându-se să observe că, bunăoară, *„coaliția lui Decebal cuprinde* [...] *și pe roxolani*"[149], cei despre care admite că i-ar furnizat regelui dac acele detașamente de cavaleri cuirasați, în timp ce pentru *„alte triburi*", care *„apar cu lungi rochii încrețite de sus în jos ca ale țăranilor unguri de pe Pustă*"[150], pe *„Coloana comemorativă*" (în realitate pe Monumentul de la Adamclisi, n.n.), sugerează apartenența la un alt grup sarmatic, nenumit. Luându-și o prudentă rezervă critică, marele istoric evită să se pronunțe asupra eventualei calități regale a conducătorului din teren al *cataphractarilor* participanți la ceea ce consideră contraofensiva din Moesia a dacilor, specificând sec că *„ei aveau și asociați: acel Sugasus <Susagus>*"[151] (corectura editorului, n.n.). Este însă contestată ideea că Sardonius din controversatul pasaj al lui Sextus Aurelius Victor ar fi un rege sarmat aliat cu Decebal, emendarea pe care însuși o propune conducându-l la concluzia că în logica internă a textului în cauză numele lui Sardonius *„se leagă de campaniile asiatice ale lui Traian*" și se apropie de acela al lui *„Arsarhaddon al vechii istorii orientale*"[152].

Dacă pentru luptele din Dacia propriu-zisă rolul sarmaților este estimat ca fiind unul minor, pentru evenimentele din

---

[149] *Ibidem.*

[150] *Ibidem*, p. 119; cf. și *Addenda*, p. 255, prima notă.

[151] *Ibidem*, p. 120.

[152] *Ibidem*, p. 113.

Moesia Inferior, pe care le localizează în „*Sciția Minoră*", Nicolae Iorga admite o implicare iraniană mai consistentă, care ar permite să se vorbească de un „*război sarmatic*" al lui Traian la Dunărea de Jos, în acord cu accepția dată acestor operațiuni de istoricul Filow, la a cărui lucrare face trimitere.[153] Acest „*război sarmatic*" împotriva roxolanilor „*contra cărora combătuse noul împărat* [Hadrian] *încă de supt Traian*" s-a încheiat printr-un tratat „*care-i făcea federați, asigurându-le stipendii, și, când ele nu fură date la timp, încă supt Adrian, se produse o revoltă, nu fără o înțelegere cu frații iazigi din Pustă*"[154]. Necesitatea instaurării unor relații clientelare ferme între Imperiu și roxolani este considerată de Nicolae Iorga o consecință directă a desființării statului dac, act prin care „*se deschise și pentru acești noi barbari zăgazul care fusese Dacia de confederație a lui Decebal*"[155]. Sub acest aspect, viziunea celui mai prolific istoric român diferă esențial de aceea a fostului său student, Vasile Pârvan, care acorda o mare însemnătate atacurilor asupra provinciilor romane dunărene întreprinse de sarmați pe parcursul întregului secol din anterioritatea domniei lui Hadrian. Pentru Nicolae Iorga, abia restructurările implicate de războaiele dacice ale lui Traian au adus triburile sarmatice de la est de Dacia în poziția de a fi un factor politic cu relevanță la Dunărea de Jos, în raport cu care statul roman a trebuit să fie preocupat. Se realiza în acest mod o simetrie a celor două flancuri longitudinale ale Daciei, pornindu-se de la

[153] *Ibidem*, p. 123, nota 1.

[154] *Ibidem*, p. 199.

[155] *Ibidem*.

experimentul iazyg pannonic, desemnat în monumentala istorie decapartită *„statul sarmat al iazigilor”*, care este înțeles ca o *„tendință* [romană] *de a domina o confederație barbară care și-a apropiat tehnica romană și trăiește și după idei împrumutate de la Roma”*[156]. Nuanțând în alt capitol al volumului definiția dată entității sarmatice din Pannonia, Nicolae Iorga utilizează ghilimelele atunci când scrie *„stat”*, completând desemnarea terminologică prin sintagma *„obștea (communitas) iazigilor”*[157]. Formula ca atare, aplicabilă și roxolanilor, devine astfel mai adecvată pentru a descrie realitățile comunitar-politice sarmatice cu care Roma relaționează și explică întrucâtva semnificația pe care istoricul român o atribuie rezervei împăratului Marcus Aurelius de a-și duce la îndeplinire intenția de înființare a unei provincii cu numele de *„Sarmația”* la Dunărea de Mijloc.[158]

Un anumit *staus quo* este evocat pentru perioada de până la retragerea administrației romane din Dacia, timp în care puterea triburilor sarmatice se erodează, sub presiunea gotică intensificată progresiv. În aceste condiții, nu se acceptă interpretarea literală a textului lui Eutropius, negându-se posibilitatea ca sarmații să fi deținut un rol activ în conturarea deciziei împăratului Aurelian de a abandona provincia, ca și eventualitatea transferării lor în număr mare în

---

[156] *Ibidem*, p. 87.

[157] *Ibidem*, p. 206.

[158] *Ibidem*.

Romanorum finibus.[159] Singurul moment pentru care se admite o manifestare pregnantă a sarmaților va fi legat de luptele de la Dunăre ale fiilor lui Constantin cel Mare cu cele două grupuri sarmatice rivale, „*autentici*" și „*limiganți*"[160], pentru care propun ulterior identificări interesante.[161] În rest, migratorii iranieni îi apar doar în structura etnică a carpilor – „*Carpii* [...] *nu pot fi decât provincialii rămași amestecați cu barbarii. Dar barbarii cari au datoria să apere malul și o fac uneori, altă dată răsculându-se pe o chestie de lefi, sunt sarmații*"[162] – reiterând la distanță de două secole „*amestecul de traci din ramura getică și de sarmați, în mijlocul cărora se zbate desperatul exil al lui Ovidiu*"[163]. Pentru secolele următoare, disoluția elementului iranic de la Dunăre este certă: „*Rămășițe sarmate vor trăi doar ca țerani colonizați în Balcani. Le găsim la Procopiu.*"[164]

---

[159] *Ibidem*, p. 238.

[160] *Ibidem*, p. 239.

[161] *Ibidem*, vol. II, *Oamenii pământului (Până la anul 1000)*, text stabilit, note, comentarii, postfață și *Addenda* de I. Ioniță, Vg. Mihăilescu-Bîrliba, V. Chirica, București, 1992, p. 35-37.

[162] *Ibidem*, p. 35.

[163] *Ibidem*, vol. I 2, *ed.cit.*, p. 47.

[164] *Ibidem*, vol. II, p. 37.

Alte referiri ale ilustrului savant la lumea sarmatică privesc posibilitatea ca semnele de tip tamga să reprezinte „*o încercare de alfabet în vechiul sens egiptean, a sarmaților*”[165], semnalarea coralilor[166], alanilor[167] și a sadagarilor (sadagurilor, saragurilor)[168] la Dunăre sau menționarea incidentală a regilor Tasios[169], Vandaspes[170], Pharzoios și Inigmenos[171], Respindsealos[172], Banodeupus și Zeutines[173], Rasparaganus[174] și Babai[175].

Privită în ansamblul ei, arta și civilizația scito-sarmată este percepută de marele om de cultură ca fiind „*una specială, în care tehnicianul grecesc realizează, cu dibăcia și simțul lui, lucruri al căror*

[165] *Ibidem*, vol. I 1, p. 193.

[166] *Ibidem*, p. 282.

[167] *Ibidem*, vol. I 2, p. 206.

[168] *Ibidem*, vol. II, p. 229.

[169] *Ibidem*, vol. I 1, p. 282.

[170] *Ibidem*, p. 195.

[171] *Ibidem*, p. 190, nota 36.

[172] *Ibidem*, p. 227.

[173] *Ibidem*, vol. I 2, p. 206.

[174] *Ibidem*, p. 200.

[175] *Ibidem*, vol. I 1, p. 194.

fond nu aparține sensului de frumusețe al lumii grecești, ci tradiției scite, care, în această privință era în legătură cu tradiția artistică a asirienilor și babilonienilor, a Asiei Centrale și apusene"[176]. Influențele grecești sunt așadar „*de organizare și de tehnică*"[177], altfel spus, acestea rezidă în forme de expresie greacă aplicată unui conținut, unui fond de esență scitică.

Concluziile ca atare sunt diseminate în cuprins, în dreptul fiecăreia dintre secvențele abordate în contingență cu problematica sarmatică, dar una dintre aprecierile formulate, în care Nicolae Iorga conchide că „*acești barbari ar merita fără îndoială o istorie a lor*", întrucât ceea ce s-a păstrat despre ei reprezintă mai ales percepția greco-romană asupra lor, surprinde cât se poate de fidel stadiul în sine al istoriografiei în cauză, trasând în plus și o linie directoare de urmat în viitor de cercetările în domeniu.

Lucrând în aceeași perioadă cu Nicolae Iorga la redactarea unei sinteze de istoria românilor, concepută însă la o scară mai redusă și într-o formulă mai accesibilă publicului larg (fără note de subsol), Constantin C. Giurescu avea să-l devanseze pe acesta sub raportul anului de apariție al primului volum – 1935 – care inaugura colecția *Biblioteca Enciclopedică* a Editurii Fundațiilor Regale și trata în treizeci de capitole, pe parcursul a aproape șase sute de pagini,

---

[176] Idem, *Libertatea „barbarilor" din interior*, în *Evoluția ideii de libertate*, București, 1987, p. 83.

[177] *Ibidem*, p. 85.

Preistoria, Antichitatea și Medievalitatea românească de până la sfârșitul domniei lui Alexandru cel Bun. Având la origine un curs universitar în care fondatorul „Revistei istorice române" îl ținuse timp de opt ani la Universitatea din București, volumul în cauză, care în doisprezece ani (1935-1946) a beneficiat de cinci ediții, fiecare cu revizuiri și adăugiri, în sensul actualizării informației, conținea și o serie de referiri la sarmați și la alani, inclusiv un succint subcapitol consacrat primei populații menționate.

Favorizat de o bună cunoaștere a izvoarelor, dar și de acumulările istoriografice intervenite de la apariția *Istoriei critice* a lui Hasdeu la *Istoria poporului românesc*, *Istoria românilor și a civilizației lor* și, între timp, *Istoria românilor* în zece volume, principalele sinteze de istorie națională ale lui Nicolae Iorga, Constantin C. Giurescu nu a ocolit nici lucrările autorilor străini, precum cele generale ale lui R.W.Seaton-Watson, L.Galdi și L.Makkai, sau cele specializate ale lui K.Kretschemer, C.Patsch și M.Ebert, toate cu o sumă importantă de teze privitoare la locul sarmaților în istoria teritoriilor dunărene. Concluziile sale sunt astfel tranșante, formulate cu o anumită tentă polemică în acele puncte în care combat teze contrare, care aduc atingere teoriei continuității dacice și daco-romane conturate în jumătatea de veac anterioară.

În viziunea sa, sarmații „*reprezintă la marginile Daciei și în câmpia munteană un element politic dominator, așa cum fuseseră, cu*

secole mai înainte, rudele lor, sciții"[178]. Din acest motiv, „*nu e poate vorbi de o așezare a lor în număr mare în ținuturile noastre, nici de o vechime considerabilă*"[179]. Era răspunsul marelui istoric la aserțiunile pe care se simțea dator să le combată: „*Unii istorici din zilele noastre au afirmat chiar că sarmații, iar nu goții, ar fi fost stăpânii ținutului dacic, după plecarea legiunilor romane. Se impune deci să lămurim chestiunea aceasta a sarmaților, să vedem de ce neam erau și ce rol au jucat în Dacia.*"[180] În cuprins, Constantin C. Giurescu fixează cronologic și spațial migrația sarmaților: „*Înaintarea* [sarmaților] *către apus, spre Dacia, are loc abia către sfârșitul primului secol înainte de Hristos. În sec. I înainte de Hristos găsim pe iazygi, un neam sarmat, ocupând pusta ungară și având relații cu dacii. În aceeași vreme, un alt neam sarmat, roxolanii, se afla la Răsăritul Daciei, între Prut și Nistru, unele triburi întinzându-se probabil și în câmpia munteană.*"[181]

Campania balcanică din anul 69 d. Hr. a sarmaților este văzută ca o încercare de migrație la sud de Dunăre, eșuată din cauza opoziției romane.[182] Se evidențiază apoi alianța unor sarmați cu

[178] C.C. Giurescu, *Istoria românilor*, I, *Din cele mai vechi timpuri până la moartea lui Alexandru cel Bun (1432), Cu 151 de figuri în text și 7 hărți afară din text*, ediție îngrijită de D.C. Giurescu, București, 2003, p. 169.

[179] *Ibidem*.

[180] *Ibidem*, p. 168.

[181] *Ibidem*.

[182] *Ibidem*.

Decebal[183], fără a se specifica în mod precis cărei ramuri sarmatice ar aparține aceștia. În context, este efectuată o descriere a cavaleriei lor, reluată mai târziu aproape literal de alți autori (dar fără a i se indica proveniența): „*Ei luptă călare, fără scrupule, îmbrăcați însă în zale de fier din cap până în picioare și cu niște spade uriașe, pe care le mânuiesc cu amândouă brațele. Înfățișarea lor în război trebui să fi fost impresionantă.*"[184]

Perioada ulterioară desființării regatului dac este prezentată astfel: „*După cucerirea Daciei de către Traian, cele două neamuri sarmate mai importante, iazygii și roxolanii, și-au păstrat locuințele lor, uneori făcând și incursiuni în noua provincie romană.* [...] *După părăsirea Daciei, ei continuă să domine în aceleași părți, adică la răsărit în Moldova dintre Prut și Nistru, iar la apus în pusta ungară. Se pare că și câmpia munteană, mai ales în partea de răsărit a ei, a fost sub aceeași dominație. Așa ne putem explica denumirea de «regiunea sarmaților», care i se dă de către scriitorul Orosius, în timpul lui Constantin cel Mare.*"[185]

În privința eventualității reflectării unui etnonim iranic în denominația reședinței lui Decebal, eminentul academician este

---

183 *Ibidem.*

184 *Ibidem.*

185 *Ibidem*, p. 169.

categoric: „*Păreri ca acelea care văd în numele capitalei dacice Sarmizegetusa o amintire a sarmaților n-au niciun temei istoric.*"[186]

Alanii supuși de huni, care le destructurează stăpânirea întinsă „*între Don, Munții Caucaz și Munții Urali*", îi apar ca „*popor iranian, de aceeași origine ca sciții și sarmații*" și nu ca o parte a masei sarmatice.[187]

Expuse cu claritate, concizie și sobrietate, tezele din 1935-1946 ale lui Constantin C. Giurescu vor fi reluate fără modificări de substanță în primul dintre cele două volume apărute sub dubla semnătură a magisterului și a lui Dinu C. Giurescu în anul 1974[188], anterior reeditării din anul 2000 a sintezei, în forma sa originară, cu revizuirile operate până la nivelul anului 1946.

Raliat tendințelor scientiste care reutilau scrisul istoric din primele decenii ale secolului trecut, Gheorghe I. Brătianu este un alt nume ilustru ale cărui producții istoriografice a inclus în mod secvențial referiri atașabile problematicii generale sarmato-alanice, abordată atât sub aspectele rezultative ale prezențelor acestor migratori iranofoni în bazinul carpatic, cât și prin prisma eforturilor prospective implicate de laboriosul travaliu analitic trans-istoric consacrat spațiului circum-

[186] *Ibidem.*

[187] *Ibidem*, p. 173.

[188] Idem și D.C. Giurescu, *Istoria românilor*, 1, *Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor românești*, București, 1974.

pontic, în integralitatea sa. Această a doua modalitate de abordare este proprie, desigur, binecunoscutei sinteze pontice a istoricului cu un destin atât de tragic, dar anumite incipiențe domeniale sarmatologice și mai cu seamă alanologice sunt vizibile încă din primul deceniu al realizărilor istoriografice ale autorului *Mării Negre*, bunăoară într-un cuprinzător studiu (de 76 de pagini) dedicat Vicinei[189], subiect asupra căruia Gheorghe I. Brătianu va reveni în repetate rânduri, inclusiv în forme monografice.[190]

În cuprinsul *Mării Negre*, referirile la sarmați și la alani sunt relativ numeroase, angajând o gamă extinsă de probleme, a căror

[189] Gh.I. Brătianu, *Vicina*, I, *Contributions à l'histoire de la domination byzantin et du commerce génois en Dobrogea*, în *Académie Roumaine*, „Bulletin de la Section historique", X, 1923, p. 113-189.

[190] Vezi idem, *Recherches sur Vicina et Cetatea Albă*, I, Cluj, 1935; II, București, 1940; studiul în cauză reia în bună măsură textul micro-monografiei publicate în 1923, dar cu unele modificări și completări ale acestuia, dublate de adăugarea a trei noi capitole. În legătură cu această lucrare, Profesorul Victor Spinei aprecia că „în pofida titlului ei, este o adevărată micro-monografie a regiunilor de la gurile Dunării din secolul al XI-lea până la mijlocul secolului al XV-lea, unde își află tratarea atât problemele de ordin economic, cât și cele de natură etnică și politică". Vezi V. Spinei, *Geneza sintezei lui Gh.I. Brătianu despre spațiul pontic*, în Gh.I. Brătianu, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea otomană*, ediția a II-a revăzută, traducere de Michaela Spinei, ediție îngrijită, studiu introductiv, note și bibliografie de V. Spinei, Iași, 1999, p. 15.

expunere detaliată transcede cu mult intențiile acestui cadru.[191] Perspectiva generală de abordare a migratorilor iranofoni este aceea a proiecției lor pe un *fundal asiatic*, pe care marele istoric îl întrezărește acompaniind și înrâurind într-o mare măsură evoluțiile sincrone care se succed dincolo de cele două limite longitudinale ale stepei eurasiatice, în spațiile Imperiului Roman și respectiv Imperiului Chinei, afectate în măsuri sensibil egale de pulsațiile intervenite la nivelul *imperiilor stepei*, în interiorul cărora sarmații, mai întâi, și alanii, mai apoi, dețin roluri importante atât sub raportul secvenței cronologice în care se manifestă, cât și sub aspectul relevanței istorice efective rezultate din evenimentele efective care îi implică. Sarmații îi apar astfel lui Brătianu ca fiind în realitate *„un număr nedeterminat de populații sau de triburi distincte"*, atașate în mod clar trunchiului iranian și desemnate cu acest apelativ *„cu caracter generic"*, peste care devin însă vizibile diferențele dintre iazygi, roxolani sau aorși.[192] Sarmații s-ar deosebi de sciți *„mai ales prin practicile funerare și prin trăsăturile caracteristice ale echipamentului militar"*[193], contrastul cel mai pregnant localizându-se la nivelul armamentului și al tacticilor de luptă, aspect evidențiat de savantul istoric în câteva pasaje scrise cu o remarcabilă forță de expresie: *„Sciții erau și ei un popor de călăreți, dar, potrivit terminologiei militare*

[191] Câteva dintre aserțiunile ilustrului savant vor fi aduse în discuție în mod punctual, în diferite momente ale încadrărilor bibliografice și respectiv ale analizelor dezvoltate în capitolele propriu-zise ale lucrării.

[192] Gh.I. Brătianu, *Marea Neagră*, *ed.cit.*, p. 128.

[193] *Ibidem.*

moderne, cavaleria lor era ușoară: erau [...] *arcași călări, a căror tactică consta în a acoperi adversarul cu o ploaie de săgeți, în a-l încercui cu mulțimea detașamentelor călări, apărând sau dispărând într-un galop nestăvilit, hărțuindu-i rândurile, amenințându-i comunicațiile, fiind în același timp prezenți și de neinterceptat. O dată cu sarmații, apare un alt tip, cel al războinicului îmbrăcat din cap până-n picioare cu un fel de platoșă, ai cărei solzi imbricați nu erau neapărat de metal, dar puteau fi îmbrăcați cu plăci metalice. Un coif ascuțit completa această armură, ce acoperea uneori chiar caii, așa cum dovedesc basoreliefurile de pe columna lui Traian. Acești iranieni din a doua perioadă nu abandonaseră arcurile și săgețile, pe care le foloseau mult parții, dar care nu posedau și armele de șoc: lancea și spada lungă și ascuțită cu tăiș dublu. O dată cu sarmații, cavaleria grea, cu armură de felul celei a cavalerilor din evul mediu, își face apariția pe câmpul de luptă. Această evoluție a fost posibilă datorită scării de șa*[194]*, care-i dă călărețului o cu totul altă stabilitate și-i permite să atace folosind lancea, fără să se lase doborât de eventuala întâlnire a unui adversar sau a unui obstacol. Se poate vedea imediat transformarea pe care o aduce artei războiului această nouă modalitate de luptă și modificările determinate de ea în tactica cavaleriei. Ele sunt analoage cu apariția mașinilor de război blindate și motorizate, ca forțe de șoc și de asalt* [...]. *O nouă mentalitate, care va fi cea a evului mediu, apare în câteva*

[194] În perioada în care a scris Gheorghe I. Brătianu, era acceptată în general ipoteza că scările de șa constituie o invenție a sarmaților; discuțiile privind originea hunică, alanică, avarică ș.a.m.d. a acestei inovații continuă și în prezent, neexistând o unanimitate în atribuirea către avari a primatului în acest domeniu.

din trăsăturile ce marchează sensul acestei noi orientări. Este aici, în orice caz, o prefigurare a marilor invazii, în sensul clasic al termenului [...]."[195]

Despre alani, Brătianu consideră că „*nu erau cuprinși în confederația sarmatică, dar erau foarte apropiați de ei prin origine și prin felul de viață*"[196]. La fel ca și sarmații, alanii „*nu au alfabet și se mulțumesc cu limbajul figurat al imaginilor simbolice*"[197]. Acceptând ideea unei simbioze aprofundate a lor cu goții, autorul *Mării Negre* le atribuie sarmaților și mai ales alanilor un aport important în conturarea profilului culturii gotice, pe care este tentat să o numească mai curând *irano-gotică*[198], cu argumentul unor influențe reciproce multiple, dizolvate în structura unui hibrid cultural de esență duală, contaminat, însă, cu elemente grecești: „*Influența alanilor asupra goților a fost considerabilă în toate privințele: i-a determinat să adopte armele și tactica cavaleriei iraniene, le-a conferit caracterul specific care îi distinge de celelalte popoare germanice și i-a făcut mai repede receptivi la anumite forme de cultură. Nu trebuie nesocotită însă nici acțiunea exercitată de cetățile de pe litoralul Mării Negre, foarte iranizată la acea dată, dar care păstrau totuși marca civilizației lor elenice. Întreg spațiul pontic a fost teatrul acestei fuziuni de elemente grecești, iraniene*

[195] *Ibidem.*

[196] *Ibidem.*

[197] *Ibidem*, p. 129.

[198] *Ibidem*, p. 156-160.

și germanice, al cărei rezultat a fost noua sinteză din epoca invaziilor."[199] Persistențele alanice în Evul Mediu mijlociu și târziu în diverse puncte geografice, mai apropiate sau mai îndepărtate de ceea ce Brătianu numește „*Alania propriu-zisă*"[200] sunt, la rândul lor, evidențiate, o viziune asertorică particulară înregistrându-se în privința acceptării unei prezențe alanice numeroase și de durată în spațiul est-carpatic, idee regăsită în formulări care afirmă că „*alanii au ocupat multă vreme Moldova actuală*"[201], „[alanii] *ocupau pe atunci* [la 1273, n.n.] *o parte din Moldova*"[202], „*o parte a acestui popor* [...] *a poposit mult timp în Moldova, unde și-a lăsat numele orașului Iași*"[203].

Angajând secvențe de etno-psihologie și de istorie a mentalităților, Gheorghe I. Brătianu identifică și argumentează cauzalități și determinisme în virtutea cărora nomazii „*nu acordă trecutului decât o atenție redusă, care nu pare să depășească respectul riturilor funerare; ei trăiesc în prezent, care le impune legea ineluctabilă a necesității, a subzistenței zilnice, a pășunii pentru turmele lor, a procurării vânatului*"[204]. Această „*absență a istoriei*" la

[199] *Ibidem*, p. 161.

[200] *Ibidem*.

[201] *Ibidem*, p. 160.

[202] *Ibidem*, p. 307.

[203] *Ibidem*, p. 161.

[204] *Ibidem*, p. 129.

populațiile nomade se cumulează cu *„o altă lacună"* a mentalității lor: *„cea a atașamentului de pământ cu amplasarea determinată, cu un câmp cu limite precise sau cu locuință al cărei interior este cunoscut"*[205]. Pentru percepția corectă a acestei particularități de ordin psiho-afectiv, *„trebuie să fi străbătut aceste spații nesfârșite, să fi contemplat acest orizont de monotonie* [în care] *stepa rămâne identică peste tot"*[206]. Din rezultanta acestor realități decurge o mentalitate: *„aceea a nomadului, cu obiceiuri esențial migratoare; tot interesul existenței se concentrează în jurul animalelor, care devin factorul principal; de pășune sau de vânat depind amplasarea și staționarea tribului; este și motivul pentru care primatul animalului se manifestă în arta stepei, care perpetuează în epoca sarmatică maniera sciților.* [...] *În arta popoarelor nomade, animalul constituie motivul curent; el îi inspiră ornamentele și-i determină simbolurile, astfel încât scena elanului urmărit de grifon se interpretează ca reprezentare figurată a unei deplasări a stăpânitorilor stepei către un nou teritoriu. Legenda însăși a migrației, determinată de urmărirea vânatului, care se găsește în evul mediu la originea mai multor orașe sau sate ale Europei Orientale, pare să-și găsească punctul de plecare în această mentalitate caracteristică a popoarelor din stepă, între care sarmații nu reprezintă decât un nou avatar."*[207] Urmărindu-le însă traiectul evolutiv, concluzia lui Brătianu în privința lor este una cât se poate de clară: *„apariția*

---

[205] *Ibidem.*

[206] *Ibidem.*

[207] *Ibidem.*

sarmaților, împinși de huni, anunță marile mișcări ale popoarelor din stepă și strânsa interdependență a evenimentelor din această regiune geografică cu cele ce se desfășoară în întinsul spațiu euroasiatic, în Asia Centrală și la porțile Extremului Orient; perspectiva istoriei, văzută de pe țărmurile Euxinului, este de acum înainte continentală, aproape planetară."[208]

În paralel cu abordarea de către Gheorghe I. Brătianu a unor aspecte din sfera sarmato-alanologiei[209], alte contribuții în acest domeniu erau aduse de Gr. Anițescu[210], I.L. Neagu[211], C. Daicoviciu[212] și I. Vendelin[213]. Din punct de vedere cronologic, urmează o altă gamă

[208] *Ibidem*, p. 144.

[209] În afara titlurilor deja menționate, alte referiri ale marelui istoric la sarmato-alani se regăsesc într-o cunoscută sinteză, publicată în străinătate cu puțin timp înainte de începerea Celui de al doilea război mondial (vezi Gh.I.Brătianu, *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ediție îngrijită, prefață studiu și note de St. Brezeanu, traducere de M. Rădulescu, București, București, 1988, p. 72-74 și *passim*; ediția princeps, *Une énigme et un miracle historique: le peuple roumain*, a apărut la Paris, în 1937).

[210] Gr. Anițescu, *Antichități de la stațiunea Vîrtișcoi*, AA , III, 3, 1929, p. 14-21.

[211] I.L. Neagu, *Stațiunea barbară de la Vîrtișcoi*, AA, 5-6, 1930, p. 45-51.

[212] C. Daicoviciu, *Le problème de la continuité en Dacie* , în "Revue de Travsylvanie", VI, 1, 1940; idem , *Banatul și Iazygii*, în "Apulum " , I ,1939-1942, p. 98-109.

[213] I. Vendelin,*Un tumul la Tecuci*, în RPAN , III-IV, 1940, p. 101-103.

de aporturi istoriografice, datorate unor istorici precum R. Vulpe[214], E. Chirilă[215], N. Lascu[216], D.M. Pippidi[217], C. Cihodaru[218] ș.a., care au publicat diverse materiale relaționabile cu sarmatologia, importante atât sub aspectul noutăților de ordin arheologic introduse în circuitul științific, cât și din perspectiva fondului asertional dezvoltat.

Din perioada postbelică, mai exact de la începutul anilor '60, datează primele încercări de redactare a unor sinteze propriu-zise dedicate monumentelor sarmatice, acumularea unui număr semnificativ de descoperiri de complexe funerare importante, atât în Moldova, cât și

---

[214] R. Vulpe, *Les fouiles de Calu*, în "Dacia", VII- VIII, 1941, p. 59- 62; idem, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în *Materiale...* , I, 1953, p. 9-11; idem, în vol. *Din istoria Dobrogei*, II, București, 1968, p. 39 și urm.; idem *Studia Thracologica [Hommage au IIe Congres International de Thracologie Bucarest , 4 - 10 sept. 1976]*, București, 1976, *passim*.

[215] E. Chirilă, *Frământări sociale la sarmați în sec. IV e.n.*, în SCIV, II,1951, 2, p. 183-188.

[216] N. Lascu, *Pământul și vechii locuitori ai țării noastre în opera din exil a lui Ovidiu*, în vol. *Publius Ovidius Nasso*, București, 1957, p. 119-191.

[217] D.M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*, ediția a doua, 1967, p. 287-328, 479- 481 și *passim*; idem, *Sarmații și regiunile pontice într-o lucrare recentă*, în StCl, XIV, 1972, p. 213-220.

[218] C. Cihodaru, *Contribuții pentru fixarea unei hărți preistorice a Daciei (Stațiuni preistorice în județul Vaslui)*, în AA, 7-8, 1931-1932, p. 50-53; idem, *Continuitatea populației băștinașe romanizate în regiunile nord- dunărene și urmele ei în toponimie*, în CI, VIII, 1977, p. 249-265.

în Muntenia, favorizând o mai bună documentare de teren și un avans al cercetării. Astfel, la apariția, în 1960, a controversatului *Tratat de Istoria Românilor*, acesta includea, în primul său volum, un cuprinzător studiu despre sarmați datorat profesorului Ion Nestor[219], în care erau valorificate rezultatele sondajelor și campaniilor de săpături întreprinse după al doilea război mondial, introducându-se astfel în dezbatere un inventar sarmatic relativ dens, datat, pe baza informațiilor disponibile în acel moment, la nivelul secolelor III-IV d.Hr. și extras din situri arheologice dispuse în bazinul Prut-Jijia (Glăvăneștii Vechi, Trușești-Țuguieta, Larga Jijia, Probota, Holboca, Valea Lupului, Ștefănești, Mitoc, etc.), în prelungirile câmpiei dintre Siret și Prut (Poienești, Epureni, Tecuci, Balintești), în Câmpia Munteniei (Focșani, Șendreni, apoi Largu și Smeieni pe Călmățui, Chișcani, lângă Brăila, la Dridu, pe Ialomița, Călărași, București) și -izolat- în Oltenia, la Vădastra, pe Măgura Cetății[220]. Studiul în cauză, bine articulat din toate punctele de vedere, va deveni din momentul publicării sale referința cultivată cu consecvență de toți autorii români care abordau aspecte ale problematicii sarmatice, dar, în mod regretabil, practic nimic din ceea ce s-a scris ulterior nu a reușit să depășească acest nivel, să împingă într-adevăr înainte sarmatologia, materialele publicate rezumându-se la discuții purtate mai mult sau mai puțin în contradictoriu în legătură cu

[219] I. Nestor, *Sarmații*, în *Istoria României*, I, *Comuna Primitivă. Sclavagismul. Perioada de trecere la feudalism* (coord. C.Daicoviciu), București, 1960, p. 671-682, 723-724 .

[220] *Ibidem*, p. 679.

descoperirile arheologice mai vechi sau mai noi, dintre care cele mai multe continuă să ridice și în prezent serioase probleme de datare.

Aproximativ în aceeași perioadă cu apariția studiului de sinteză al lui Ion Nestor, Sebastian Morintz încerca să realizeze, în câteva articole publicate succesiv[221], redactate pe baza observațiilor făcute în cursul câtorva expediții arheologice la care participase, o ordonare și o clasificare a materialului de factură sarmatică acumulat până în acel moment.

Demersuri similare vor întreprinde, separat, câțiva ani mai târziu, Gheorghe Diaconu[222] și Ion Ioniță[223], care, pe temeiul analizelor desfășurate în timpul săpăturilor de la Târgșor și respectiv Dăngeni, Pogorăști și Șerbotesti, aduc corective vechilor date și realizează bilanțuri actualizate, pe regiuni, ale descoperirilor sarmatice. Dar nota generală a evocărilor sarmaților și alanilor în contextul istoriografic intern este, la rigoare, aceea a unor raportări cu accente excesiv

[221] S. Morintz, *Nekotorye voprosu sarmatskogo naselenja v Moldove i Muntenii v svjazi s focsanskim pogrebeniem*, în "Dacia", N.S., III, 1959, p. 451-471; idem, *Ein sarmatiskes grab aus Căscioarele*, în "Dacia", NS, IV, 1960, p. 553-560; idem și Gh. Untaru, *Mormânt sarmatic descoperit în orașul Focșani*, în SCIV, 13, 1962, 1, p. 157-163; S. Morintz și B. Ionescu, *Cercetări arheologice în împrejurimile orașului Oltenița (1958-1967)*, în SCIV, 19, 1968, 1, p. 95-128.

[222] Gh. Diaconu, *Târgșor. Necropola din sec. III-IV e.n.*, București, 1965, p. 19 și urm.

[223] I. Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II-III, 1964, p. 311-328.

polemice la adresa aserțiunilor din spațiile istoriografice vecine (recte rus, ucrainean, maghiar și bulgar), a unor contribuții alcătuite într-o măsură prea mare din „replici" și contestări realizate într-o manieră mai curând publicistică, în urma căreia fondul concluziv avansat nu avea cum să nu fie afectat în latura sa constructivă. Atitudinea ca atare pare să reflecte, într-un anumit fel, o teamă abisală de a accepta, în interstițiile temei sensibile a continuității, ideea unei prezențe intruzive, sarmatice și ulterior alanice, care, ulterior, printr-o alchimie impredictibilă, să erodeze, să transforme sau să aneantizeze întregul eșafodaj istorico-istoriografic, în maniera în care, după cum se exprima la un moment dat istoricul și antropologul Thomas S. Kuhn, teoria relativității a lui Albert Einstein nu marchează un progres de tip cumulativ al științei, care se adaugă adevărului deja stabilit al mecanicii newtoniene, ci face ca întreaga mecanică newtoniană să fie fundamental greșită, în esența sa.[224]

Dincolo de aceste tendințe, un aport istoriografic consistent în domeniul sarmatologiei aferente spațiului corespunzător bazinului carpatic îi este datorat însă regretatului arheolog bucureștean Gheorghe Bichir, semnatar a aproximativ douăzeci de studii și articole rezervate prezenței sarmaților în Dacia[225], mult timp singurul autor cu

---

[224] Th. S. Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, ediția a II-a, Chicago, 1970, p. 96.

[225] Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 253-268 ; idem, *Les sarmates sur territoire de la Roumanie*, în *Actes du VIIIe Congres International des Scientes Prehistoriques et Protohistoriques*, I, Beograd,

preocupări consecvent finalizate, legate de evoluția acestor triburi de nomazi iranofoni infiltrați în regiunea Dunării de Jos.

1971, p. 275-285; idem, *Sarmații și pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, în "Peuce", II, 1971, p. 135-146 ; idem, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", 5, 1972, p. 137-176; idem, *Relations between the Sarmatians and the free Dacians*, BHR, 16, 1975, în *Relations between the autochtonous population and migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 55-66; idem, *Cultura carpică*, București, 1972, p. 174-177; idem, *Archaeology and History of the Carpi*, 1, Oxford, 1976, p. 162-165; idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de Mijloc și de Jos și relațiile lor cu geto-dacii*, în MN, 3,1976, p. 115-124; idem, *Relațiile dintre sarmați și geto-daci până la sfârșitul sec. I e.n.*, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 203-214; idem, *Sarmații*, în DIVR, p. 519-522; idem, *Les sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", NS, 21, 1977, p. 167-197 ; idem, *Date noi cu privire la romanizarea Munteniei*, în SCIVA, 29, 1978, 3, p. 385-395 ; idem, *Autohtoni și migratori în sec.II-III e.n. în jud. Ilfov*, în *Ilfov, file de istorie*, București, 1978, p. 93-97; idem, *Dacii liberi în secolele II-IV e.n.*, în RdI, 33,1980, 3, p. 443-469; idem, *I. Ioniță, Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii în spațiul est-carpatic în sec. II-IV e.n., Iași, 1982* (recenzie), în Thr Dac, V, 1-2, 1984, p. 194-202; idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, p. 95-98; idem, *Sarmații și relațiile lor cu geto-dacii*, în RdI, 38, 1985, 11, p. 1043-1057 și 38, 1985, 12, p. 1164-1177; idem, *Relațiile dintre geto-daci și sarmați*, în SymThR, VII, 1989, p. 459-462; idem, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaților în teritoriul geto-dacilor*, I, în SCIVA, 44, 1993, 2, p. 135-169 și II, în SCIVA, 47, 1996, 3, p. 297-312; idem, *Alanii..., Argaragantes..., Iazygii..., Limigantes...*, în EAIVR, I, 1994, p. 52, 91, II, 1996, p. 248-249, 315; idem, *Dacii liberi din nordul Daciei*, în ThrDac, XVII, 1-2, 1996, p. 191-201 și în *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat* (coord. V. Spinei), Iași, 1997, p. 17-32; idem, *Sarmații în spațiul carpato-danubiano-pontic*, în AUCDC, Seria Istorie, 2, 1998, p. 38-50; idem, M. Butoi, *Un mormânt sarmatic descoperit în sud-vestul Munteniei*, în SCIVA, 26, 1975, 1, p. 137-140.

Alte contribuţii notabile, alături de acelea ale autorilor sus-menţionaţi - Gheorghe Bichir[226], Ion Ioniţă[227] şi Gheorghe Diaconu[228], care vor reveni, fiecare, în repetate rânduri, cu completări şi nuanţări, dezvoltând, la un moment dat, în anii '80, şi o polemică, interesantă în sine şi demnă de urmărit şi prin prisma construcţiilor argumentative edificate, sunt legate de nume precum V. Palade, Al. Andronic, N. Zaharia, M. Petrescu - Dâmboviţa şi Em. Zaharia, N. Gostar, Bako Geza, N. Harţuche, D.Gh. Teodor, M. Ignat, V.Chirica, N. Ursulescu, P. Şarduschi, R.D. Mazilu, Cn. Beldiman şi J. Szoncs, A. Crâşmaru, I.T.

---

[226] Pentru lista contribuţiilor lui Gheorghe Bichir în domeniul istoriei sarmaţilor din teritoriile aferente bazinului carpatic, vezi *supra*, nota 225.

[227] I. Ioniţă, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II-III, 1964, p. 311-328; idem, *Contribuţii cu privire la cultura Sântana de Mureş pe teritoriul României*, în AM, IV, 1966, p. 189-252 ; idem, *Unele probleme privind populaţia autohtonă din Moldova în sec. II-V e.n.*, în "Crisia", 1972, p. 183-197 ; idem, *Din istoria şi civilizaţia dacilor liberi. Dacii din spaţiul est-carpatic în sec. II-IV e.n.*, Iaşi, 1982, p. 62-73, 109-112, 118-119 ; idem, *Sarmaţii*, în *Istoria românilor, vol. II, Daco-romani, romanici, alogeni* (coord. D. Protase, Al. Suceveanu), Bucureşti, 2001, p. 663-678, 749-752.

[228] Gh. Diaconu, Probleme actuale ale culturii Sântana de Mureş-Cerneahov pe teritoriul României, în lumina cercetărilor din necropola de la Târgşor, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 273-289; idem, Despre pandantivele prismatice de os din necropola de la Târgşor, în SCIV, 13,1962, 2, p. 441-445 ; idem, Despre sarmaţi la Dunărea de Jos în lumina descoperirilor de la Târgşor, în SCIV, 14, 1963, 2, p. 323-346; idem, Târgşor. Necropola din secolele III-IV e.n., Bucureşti, 1965, p. 19-29 ; idem, Roxolani sau alani la Dunărea de Jos, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 275-285; idem, Despre datarea culturii Sântana-Cerneahov, în SCIVA, 34, 1983, 3, p. 235-242.

Dragomir, C. Mușeteanu și R. Lungu, M. Butoi, D. Benea, A. Bejan, M. Sâmpetru, M. Babeș, C.H. Opreanu ș.a.[229], dar istoricii enumerați nu includ această problematică în cercetările pe care le întreprind, decât ca o preocupare secundară, sporadică, cultivând prioritar alte domenii de interes, astfel încât absența, până de curând, a unei monografii ample, care să trateze exhaustiv istoria comunităților sarmate din Dacia, ca și aceea a grupurilor alanice post-hunice, nu este, în condițiile inexistenței unor preocupări constante în domeniul sarmato-alanologiei, surprinzătoare.

Mai recent, în unele lucrări semnate de autori precum I. Bogdan-Cătăniciu[230], Liana Oța[231], F. Petrescu[232] și Gh. Niculescu[233] s-

---

229 Titlurile lucrărilor acestor autori sunt citate în trimiterile bibliografice din textul capitolelor următoare, precum și în lista bibliografică adiționată la finalul lucrării.

230 I. Bogdan-Cătăniciu, *Muntenia în sistemul defensiv al Imperiului Roman, sec. I-III p.Chr.*, Alexandria, 1997.

231 Liana Oța, *Relations between the Roman Empire and Sarmatians on the Lower Danubian limes*, în *Proceedings of the XVIIth International Congress of Roman Frontier Studies* (coord. N. Gudea), Zalau, 1999, p. 885-894; idem, *Sarmații din Muntenia și Imperiul Roman*, în „Analele Banatului", SN, XV, 2007, p. 51-55;

232 F. Petrescu, *Repertoriul monumentelor arheologice de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de pe teritoriul României*, București, 2002.

233 Gh. Niculescu, *Die sarmatische Kultur im Zusammenhang der kaiserzeitlichen archäologischen Funde aus Muntenien - unter besonderer Berücksichtigung der Funde von Tirgsor*, în *Kontakt-Kooperation-Konflikt. Germanen und Sarmaten zwischen dem 1. und dem 4. Jahrhundert nach Christus. Internationales Kolloquium*

au propus anumite revizuiri ale unor datări operate anterior de Gh. Bichir și Gh. Diaconu, dar secvențele abordate de istoricii în cauză nu acoperă decât parțial, sub raport spațial și cronologic, suma prezențelor sarmato-alanice în bazinul carpatic. În paralel, cu începere de la jumătatea anilor '90, arheologul Vitalie Bârcă de la Institutul de Arheologie și Istoria Artei al Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, a demarat un amplu program de cercetare și sistematizare a antichităților sarmatice din cuprinsul Daciei, cu insistență asupra acelora din spațiul est-carpatic, încercând să armonizeze datele autohtone cu informația acumulată în spațiul ex-sovietic, în raport cu care încadrările cronologice și tipologice avansate în trecut de Gh. Bichir, I. Ioniță și V.I. Grosu comportă diferențe semnificative. Concretizate într-o serie de studii și articole publicate în reviste de specialitate[234], în actele unor

des Vorgeschichtlichen Seminars der Philipps-Universität Marburg, 12.-16. Februar 1998, (C. von Carnap-Bornheim), Neumünster, 2003, p. 184-186.

[234] V. Bârcă, *Considerații privind armamentul, tipul de trupe și tactica militară la sarmați*, în „Acta Musei Napocensis", 31, 1994, p. 55-68; idem, *Considerations Concerning the Political History of Sarmatians in the North-West of the Black Sea in the Ist Century A.D. (Considerații privind istoria politică a sarmaților din nord-vestul Mării Negre în secolul I p. Ch.)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXI), Zalău, 1997, p. 935-979; idem, *Die defensive Bewaffnung und Militarausrushung der Sarmaten (Echipamentul și armamentul defensiv sarmatic)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXXIV), (Hrsg. N. Gudea), Zalău, 1997, p. 909-934; idem, *Die defensive Austrüstung und Bewaffung der Geto-Daker und die dako-römische Krieger*, în *Contribuții la cunoașterea armatei romane din provinciile dacice* („Acta Musei Porolissensis", 34/1), (Hrsg. N. Gudea), Cluj-Napoca, 1997, p. 181-191; idem, *Die schwere Reiterei bei den*

bosporen, în „Acta Musei Napocensis", 35/1, 1998, p. 55-75; idem, *Armamentul defensiv și echipamentul militar la geto-daci în preajma războaielor daco-romane*, în „Istros", VIII, 1998, p. 83-96; idem, *Considérations concertnant les monnaies du Ier siècle av. j. Chr. à Tyras*, în Thr Dac, XX, 1-2, 1999, p. 369-282; idem, *Sarmatic swords and daggers with ring-shape handle in the northern and north-western of the Black Sea*, în „Istros", IX, 1999, p. 99-120; idem, *Die Bögen und die Pfeile der Sarmaten (Arcul și săgețile la sarmați)*, în „Analele Banatului", VII-VIII, 1999-2000, Timișoara, 2000, p. 407-449; idem, *Daci și sarmați în zona est-carpatică (sec. I a. Ch.- I p. Ch.)*, în „Istros", IX, 1999, p. 89-98 (în colaborare); idem, *Oglinda dreptunghiulară din mormântul sarmatic de la Giurcani și problema datării acestuia*, în „Ephemeris Napocensis", IX-X, (1999-2000), 2000, p. 131-149; idem, *Daci și romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d. Chr.)*, în *Daker und Römer am Anfang des 2 Jh. N. Chr. im Norden der Donau / Daci și romani la începutul secolului al II-lea d. Hr. la nordul Dunării*, Timișoara, 2000, p. 29-78 (în colaborare); idem, *Oglinzile dreptunghiulare din mormintele sarmatice din spațiul carpato-nistrean*, în „Istros", X, 2000, p. 295-312; idem, *Daces et romains au nord de l'embouchure du Danube (Ier-IIIe siècles après J-C). Nouvelles données archéologiques*, în „Acta Musei Napocensis", 37/1, 2000, p. 69-97 (în colaborare); idem, *Einige Betrachtungen Betreffend das Fundkomplex von Bubueci (Fundumstände, Forschungsgeschichte, Datierung und ethnische Zuschreibung)*, în ThrDac, XXII, 1-2, 2002, p. 215-230; idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de Jos și de Mijloc și relațiile cu geto-dacii (sec. I a. Ch. – sec. I p. Ch.)*, în „Ephemeris Napocensis", XII, 2002, p. 45-97; idem, *Fibulele din mediul sarmatic timpuriu din spațiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, în „Ephemeris Napocensis", XIII, 2003, p. 93-115; idem, *Reprezentări figurative pe falerele dintre Munții Urali, Caucaz și Balcani (sec. II-I a. Ch.)*, în „Istros", XII, 2005, p. 65-133 (în colaborare); idem, *Observations on the situation in the North-Pontic Region in the IIIrd Century B.C.*, în „Acta Musei Napocensis", 41/1, 2006, p. 33-46.

congrese și simpozioane internaționale[235], în mai multe volume colective[236], iar mai recent în câteva lucrări de sinteză[237], dar și în

[235] Idem, *Roman Bronze Pots in the Sarmatian Graves on the Westward Territory of the Dnester River*, în *The 16th International Congress of Antique bronzes "Typology, Chronology, Authenticity"*, Bucharest, 26-31 may 2003, p. 4-5; idem, *Figurative Representations on the Geto-Dacian and Sarmatian Phalerae*, în *Congresulal IX-lea Internațional de Tracologie/IX-th Internationa Congree of Thracology. Tracii și lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chișinău- Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 113-116; idem, *The icoming of Sarmatians at the middle and Lower Danube and the relationship with Dacians (1st c. BC - 1st c.AD)*, în *Congresulal IX-lea Interna.ional de Tracologie/IX-th Internationa Congree of Thracology. Tracii și lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 116-118.

[236] Idem, *Rapports daco-sarmatique a l'est des Carpates et dans la Plaine du Danube I-er s. av.J. C-ers apres J.C.*, în vol. *Ansient Ukrainian Steppes*, Nikolaev, 1998; idem, *Daki i sarmaty v Vostočno-Karpatskom regione (I v. do n. e. - I v. n. e.)*, în *Tezisy dokladov meždunarodnoj konferencii Problemy skifo-sarmatskoj arheologii Severnogo Pričernomor'ja (k 100-letiju B. N. Grakova)*, Zaporož'e, 1999, p. 245-249 (în colaborare); idem, *Orașul Tyras și Imperiul Roman în sec. I d. Ch. (Considerații istorice și numismatice)*, în *Studii de istorie a Transilvaniei*, („Revista Bistriței", XIV), (coord. V. Orga, I. Costea), IV, 2000, p. 277-294; idem, *Vzaimootnošenija meždu dakami i sarmatami v Vostočno-Karpatskom regione i na Nižnem Dunae (I v. do n.e. – I v.n.e.)*, în *Starožitnosti stepovogo Pričornomor'ja i Krymu*, VIII, Zaporižzja, 2000, p. 243-263 (în colaborare); idem, *Vasele romane de bronz din mormintele sarmatice din spațiul pruto-nistrean*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, (coord. G. Florea, G. Gheorghiu, E. Iaroslavschi), Cluj-Napoca, 2001, p. 336-361; idem, *Spade și pumnale în mormintele sarmatice timpurii din nordul Mării Negre (sec. II-I a. Ch.)*, în *Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea dicata. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de*

ani, Zalău, 2001, p. 135-153; idem, *Das Eindringen der Sarmaten an der unteren und mittleren Donau und ihre Beziehungen zu den Geto-Daker (1.Jh.v.Chr. – 1.Jh.n.Chr.)*, în *Interrregionale und Kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v. Chr. – 1. Jahrtausend n. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2002, p. 103-150; idem, *The coins in the city of Tyras and the Rroman authority in the region in the I-st Century A. D.*, în *Orbis Antiqvvs. Studia in honorem Ioannis Pisonis, Cluj-Napoca*, 2004, p. 834- 842; idem, *Câteva observații cu privire la tezaurele și depozitele sarmatice timpurii (sec. II-I a. Chr.) din spațiul dintre Don și Prut*, în *Studia Historica et Arhaeologica. In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, 2004, p. 35-63; idem, *Fibulele din mediul sarmatic est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.). Cronologie, origine, răspândire, în Comerț și civilizație. Transilvania în contextul schimburilor comerciale și culturale în antichitate*, Cluj-Napoca, 2005, p. 119-148; idem, *Figurative representations on Sarmatian and Geto-Dacien phalerae of 2nd-1st centuries B. C.*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos", XXII, *In Honorem Silvia Marinescu-Bîlcu 70 de ani*, Călărași, 2005, p. 441-458 (în colaborare); idem, *Remarks on the Sarmatian Culture Chronology and Periodisation (State of research)*, în *Fontes Historiae. Studia in Honorem Demetri Protase* (Ed. Cn Gaiu, Cr. Găzdac), Cluj-Napoca, 2006, p. 153-161; idem, *Sarmații – aliații dacilor în războaiele contra Romei*, în *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei* (Ed. Eugen S. Teodor, Ovidiu Țentea), București, 2006, p. 3-28; idem, *Vase metalice de import din mediul sarmatic timpuriu (sec. II-I a. Chr.) din spațiul dintre Don și Prut*, în *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblate*, Cluj-Napoca, 2007, p. 88-98.

[237] Idem, *Nomazi ai stepelor. Sarmații timpurii în spațiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, *Istorie și civilizație. Sarmații în spațiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, Ol. Symonenko, *Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul nord-pontic / Horsemen of the Steppes. The Sarmathians in the North Pontic Region*, Cluj-Napoca, 2009.

observațiile inserate în câteva recenzii[238], contribuțiile lui Vitalie Bârcă sunt în principal de ordin arheologic, dar au meritul de a realiza și o sumă de încadrări în contexte istorice ale descoperirilor sarmatice din mormintele cunoscute sau din așezările dacice, romane sau ale altor populații care au staționat temporar în limitele Daciei.

În Basarabia, situația investigării antichităților sarmate este, în multe privințe, asemănătoare celei din restul României, în măsura în care analiza acestora nu este, inițial, un scop în sine, ci o consecință a apariției acestei categorii de materiale în complexe de altă natură, vizate de ancheta arheologică, aceea română, la început, iar ulterior aceea sovietică, anterior desprinderii Republicii Moldova din fosta U.R.S.S.

Primele astfel de semnalări în cursul unor săpături sistematice sunt înregistrate în anii 1934 și 1937, când N.N. Moroșan constata existența la Tețcani[239] a unei lespezi funerare conținând un semn "hieroglific", dovedit ulterior ca fiind sarmatic, și respectiv a unui

[238] Idem, *N. Son, Tiras v rimskoe vremea, Kiev, 1993*, în ActaMN, 34, 1997, p. 907-908 (recenzie); idem, *V. M. Zubar, Hersones tavri.eskij i rimskaja imperija, Kiev, 1994*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 891-893 (recenzie); idem, *S. Andruh, Nižnedunajskaja Skifija v VI-I vv. do n. e., Zaporožie, 1995*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 885-887 (recenzie); idem, *A. V. Simonenko, Sarmaty Tavrii, Kiev, 1993*, în „Ephemeris Napocensis", VIII, 1998, p. 310-312 (recenzie).

[239] N.N. Moroșan, *Semn ieroglific dintr-un Kurgan din Basarabia*, Chișinău, 1938, p. 11-12.

mormânt de călăreț nomad la Chițcani[240], pe care le datează corect, fără însă a le putea stabili originea.

După instalarea ocupației sovietice, o expediție comună, formată din cercetători de la Kiev și Chișinău și condusă de T.G.Oboldueva, identifică lângă satul Grădiște, în anul 1946, într-un tumul din Epoca bronzului, două morminte secundare sarmatice, care sunt datate, și acestea, corect, dar care rămân din nou, neinterpretate cultural[241].

Între timp, sarmatologia sovietică făcuse progrese importante, datorate unor arheologi precum Paul Rau, B.N. Grakov, P. Rykov, K.F. Smirnov, V.P. Silov, I.V. Siničyn, M.G. Maškova, G.V. Kušaev, O.V. Obelicenko[242], unii dintre ei preocupându-se după 1940 și de vestigiile antice ale Basarabiei.

Din anul 1953 se intră într-o nouă fază a cercetărilor, odată cu săparea necropolei plane de înhumație de lângă satul Bocani, din

---

[240] Idem, *Geologia și preistoria regiunii Copanca*, Chișinău, 1939, p. 51-56.

[241] Cf. V.I. Grosu, *Sarmații în spațiul geto-dacic răsăritean*, în AM, XVIII, 1995, p. 133; vezi și nota 4 din subsolul studiului menționat.

[242] Pentru amănunte, vezi Gh. Bichir, *Sarmații și pătrunderea lor la Dunărea de* Jos, p. 135-136; idem, *Sarmații și relațiile lor cu geto-daci*, I, p. 1044.

bazinul Prutului Mijlociu, cele 20 de morminte excavate permițându-i arheologului G.B.Feodorov, coordonatorul expediției, avansarea unui consistent fond concluziv[243].

Potențarea volumului informațional aferent se accentuează în decadele corespunzătoare anilor '60 și '70, dinamica acumulărilor de vestigii sarmatice, pe baza aportului arheologilor G.B. Feodorov, E.A. Rikman, I.A. Rafalovići, V.L. Lăpușnean, V.A. Dergaciov[244] favorizând conturarea în această perioadă, a unui curent care va putea genera, în etapa următoare, o școală de sarmatologie proprie spațiului Republicii Moldova. Pe acest fond, apar firesc, în 1960 și 1966, primele încercări de cartografiere a monumentelor sarmatice (datorate lui Feodorov și respectiv lui Rikman) și primele caracterizări generale ale culturii ei materiale (Rikman, în 1964 și 1966).

Activități de teren mai recente[245], dirijate de V.I. Markevici, S.M. Agulnikov, Al. Levinschi, E.V. Iarovoi, V.I. Grosu, E. Sava, V.P. Haheu, V.G. Bubulici, determină o emersiune continuă de vechi urme ale civilizației sarmatice în tot mai multe stațiuni arheologice, siturilor mai vechi de la Bezeni, Olănești, Gotești, Zărnești,

---

243 G.B. Feodorov, *op. cit*, 1956, p. 61-65.

244 O inventariere a principalelor contribuții din această perioadă, la V.I. Grosu, *op.cit*, p. 133. Vezi și V. Dergaciov, *Arheologia Republicii Moldova. Retrospectivă istorică*, în Thr Dac, XV, 1-2, 1994, p. 7-8.

245 Cf. V.I. Grosu, *op.cit*, p. 133; pentru campaniile mai recente, vezi trimiterile bibliografice din cuprins.

Negureni, Pervomaise, Seliște, adăugându-li-se treptat cele de la Cuconeștii Vechi, Brânzeni, Hâncăuți, Pașcani, Budești, Cobușca Veche, Hrușca, Corpaci, Ursoaia, Cazaclia, Petrești, Cârnățeni, Opaci, Nikolskoe, Novokotovsk, Dubăsarii Vechi, Beliaevka, Turlaki, Holskoe, Kiselov sau Maiaki, amplasarea lor permițând o mai bună studiere a repartiției geografice, a apartenenței și respectiv a cronologiei grupelor de morminte ale acestor nomazi din spațiul pruto-nistrean și limitrof.

Sub raportul finalizării istoriografice, cele mai consistente și mai documentate analize asupra acestor aspecte îl au ca autor pe V.I. Grosu, rezolvările sale[246], deși amendabile în unele puncte, fiind, totuși,

[246] Aflat într-o poziție similară cu aceea a lui Gheorghe Bichir în istoriografia română de la vest de Prut, arheologul basarabean are înscrise în dreptul numelui său o listă extinsă de contribuții publicistice în domeniul istoriei sarmaților, dintre care, în afara celei deja menționate (V.I. Grosu, *op.cit.*, p. 133-186), amintim aici: idem, *Krasnolakovaja čaša iz sarmatskgo pogrebenija u s. Talmaza*, în AIM v 1973 g., Chișinău, 1974, p. 78-79; idem, *Sarmatskij kurgan u s. Korpač*, în SA, 2, 1979, p. 250-255; idem, *Periodizacija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnevstrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, în AIM v 1977-1978 gg., Chișinău, 1982, p. 4-27; idem, *Novje sarmatskie pamjatniki na territorij Moldavij*, în AJM 1979-1980, Chișinău, 1983, p.30-48; idem, *Sarmatskij mogil'nik u sela Brynzeny*, în AIM v 1981 g., Chișinău, 1985, p. 129-142; idem, *Sarmatskoe pogrebenie v Podnestrov'e*, în SA, 1 1986, p. 258-261; idem, *Sarmatskie pamjatniki Srednego Poprut'ja*, în AIM v 1983 g., Chișinău, 1988, p. 79-91; idem, *Hronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury-Dnestrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, Chișinău, 1990; idem, *Novye dannye e crastve Farzoia*, în *Materialy i issledovannia po archeologhij i etnografij Moldovy*, Chișinău, 1992, p. 141-148; idem, *Ornamentica ceramicii sarmatice*, în MA, XX, 1995, p. 111-122; idem, *Regatul lui Farzoios și Inismeus*, în AM, XIX, 1996, p.

cele care valorifică cel mai bine, până în prezent, informația disponibilă pentru Basarabia.

În condițiile unui decalaj, doar în parte surmontat, existent în România în raport cu nivelul foarte avansat atins de cercetarea acestei problematici în Federația Rusă, Ucraina, Polonia, Ungaria sau în unele state occidentale, în care sarmato-alanologia este de mult timp constituită într-un domeniu autonom, desprins din sfera orientalisticii, recursul secvențial la operele unor istorici străini cu autoritate recunoscută, precum Ellis H. Minns[247], M. Rostowzew[248], T. Talbot Rice[249], L. Musset[250], J. Harmatta[251], M. Parducz[252], A.I. Meliukova[253],

---

247-252; idem, S.M. Agulnikov și V.P. Haheu, *Otcet o polevych rabotach Kurgannogo otrjada Budžaskoj novostroecnoj ekspedicij po issledovaniju Kurgannoj gruppy u pgt. Taraklija v 1983 g*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1984, p. 22-32 ; idem, E.N. Savva, *Arheologičeskie issledovanija u s. Čoropkany*, în Izvestija AN MSSR, Serija obščestvennyh nauk, 2, 1987, p. 71-74; idem, T.I. Demčenko, *Sarmatskie kurgany u sel Kyrnaceny i Opač*, în AIM v 1985 g., Chișinău, 1980, p. 132-140; idem, S.M. Agul'nikov, *Tălmaza, r. Ștefan Vodă, R.Moldova*, în CCA 1983-1992, București, 1997, p. 107-108.

247 Ellis H. Mins, *Scythians and Greeks*, Cambridge, 1913.

248 M. Rostovtzeff (sau Rostowzew după altă grafiere), *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford, 1922; idem, în CAH., 8, 1930, p.564-584.

249 T. Talbot Rice, *The Scythians*, London, 1957.

250 L. Musset, *Les invasions: Les vagues Germaniques*, în "Nouvelle Clio", 12, Paris, 1965, p.75-82 ; pentru trimiterile prezente, vezi ediția în limba română, L. Muset, *Invaziile*, vol. I, *Valurile germanice*, cu un supliment bibliografic de St.

K.F. Smirnov[254], E.A. Rikman[255], G.B. Feodorov[256], E.D. Phillips[257], T. Sulimirski[258], K. Godlowski[259], B.S. Bachrach[260], M.I. Artamonov[261], K.

Lebecq, prefață de D. Berindei, traducere și note de Ec. Lung, II, *Al doilea asalt împotriva Europei creștine (secolele VII-XI)*, traducere de Ov. Cristea, București, 2002.

[251] J. Harmatta, *Contribution à l'histoire des Sarmates en Hongrie*, în AÉ, 1950 (extras); idem, *Studies on the History of the Sarmatians*, în "Magyar-Görög Tanulmányok", 30, Budapest, 1950, p. 3-64; idem, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, Acta Ant Arh, XIII, Szeged, 1970.

[252] M. Párducz, *Beiträge Zur Geschichte Der Sarmaten In Ungarn Im II. Und II. Jahrhundert*, în AAASH, 7, 1956, p. 139-182; idem, *Einige Probleme Der Sarmatenforschung Des Karpatenbeckens*, în "Actes du VIIIe Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques ", I, Beograd, 1971, p. 267-274.

[253] A.I. Meliukova, *Sarmatskoe pogrebenie iz Kurgana v s. Olănești (Moldavskaja SSR)*, în SA, 1, 1962, p. 195-208; pentru alte contribuții care au apărut ritmic în paginile publicației MIA, referințele vor fi indicate succesiv, pe măsura apariției lor în aparatul critic.

[254] K.F. Smirnov, *Repartition des tribus sarmates en Europe Orientale*, în *Les rappots et les information des archéologues de l'URSS*, Moscova, 1962; idem, *Curilniți i tualetnîe sosudichi aziatscoi Sarmatii*, în *Kavkaz i Vostocianaia Evropa v drevnosti*, Moscova 1973, p. 166-179.

[255] E.A. Rikman, *Pozdnie sarmaty Dnestrovsko-Dunajskogo meždurec'ja*, Moscova, 1964; idem, *Pozdnie sarmaty Dnestrovsko-Dunajskogo meždurec'ja*, în SE, 1,1966, p. 65-80; idem, *Pamjatniki sarmatov i plemen Černjachovskoj Kul'tury*, în "Archeologičeskaja Karta Moldavskoj SSR ", 5, Chișinău, 1975.

[256] G.B. Feodorov, *K voprosu o sarmatskoj Kul'ture v Moldovij*, în "Izvestia-Chișinău", 31, 1965, 4, p. 49-65; idem, *Naselenie Prutsko-Dnestroskogo me dureĕ'ja v I tysjačiletij n.e*, în MIA, 89, 1960, p. 323-423.

[257] E.D. Phillips, *The Royal Hordes. Nomad Peoples of the Steppes*, London, 1965.

[258] T. Sulimirski (grafiat uneori și Soulimirski), *The Sarmatians in The Polish Past*, în "The Polish Review", IX, 1, New York, 1964, p.80-92; idem, *The Sarmatians*, London, 1970.

[259] K. Godlowski, *The Cronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Krakov, 1970.

[260] B.S. Bachrach, *A History of the Alans in the West from Their First Appearance in the Sources of Classical Antiquity through the Early Middle Ages*, Minneapolis, 1973.

[261] M.I. Artamonov, *Skifî i sarmatî*, Kiev, 1974.

Jettmar[262], B. Genito [263], T. Newark[264], V. Schillz[265], V. Kouznetsov și I. Lebedinsky[266], M. Todd[267], P. Riché[268], Ch. King[269], A.V.

[262] K. Jettmar, *Arta stepelor. Popoarele timpurii*, traducere de Cr. Petrescu, cuvânt înainte de R. Popa, București, 1983.

[263] B. Genito, *The Archaeological Cultures of the Sarmatians with a Preliminary Note on the Trial-Trenches at Gyoma 133: a Sarmatian Settlement in South-Eastern Hungary (Campaign 1985)*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli", Vol. 42, Napoli, 1988, p. 81–126; idem, *The Late Bronze Age Vessels from Gyoma 133, S.E. Hungary, The Stratigraphical Evidence*, în „Communicationes Archaeologicae Hungariae", Budapest, 1990, p. 113–119; idem, 1993, *Trial-Trenches at Gyoma 133: a Sarmatian Settlement in South-East Hungary: a Second Interim Report (The 1986–1987 Campaigns)*, în „Annali dell'Istituto Universitario Orientale di Napoli", 53, 1, Napoli, 1993, p. 35–53.

[264] T. Newark, *The Barbarians: Warriors and Wars of the Dark Ages*, New York, 1988.

[265] V. Schiltz, *Les Scythes et les nomades des steppes (VIIIe siècle av. J.-C.-Ier siècle ap. J.-C.)*, Paris,1995.

[266] V. Kouznetsov, I. Lebedinsky, *Les Alains, cavaliers des steppes, seigneurs du Caucase*, Paris, 1997.

[267] M. Todd, *Migrants and Invaders: The Movement of Peoples in the Ancient World*, New York, 2001.

[268] P. Riché, *Europa barbară din 476 până în 774*, traducere de Ir. Cristea, prefață de Ec. Lung, București, 2003.

[269] Ch. King, *Marea Neagră. O istorie*, traducere de D. Branea și Cr. Chevereșan, București, 2005.

Simonenko[270],O.M. Dzigorskij[271], M.B. Shchukin[272], M.P. Abramova[273], A. Alemany[274], R. Brzezinski și M. Mielczarek[275], J.A. Vinogradov[276], A.A. Slanov[277] a devenit util în încercarea de a stabili necesare

[270] A.V. Simonenko, *Sarmaty Tavrij*, Kiev, 1993; idem, *Sarmatians tribes of the Great Hungarian Plain and the North Pontic Region. Problem of Migrations*, în „Specimina Nova", IX, 1993, p. 59-64; idem, *The problem of the sarmatian penetration in the North Pontic area according to archaeological data*, în *Il Mar Nero*, vol. I, București, 1994, p. 99-136; idem, *Catacomb Graves of the Sarmatians of the North Pontic Region*, în StudArch, I, 1995, p. 345-374; idem, *Hronologija i periodizacija sarmatskih pamjatnikov Severnogo Pričernomor'ja*, în *Sarmatskie Kul'tury Evrazii: Problemy regional'noj hronologii*, Krasnodar, 2004, p. 134-173; idem, B.I. Lobai, *Sarmaty Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v I v.n.e*, Kiev, 1991.

[271] O.M. Dzigorskij, *Sarmatî*, Kiev, 1993.

[272] M.B. Shchukin (grafiat uneori și Sčiukin), *Rome and Barbarians in Central and Eastern Europe I-st Century BC-I-st Century A.D.*, în B.A.R. International, Series 542, Oxford, 1989, p. 90-102; idem, *À propos des contactes militaires entre les Sarmates et les Germains à l'epoque romaine (D' après l'armament et specialement les umbo de boucliers et les lances)*, în *Actes de Colloque International "L'Armeé romaine et les Barbares du IV-e au VII-e siècles"*, Paris, 1995, p. 65-74.

[273] M.P. Abramova, *Rannie alany Severnogo Kavkaza III-V vv. n.e.*, Moscova, 1997.

[274] A. Alemany, *Sources on the Alans: a critical compilation*, Leiden, 2000.

[275] R. Brzezinski, M. Mielczarek, *The Sarmatians. 600 BC-AD 450*, Oxford, 2002.

[276] J.A. Vinogradov, *Two Waves of Sarmatian Migrations in the Black Sea Steppes during the Pre-Roman Period*, Aarhus, 2003.

[277] A.A. Slanov, *Voennoe delo alan I-XV vv.*, Vladikavkaz, 2007.

conexiuni și încadrări pentru fenomenele analizate, dar diferențele majore, sesizabile, bunăoară, la nivelul sistemelor cronologice utilizate pentru diferite regiuni sau al aspectelor privind identificările de ordin ritologic, culturologic sau etnic au indicat cu suficientă claritate faptul că, în acest stadiu, fondul informațional disponibil nu este apt să susțină o explicitare de tip exhaustiv a tuturor problemelor – multe dintre ele de aspect controversat – care se circumscriu tematicii generale sarmato-alanice.

PREZENȚE SARMATICE ȘI ALANICE TIMPURII ÎN SPAȚIUL PRUTO-CARPATIC

Prezența unor comunități sarmato-alanice în spațiul pruto-carpatic al Daciei, în medii preponderent daco-getice și carpo-dacice, dă seama de o fenomenologie complexă, cu accente care trimit la procesualități extinse în timp și spațiu, elemente contextuale, factori geo-climatici și determinisme de ordine diverse, nu întotdeauna ușor de decelat, această dificultate de explicitare ridicând - în trecut și în prezent - numeroase probleme cercetării care vizează, pe de o parte, încadrarea cronologică a etapelor de pătrundere a grupelor nomade iranofone în acest spațiu, iar, pe de altă parte, stabilirea naturii relațiilor dintre cele două tipuri etnice evocate[1].

---

[1] Obiect al unor numeroase referiri critice incluse în lucrările de specialitate dedicate istoriei Daciei preromane și romane, fenomenul prezenței sarmatice în spațiul carpatic beneficiază, la rigoare, de puține studii autonomizate, singurii istorici cu preocupări consecvente în acest domeniu, concretizate în titluri afiliate în mod efectiv sarmatologiei fiind regretații Gh. Bichir și Gh. Diaconu, istoricul ieșean Ion Ioniță, iar, mai recent, cercetătorul clujean Vitalie Bârcă. Pentru Gh. Bichir, lista principalelor contribuții în această problematică este: Gh. Bichir, *Unele observații cu privire la necropolele de tip Poienești din Moldova și relațiile acestor necropole cu lumea sarmată*, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 253-268 ; idem, *Les sarmates sur territoire de la Roumanie*, în *Actes du VIIIe Congres International des Scientes*

Prehistoriques et Protohistoriques, I, Beograd, 1971, p. 275-285; idem, *Sarmații și pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, în "Peuce", II, 1971, p. 135-146 ; idem, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", 5, 1972, p. 137-176; idem, *Relations between the Sarmatians and the free Dacians*, BHR, 16, 1975, în *Relations between the autochtonous population and migratory populations on the territory of Romania*, București, 1975, p. 55-66; idem, *Cultura carpică*, București, 1972, p. 174-177; idem, *Archaeology and History of the Carpi*, 1, Oxford, 1976, p. 162-165; idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de Mijloc și de Jos și relațiile lor cu geto-dacii*, în MN, 3,1976, p. 115-124; idem, *Relațiile dintre sarmați și geto-daci până la sfârșitul sec. I e.n.*, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 203-214; idem, *Sarmații*, în DIVR, p. 519-522; idem, *Les sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", NS, 21, 1977, p. 167-197 ; idem, *Date noi cu privire la romanizarea Munteniei*, în SCIVA, 29, 1978, 3, p. 385-395 ; idem, *Autohtoni și migratori în sec.II-III e.n. în jud. Ilfov*, în *Ilfov, file de istorie*, București, 1978, p. 93-97; idem, *Dacii liberi în secolele II-IV e.n.*, în RdI, 33,1980, 3, p. 443-469; idem, *I. Ioniță, Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii în spațiul est-carpatic în sec. II-IV e.n., Iași, 1982* (recenzie), în Thr Dac, V, 1-2, 1984, p. 194-202; idem, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, București, 1984, p. 95-98; idem, *Sarmații și relațiile lor cu geto-dacii*, în RdI, 38, 1985, 11, p. 1043-1057 și 38, 1985, 12, p. 1164-1177; idem, *Relațiile dintre geto-daci și sarmați*, în SymThR, VII, 1989, p. 459-462; idem, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaților în teritoriul geto-dacilor*, I, în SCIVA, 44, 1993, 2, p. 135-169 și II, în SCIVA, 47, 1996, 3, p. 297-312; idem, *Alanii..., Argaragantes..., Iazygii..., Limigantes...*, în EAIVR, I, 1994, p. 52, 91, II, 1996, p. 248-249, 315; idem, *Dacii liberi din nordul Daciei*, în ThrDac, XVII, 1-2, 1996, p. 191-201 și în *Spațiul nord-est carpatic în mileniul întunecat* (coord. V. Spinei), Iași, 1997, p. 17-32; idem, *Sarmații în spațiul carpato-danubiano-pontic*, în AUCDC, Seria Istorie, 2, 1998, p. 38-50; idem, M. Butoi, *Un mormânt sarmatic descoperit în sud-vestul Munteniei*, în SCIVA, 26, 1975, 1, p. 137-140. Pentru Gh. Diaconu, lista este: Gh. Diaconu, *Probleme actuale ale culturii Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul României, în lumina cercetărilor* din necropola de la Târgșor, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 273-289; idem, *Despre pandantivele prismatice de os din necropola de la Târgșor*, în SCIV, 13,1962, 2, p. 441-445 ; idem, *Despre sarmați la Dunărea de Jos*

Atingând unele puncte ale ariei pruto-carpatice încă de la mijlocul secolului I î.Hr.[2], dată care, deşi vehement contestată[3],

în lumina descoperirilor de la Târgșor, în SCIV, 14, 1963, 2, p. 323-346; idem, *Târgșor. Necropola din secolele III-IV e.n.*, București, 1965, p. 19-29 ; idem, *Roxolani sau alani la Dunărea de Jos*, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 275-285; idem, *Despre datarea culturii Sântana-Cerneahov*, în SCIVA, 34, 1983, 3, p. 235-242. Pentru Ion Ioniță, principalele titluri sunt: I. Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, în AM, II-III, 1964, p. 311-328; idem, *Contribuții cu privire la cultura Sântana de Mureș pe teritoriul României*, în AM, IV, 1966, p. 189-252 ; idem, *Unele probleme privind populația autohtonă din Moldova în sec. II-V e.n.*, în "Crisia", 1972, p. 183-197 ; idem, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în sec. II-IV e.n.*, Iași, 1982, p. 62-73, 109-112, 118-119; idem, *Sarmații*, în *Istoria românilor, vol. II, Daco-romani, romanici, alogeni* (coord. D. Protase, Al. Suceveanu), București, 2001, p. 663-678, 749-752. Pentru Vitalie Bârcă, singurul cercetător care a realizat o sistematizare a majorității materialului arheologic sarmatic din spațiul est-carpatic, lista contribuțiilor cuprinde mai multe zeci de titluri, inclusiv trei monografii de mari dimensiuni, respectiv: V. Bârcă, *Nomazi ai stepelor. Sarmații timpurii în spațiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, *Istorie și civilizație. Sarmații în spațiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, Ol. Symonenko, *Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul nord-pontic / Horsemen of the Steppes. The Sarmathians in the North Pontic Region*, Cluj-Napoca, 2009.

[2] Noile descoperiri arheologice din ultimele decenii i-au determinat pe cercetătorii care au investigat aceste probleme să-și reconsidere pozițiile exprimate anterior, acceptând ca data inițială a primelor infiltrări sarmatice, încă sporadice, la vest de Nistru și de Prut să fie coborâtă până la jumătatea și a doua parte a secolului I î.Hr. Pentru aceste opinii, vezi Gh. Bichir, *Relațiile dintre geto-daci și sarmați*, în SymThr, VII, 1989, p. 459-462; idem, *Date noi cu privire la pătrunderea sarmaților în teritoriul geto-dacic*, I, în SCIVA, 44, 1993, 2, p.135-169 (în continuare se va cita *Date noi...*); idem, *Sarmații în spațiul carpato-danubiano-pontic*, în AUDC, Seria Istorie, 2, 1998, p.38-50 (se va cita mai departe *Sarmații în spațiul..*); V. Grosu,

nu mai poate fi exclusă fără rezerve[4], sarmații își vor intensifica prezența în sectoarele de șes ale acestei regiuni în secolele II-III d.Hr., în contextul declinului temporar atât a puterii daco-geților, cât și a capacităților de expansiune ale bastarnilor, afectați de loviturile romanilor, pe care nici iazygii și roxolanii, în primă instanță, nici aorșii și alanii, ceva mai târziu, nu le-au putut ignora.

Pătrunderea acestor nomazi în Dacia răsăriteană în epoca de maximă dezvoltare a culturii geto-dacice, exponentă acum a unei statalități evoluate în raport cu spațiile vecine, poate avea inițial o aparență de nonsens istoric, dar o examinare mai atentă a izvoarelor literare, ca și a datelor arheologice, va infirma acest caracter, explicația mergând în sensul cantonării proximale dunărene, mai mult sau mai puțin vremelnice, a unor mici grupuri, câte vor fi fost inițial, cu acordul dacilor liberi majoritari, care nu

Sarmații în spațiul geto-dacic răsăritean, AM, XVIII, 1995, p.133-186 (se va prescurta *Sarmații ...*); Al. Levinschi, S. Agulnikov, *Complexe sarmatice timpurii în tumuluu Nistrului de Jos*, în "Tyrageția", VI - VII, 1996-1997, p.87-93; I. Ioniță, *Sarmații*, în *Istoria românilor*, vol. II, *Daco-romanici, romanici, alogeni* (coord. D. Protase, Al. Suceveanu), București, 2001, p. 663-678 ; V. Bârcă, *Istorie și civilizație. Sarmații în spațiul est-carpatic (sec. I. a.Chr.-începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006, p. 233-262.

[3] Vezi, I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi...*, p.62-73, 109-112, 118-119; idem și V. Ursachi, *op.cit.*, p. 9, 82, 95-98.

[4] A.V. Simonenko, B.I. Lobaj, *Sarmaty Severo-Zapodnogo Pričernomor'ja v I v.n.e. (pogrebenie znati u s. Porogi)*, Kiev, 1991, p. 82.

percepeau aceste infiltrări sporadice ca pe niște pericole potențiale, atât timp cât numărul noilor veniți rămânea redus.

De altfel, la acea dată, contactul între comunitățile aparținând acestor două populații satem era deja stabilit, primele episoade ale legăturilor sarmaților cu traco-geții consumându-se anterior, în stepele nord-pontice[5], unde un substrat tracic supraviețuiește până târziu suprapunerilor iraniene. În sprijinul acestei ipoteze pot fi invocate materialul onomastic de rezonanță tracică al multor realități geografice din nordul Mării Negre, dispuse până la este de Nipru și în Crimeea[6], ceramica de factură getică identificată la Gavrilovka, Zolotaia-Balka, Znamenskoie, Kozîrka, Olbia etc.[7], datate la nivelul secolelor IV-I î.Hr., anterior epocii lui Burebista[8], ca și unele informații literare. Referitor la acestea din urmă, trebuie spus că, deși sunt – aparent – numeroase, cu indicii utile privind originea, modul de viață, repartiția geografică sau implicarea în evenimentele politico-militare ale timpului, izvoarele

---

[5] Vezi Gh. Bichir, *Sarmații și pătrunderea lor la Dunărea de Jos*, în "Peuce", II, 1971,

p.135-145 (se va cita mai departe *Sarmații și pătrunderea lor...*); idem, *Pătrunderea sarmaților la Duă\rea de Mijloc și de Jos și relațiile lor cu geto-dacii*, în MN, III, 1976, p.115-124 (se va prescurta *Pătrunderea sarmaților...*); idem, *Relațiile dintre sarmați și geto-daci până la sfârșitul secolului I e.n.*, în SCIVA, 27, 1976, 2, p. 203-214 (se va cita mai departe *Relațiile...*).

[6] Idem, *Pătrunderea sarmaților...*, p. 115; idem, *Relațiile...*, p. 203-204.

[7] Idem, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 144.

[8] Idem, *Relațiile...*, p. 204.

literare - Herodot, Hyppokrates, Pseudo-Scylax, Ephoros, Pseudo-Scymnos, Polybios, Diodorus Siculus, Strabon, Ovidius, Plinius cel Bătrân, Martialis, Statius, Seneca, Pomponius Mella, Apian, Arrianus, Annaeus Florus, Ptolemeu, Cassius Dio, Claudius Aelianus, *Historia Augusta*, Ammianus Marcellinus, Eutropius, Iordanes, Priscianus, Anonymus Valesii, Eusebius, Origene, Hieronymus, Tertullian[9] - majoritatea au, totuși, un caracter sporadic și lacunar, impunând precauții în orice recurs care le vizează, abordarea lor critică și coroborarea cu datele de teren fiind condiții obligatorii pentru un demers viabil.

Cercetările arheologice din anii '80 - '90 ai secolului trecut arată că Bugeacul și zona Tighinei au cunoscut infiltrări sarmate încă de la mijlocul secolului I î.Hr., demonstrațiile convingătoare, realizate de A.V. Gudkova, M.M. Fokeev, A.V. Simonenko ș.a.[10] pe baza materialului provenit din mormintele de la Holmskoe și

[9] Dacă printr-o apariție istoriografică din ultimul deceniu - respectiv A. Alemany, *Sources on the Alans: a critical compilation*, Leiden, 2000 - a fost surmontată o veche carență a alanologiei, în cazul sarmatologiei problema rămâne în continuare nesoluționată atât timp cât, în mod surprinzător, nu există până în prezent o sinteză exhaustivă asupra tuturor izvoarelor literare antice care conțin referiri despre sarmați. O încercare, rămasă singulară și incompletă, este aceea a cehului Ladislav Zgousta, *Die Personnamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*, Cêskolovenska Akademia, *Monografie orientálniko ústavu 16*, Praga, 1955, care reunește textele antice mai importante și materialul lingvistic, dar lucrarea este greu accesibilă astăzi.

[10] O listă a acestor contribuții, în idem, *Date noi...*, I, p. 135.

Tvardița[11] sau Nikolskoe și Novocotovsk[12], nelăsând loc unor alte încadrări cronologice.[13]

---

[11] Pentru detalii, în *ibidem*; vezi și V. Grosu, *Sarmații...*, p. 146-147.

[12] Al. Levinschi, S. Agulnikov, *op.cit.*, p. 87-93.

[13] Pentru aspectele de datare și periodizare, vezi în special contribuțiile arheologului moldovean V.I. Grosu, care însumează aproape douăzeci de titluri, după cum urmează: V.I. Grosu, *op.cit.*, p. 133-186), amintim aici: idem, *Krasnolakovaja čaša iz sarmatskgo pogrebenija u s. Talmaza*, în AIM v 1973 g., Chișinău, 1974, p. 78-79; idem, *Sarmatskij kurgan u s. Korpač*, în SA, 2, 1979, p. 250-255; idem, *Periodizacija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnevstrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, în AIM v 1977-1978 gg., Chișinău, 1982, p. 4-27; idem, *Novje sarmatskie pamjatniki na territorij Moldavij*, în AJM 1979-1980, Chișinău, 1983, p.30-48; idem, *Sarmatskij mogil'nik u sela Brynzeny*, în AIM v 1981 g., Chișinău, 1985, p. 129-142; idem, *Sarmatskoe pogrebenie v Podnestrov'e*, în SA, 1 1986, p. 258-261; idem, *Sarmatskie pamjatniki Srednego Poprut'ja*, în AIM v 1983 g., Chișinău, 1988, p. 79-91; idem, *Hronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury-Dnestrovsko-Prutskogo mezdureč'ja*, Chișinău, 1990; idem, *Novye dannye e crastve Farzoia*, în *Materialy i issledovannia po archeologhij i etnografij Moldovy*, Chișinău, 1992, p. 141-148; idem, *Ornamentica ceramicii sarmatice*, în MA, XX, 1995, p. 111-122; idem, *Regatul lui Farzoios și Inismeus*, în AM, XIX, 1996, p. 247-252; idem, S.M.Agulnikov și V.P. Haheu, *Otcet o polevych rabotach Kurgannogo otrjada Budžaskoj novostroecnoj ekspedicij po issledovaniju Kurgannoj gruppy u pgt. Taraklija v 1983 g*, raport în Arhiva IAC, Chișinău, 1984, p. 22-32 ; idem, E.N. Savva, *Arheologičeskie issledovanija u s. Čoropkany*, în Izvestija AN MSSR, Serija obščestvennyh nauk, 2, 1987, p. 71-74; idem, T.I. Demčenko, *Sarmatskie kurgany u sel Kyrnaceny i Opač*, în AIM v 1985 g., Chișinău, 1980, p. 132-140; idem, S.M. Agul'nikov, *Tălmaza, r. Ștefan Vodă, R.Moldova*, în CCA 1983-1992, București, 1997, p. 107-108.

Fragmentele ceramice descoperite la Hystria[14], în nivelul de locuire incendiat în vremea lui Burebista, și la Piscul Crăsani[15], în așezarea a cărei distrugere este pusă pe seama aceluiași rege get, par să confirme astfel pasajele din textele antice, care îi semnalau pe sarmați la Dunăre încă de la cumpăna celor două ere[16]. Ceramică sarmatică a fost recuperată și din dava getică de la Barboși, care nu mai este locuită de la mijlocul secolului I î.Hr., dar atribuirea ei este încă incertă, unele păreri accentuând influențele locale din tipologia vaselor păstrate[17], deși recipiente sarmate certe se găsesc în număr destul de mare și în așezarea daco-romană de la Barboși[18]. Alte descoperiri care pot aparține sarmaților și care au fost datate în secolele I î.Hr. - I d.Hr., sunt localizate la Vlăsinești, Ștefănești, Văratic, Vaslui, Piatra Șoimului, Giurcani, Răcătău, Bârlad, Tutova, Poiana-Tecuci, Șepu, Tecuci, Cândești-Vrancea[19] și, eventual, Prăjeni[20], unele dintre ele încă

---

[14] Cf. Gh. Bichir, *Date noi...*, I, p.135 (În argumentația folosită, cercetătorul bucureștean preia informații de la P.Alexandrescu, informații care urmau să constituie obiectul unui material rămas, din păcate, nepublicat).

[15] N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani și Copuzu*, în SCIVA, 29, 1978, 2, p.165-183.

[16] O critică a acestor pasaje, în C. Furtună, *Verissima Martis Imago. O critică a izvoarelor literare antice privitoare la sarmați*, în "Opțiuni istoriografice", I, 2, 2000, p. 31-55.

[17] S. Sanie, *Cetățuia dacică de la Barboși,* I, în AM, XII, 1988, p.87 și pl. X/2.

[18] Gh. Bichir, *Date noi...*, I, p.137.

[19] *Ibidem*, p.136-139.

discutabile sub raportul argumentației apelate pentru demonstrarea presupusei apartenențe iraniene, de regulă invocându-se tipurile ceramice specifice, amulete cu analogii stepice, piese din os sau vase, prezentând în exterior semne de tip tamga, scarabei și oglinzi metalice discoidale, realizate dintr-un aliaj de metal alb, cazane din bronz, arșice perforate etc.[21]

Repartiția acestor vestigii arată că în secolele I î.Hr. - I d.Hr., în chiar așezările geto-dacice cele mai importante din zona extracarpatică răsăriteană există vestigii sarmatice care nu se pot explica prin relațiile de schimb[22], triburilor dacice fiindu-le caracteristice alte tipuri de artefacte. Tabloul etno-cultural de la est de Carpați era deja unul complex, cuprinzându-i – alături de geți și bastarni – pe sarmați, respectiv atât pe roxolani, care i-au substituit pe iazygi la gurile Dunării ulterior relocării acestora în Pannonia, cât și, probabil, pe aorșii vest-nipruvieni, care par să se fi infiltrat în regiuni cu o dispunere mai nordică în raport cu roxolanii.[23] În legătură cu prezența în zonă a

[20] Vezi N. Ursulescu, P.Șarduschi, *Săpăturile din 1985 din necropola tumulară de la Prăjeni (județul Botoșani)*, în "Hierasus", VI, 1986, p. 18-19 și fig.3; idem, *Date istorico-arheologice privind dinamica locuirii în bazinul Miletinului (zona comunei Prăjeni, jud. Botoșani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p.288,289, 291,292 și tabelul de la p. 94.

[21] Gh. Bichir, *Date noi...*, p.137-139.

[22] *Ibidem*, p.139.

[23] A.V. Simonenko, B.I. Lobai, *op.cit.*, p. 6-60; C. Opreanu, *Criza militară și politică de la Dunărea de Jos din anii 117-119 p.Ch. Urmări asupra relațiilor dintre Dacia și lumea barbară*, în Eph Nap, VIII, 1998, p. 71.

aorșilor, odată acceptată, rămâne de stabilit, pe de o parte, în ce măsură aceasta a însemnat și o extindere la vest de Prut a autorității politice a regalității lor, iar, pe de altă parte, care a fost caracterul raporturilor eventuale dintre aceasta și regatul dac intracarpatic, dar în absența unor informații de expresie narativă cu un grad mai ridicat de concretețe, este riscant de avansat niște concluzii, fie acestea și de ordin preliminar.

Cele mai multe morminte sarmatice descoperite în teritoriul pruto-carpatic aparțin, conform datărilor propuse de către arheologii care le-au publicat, perioadei secolelor II-III d.Hr., etapă care corespunde prezenței în acest perimetru a roxolanilor, care și înlocuiseră pe iazygi în Dacia răsăriteană, după migrarea acestora în Pannonia, cel mai probabil pe ruta care urma pasurile Carpaților Nordici.[24]

[24] Contestând punctul de vedere al istoriografiei române care susține că deplasarea iazygilor în Pannonia s-a produs prin spațiul de la nord de Dacia, prin pasurile Carpaților Nordici, J. Harmatta dezvoltă o argumentație avansată anterior de M. Parducz, afirmând că imigrarea sarmată a survenit în urma unui influx care a urmat cursul Dunării, prin Muntenia, Oltenia și Banat: „Concerning the route of the Iazyges on their way into Hungary, it has been suggested that they entered the country from Galicia passing through the mountain passes of the Carpathians. The distribution of the early Iazygian archaeological sites contradicts this assumption as it has been clearly prouved by M. Parducz. No traces of Sarmatians have so far been found in Galicia or in the Carpathian Ruthenia. The northernmost of the early Sarmatian archaeological sites is the gold treasure found in the vicinity of Eger in Hungaria. The number of sites increases as we proceed southwards, and reaches their highest density between the Danube and the Tisa and on the eastern banks of the middle course of the latter river; from these parts on the sites from continuous chain and reach that stretch of the Danube which lies north of the Iron Gates. This circumstance clearly shows that the Iazyges entered Hungary from the south through

Până în prezent, nu se cunosc așezări ale acestor migratori,
găsindu-se în schimb materiale sarmatice în așezări aparținând dacilor liberi sau daco-romanilor[25]. În așezările de la Dumbrava-Iași și Barboși-Galați s-a descoperit ceramică sarmatică, chiar vase întregi, în gropi sau bordeie, împreună cu ceramică dacică și romană[26].

Dispunerea în teren a necropolelor acestor nomazi indică o preferință clară pentru zonele de câmpie din preajma apelor, reliefurile mai accidentate fiind evitate sistematic. Repartiția geografică a acestora vizează în principal văile Prutului și Bârladului, mai exact semi-stepa Jijiei, regiunile colinare ale

---

Oltenia and the Banat and not from the north through Galicia. This view receives a further confirmation by a circumstance that has so far not been considered. In this enumeration of the Sarmatian tribes (VII, 3, 18) Strabo passed from south to north and first mentioned the Iazyges, whose seats lay the Royal Sarmatians and the Urgi. Ovid also mentioned the Iazyges as being settled along the lower reaches of the Danube, i.e. all through the Iazyges had kept southernmost of all the Sarmatian tribes. Thus the geografical distribution of the Iazyges before their entry into Hungary, also confirms that they invaded Hungary from the south through Oltenia." (J. Harmatta, *Studies in the History and Language of the Sarmatians*, Acta Ant Arh, XIII, Szeged, 1970, p. 40-41).

[25] Idem, *Sarmații și relațiile lor...*, II, în RdI, 38, 1985, 12, p. 1166.

[26] Cf. idem, *Les Sarmates au Bas-Danube*, în "Dacia", NS, XXI, 1977, p. 167; S. Sanie, *op.cit.*, p. 87.

Podișului Central Moldovenesc, inclusiv colinele Tutovei[27], în Subcarpați, Câmpia Siretului și depresiunea Prut-Elan-Horincea neexistând atestări pentru prezențele sarmatice[28].

Mormintele sarmatice apar fie izolat, cum este cazul celor de la Șendreni[29], Focșani[30] sau Tutova[31], fie în mici grupe de două până la 13 morminte, cum este cazul la Trușești-Țuguieta[32], unde s-a săpat întregul cimitir. În Moldova, necropolele acestor nomazi nu depășesc decât rareori cifra de 10 morminte, o excepție de la această regulă fiind doar Probota-Iași[33], cu 25 de

[27] Vezi V. Palade, *Descoperiri sarmatice din secolele II-III d.Hr. în sud-estul colinelor Tutovei,* în C.I., 9 - 10, 1978 - 1979, p. 247 - 260.

[28] Cf. R.D. Mazilu, *Descoperirile sarmatice din Moldova și unele probleme ale relațiilor sarmato-romane în secolele II-III e.n.*, în AMM, V-VI, 1983-1984, p. 476.

[29] I.T. Dragomir, *Mormântul sarmatic de la Șendreni-Galați*, în "Danubius", XVI, 1996,
p. 633-639.

[30] G. Untaru, S. Morintz, *Mormânt sarmatic descoperit în orașul Focșani,* în SCIV, 13, 1961, 1, p. 157-163.

[31] V. Palade, *op.cit.*, p. 247-260.

[32] M. Petrescu-Dâmbovița, M. Florescu, Adr.C. Florescu, *Trușești.Monografie arheologică*, București-Iași, 1999, p. 611-626.

[33] N. Zaharia, Em. Zaharia, *Sondajul de salvare din necropola de la Probota (jud.Iași)*, în Materiale..., VIII, 1962, p. 599-608, fig. 9-10,11.

construcții funerare, căreia i se adaugă complexul sarmatic de la Isaia, cu 18 morminte[34].

Tipologia înmormântărilor comportă aici particularitatea absenței, până acum, a tumulilor sarmatici, îngropările efectuându-se fie în morminte plane, fie în tumuli mai vechi.

Mormintele plane sunt puse în legătură cu mai multe valuri sarmatice, admițându-se că unele dintre ele pot fi datate și mai timpuriu, în secolul I d.Hr., cum este cazul celor de la Tutova și Ștefănești, pe Prut, din centrul și nordul Moldovei, sau al celor de la Poiana-Tecuci și Cândești-Vrancea, din sudul Moldovei. Din inventarul lor fac parte piese care lipsesc din mormintele carpice datate între începutul secolului al II-lea și primele decenii ale secolului al IV-lea d.Hr.[35] Ulterior, s-a considerat că tot din secolul I d.Hr. datează și mormintele de la Vaslui și Vlăsinești-Botoșani, atribuite anterior secolelor II - III și respectiv celei de-a doua jumătăți a secolului al III-lea d.Hr.[36] Unul din cele două morminte de la Vaslui a fost datat în a doua jumătate a secolului I d.Hr., plecându-se de la ideea că analogiile din bazinul inferior

[34] N. Ursulescu, *Necropola sarmatică de la Isaiia* (material inedit, prezentat la Sesiunea națională *Acta Moldaviae Meridionalis*, ediția a XXXV-a, organizată de Muzeul Județean « Ștefan cel Mare » din Vaslui în data de 4 decembrie 2003).

[35] Cf. Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 188.

[36] Idem, *Date noi...*, I, p. 147.

al Volgăi, în civilizația Prahorovo și din Alföld, de la Csongrad pot fundamenta această ipoteză[37].

La Vlăsinești-Botoșani, unde s-au descoperit fortuit 8 morminte din inventarul cărora s-au recuperat 8 mărgele din pastă de sticlă, un fragment dintr-o oglindă discoidală, fără tamga, două vase sarmatice și mai multe căni dacice, datarea a putut fi urcată spre secolul I î.Hr.[38] Argumentul principal viza analogiile vasului cu fundul sferoidal în aria culturii Lipița, la Ostriveț, lângă Nistru[39], formă care este specifică pentru civilizația Prahorovo, ai cărei purtători sunt considerați aorșii[40]. Totuși, inexistența aici a craniilor deformate artificial și dispunerea neuniformă a mormintelor despre care se afirmase că au, toate, orientarea nord-sud, face destul de improbabilă atât datarea cât și atribuirea propuse de Gh. Bichir[41].

La începutul secolului al II-lea au fost datate și mormintele din prima etapă a necropolei de la Probota, care va fi folosită apoi până la începutul secolului al III-lea[42].

---

[37] *Ibidem*, p. 149.

[38] *Ibidem.*

[39] *Ibidem.*

[40] *Ibidem.*

[41] O critică a opiniei formulate de Gh.Bichir, în M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *op.cit.*, p.624.

[42] N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița, Em.Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970, p. 278 și pl. CXLII/13-25;

Din secolul al II-lea și, eventual, din prima jumătate a secolului al III-lea sunt și mormintele sarmate de la Mitoc-Malul Galben, caracterizate prin vase lucrate cu mâna, de calitate inferioară, iar ceva mai târzii, acelea de la Albești, cu ceramică lucrată la roată, de calitate mai bună, la care s-a ajuns în urma contactelor strânse cu localnicii[43].

Contemporane cu mormintele de la Albești pot fi și acelea de la Valea Lupului[44] și Trușești[45], precum și cele de la Pogana, Băcani și Vădeni[46], și de la mijlocul și din a doua jumătate a secolului al III-lea, din Valea Bârladului.

Pentru a doua jumătate a secolului al IV-lea, mormintele sarmate sunt mai rare, explicația rezidând, pe de o parte, în migrația spre vest a unor grupe staționate până atunci în spațiul pruto-carpatic, iar pe de altă parte, în asimilarea treptată de

---

Gh. Bichir, *Sarmații la Dunărea de Jos în lumina ultimelor cercetări*, în "Pontica", V, 1972, p. 138 (se va cita mai departe *Sarmații la Dunărea de Jos...*).

[43] O.L. Șovan, V.Chirica, *Noi descoperiri sarmatice în Câmpia Moldovei*, în "Hierasus", V, 1983, p. 83.

[44] M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *Trușești...*, p.624; vezi și Gh. Bichir, *Sarmații la Dunărea de Jos...*, p.151, fig. 9/34.

[45] M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *Trușești...*, p.611-626.

[46] V. Palade, *Noi descoperiri sarmatice în zona Bârladului*, în "Hierasus", 1981, p.69-82.

către populația locală a reminiscențelor iranofone rămase în acest perimetru[47].

Către mijlocul secolului al III-lea se datează și mormintele sarmate izolate sau dispuse în grupuri mici, din sudul Moldovei, precum și din Muntenia[48]. Dintr-o etapă ceva mai târzie ar fi mormintele de înhumație de la Cioinagi-Balinești, datate inițial, pe baza ritualului și a inventarului, la începutul secolului al IV-lea[49], la fel ca și cele de la Miorcani și Bogdănești[50], care prezintă ca particularitate și treptele cu nișă, dispuse în pereții laterali.

În afară de mormintele sarmate plane, la vest de Prut s-au semnalat și unele construcții funerare tumulare, datate diferențiat, în prima jumătate a secolului I d.Hr., în cazul celor de la Vlăsinești-Botoșani, Giurcani-Vaslui, Bârlad[51], respectiv în a doua jumătate a secolului al II-lea și prima jumătate a secolului al III-lea, în cazul acelora de la Tecuci și Galați[52].

---

[47] Gh. Bichir, *Les Sarmates*, p. 194.

[48] Cf. I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi...*, p. 45, p. 71.

[49] E. Zaharia, *Morminte sarmatice descoperite la Cioinagi în 1949*, în Materiale..., VI, 1959, p. 887-902, fig. 1/1-3, fig. 2/1-3, fig. 3/1-2.

[50] Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 194.

[51] Idem, *Date noi...*, I, p. 146, 152.

[52] *Ibidem*, p.160 și urm.

În privința înmormântărilor de la Tecuci, lucrurile nu sunt pe deplin lămurite, absența unor alte situații în care să fie atestați tumuli sarmatici la vest de Prut acreditând mai mult prima ipoteză a lui Gh. Bichir[53], care propunea considerarea acestora drept morminte secundare în tumuli mai vechi, și nu pe cea de-a doua[54].

În acest stadiu al cercetării, este prematur de formulat răspunsuri categorice în privința problemelor de sincronizare a celor trei tipuri de înmormântări practicate de sarmați, reprezentate de mormintele plane, mormintele secundare în tumuli din alte epoci istorice și respectiv de mormintele principale în tumuli, paralelizarea etapelor acestor necropole, corespunzătoare valurilor sarmatice succesive și desprinderea unor variante locale ale civilizației acestor nomazi depinzând, în mare măsură, de rezultatele cercetărilor viitoare, de la care se așteaptă confirmarea sau infirmarea teoriilor enunțate.

Sub raportul numărului mic de morminte sarmate apărute în necropolele de la Dăngeni[55], Trușești, Unțești, Vaslui, Epureni[56], sau al preponderenței amenajărilor tombale izolate, cum

---

[53] Idem, *Sarmații la Dunărea de Jos...*, p. 139; idem, *Les Sarmates...*, p. 276.

[54] Idem, *Date noi...*, I, p. 137.

[55] I. Ioniță, *Noi descoperiri sarmatice pe teritoriul Moldovei*, AM, II-III, 1964, p. 311-312.

[56] Gh.Bichir, *Les Sarmates sur le territoire de la Roumanie*, în "Actes du VIIIe Congres International des Sciences Prehistoriques et Protohistoriques", Beograd, 1971, I, p. 275-285 (în continuare se va cita *Les Sarmates sur le territoire...*)

sunt cele de la Mitoc, Tutova, Țuțora, Focșani, Șendreni ș.a.[57], prezența primelor comunități sarmate în spațiul pruto-carpatic este redusă doar la grupuri nomade puțin numeroase[58].

Acest fapt poate fi explicat și prin modul de viață nomad impus de economia pastorală practicată, care nu le permitea fixarea într-o zonă pentru o perioadă mai îndelungată[59], iar această realitate ar fi și aceea care dă seama de absența așezărilor care să-i ateste pe sarmați în regiunile Daciei[60]. Totuși, aceste considerații, altfel îndreptățite, nu trebuie generalizate, întrucât se știe că, în timp, o parte a acestor nomazi au încercat să practice și agricultura, trecând la semisedentarism și, în perspectivă, la sedentarism[61], lucru care ar explica și existența unor vestigii sarmatice în zone improprii nomadismului.

Majoritatea mormintelor sunt orientate pe direcția nord-sud, cum sunt cele de la Lețcani, Vaslui, Valea Lupului, Holboca, Probota, Pogorăști, Unțești, Epureni, Dăngeni[62], cu mici oscilații spre est sau vest, în funție de anotimpul când au fost înhumați. Orientarea nord-sud este caracterizată și etapei târzii a mormintelor

---

[57] *Ibidem.*

[58] Idem, *Cultura carpică...*, p. 174.

[59] O.L. Șovan, V. Chirica, *op.cit.*, p. 79.

[60] *Ibidem.*

[61] Gh. Bichir, *I.Ioniță, Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în secolele II-IV e.n.* (recenzie), în ThrDac, 5, 1-2, p.198.

[62] Idem, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p.1167.

sarmatice de la Volga[63]. Mai rar, se întâlnesc schelete cu capul spre vest și picioarele spre est, exemple de acest fel întâlnindu-se la Valea Lupului și Ștefănești, ultimul punct fiind considerat anterior cel mai vechi mormânt sarmatic din Moldova[64]. Aceeași orientare este caracteristică atât cimitirelor plane, cât și înmormântărilor secundare din tumuli.

Poziția scheletelor este, cel mai adesea, normală, pe spate, cu membrele întinse, sau având uneori unul din brațe îndoit din cot și așezat pe piept sau abdomen, cum este cazul la Trușești, Pogorăști, Cioinagi-Balintești[65], scheletele în poziție chircită (Ștefănești) fiind mult mai rare în morminte[66].

Gh. Bichir remarca și dispunerea unor schelete "în poziție "atacatoare", cu un picior întins și altul îndoit, sau "dansatoare", cu mâinile depărtate de corp și cu picioarele desfăcute, descriind forma unui romb"[67]. Unele morminte conțineau schelete cu oasele deranjate, sau chiar incomplete, care pot fi urmarea unor reânhumări sau a unor ritualuri, de fragmentare a cadavrelor[68].

---

[63] *Ibidem.*

[64] Idem, *Sarmații la Dunărea de Jos...*, p. 166.

[65] Idem, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1168.

[66] *Ibidem.*

[67] *Ibidem.*

[68] *Ibidem.*

Cel mai frecvent, mormintele erau individuale, dar există și gropi în care au fost înhumate două persoane, așa cum s-a întâmplat la Glăvăneștii Vechi[69], în Comuna Andrieșeni din județul Iași.

Gropile sunt, de regulă, strâmte, de formă rectangulară, cu colțurile rotunjite, foarte rar întâlnindu-se și cazuri de forme ovale sau trapezoidale. Uneori se întâlnesc și gropi rectangulare largi, aproape pătrate, în care scheletele sunt așezate în diagonală, un astfel de exemplu constituindu-l necropola de la Miorcani[70], județul Botoșani, aparținând culturii Sântana de Mureș - Cerneahov, în cadrul căreia fuseseră incluși și o parte a sarmaților din aria Daciei.

Unele morminte aveau practicate trepte în pereții laterali, cum se atestă la Trușești[71], sau doar simple praguri în colțul nord-estic unde se așezau vasele depuse lângă corpul defunctului, ca la Pogorăști și Vaslui[72].

---

[69] Pentru descrieri suplimentare, vezi R.A. Mazilu, *Contribuții la problema relațiilor sarmato-dacice și sarmato-romane în lumina descoperirilor arheologice din Moldova*, în AMM, VII-VIII, 1985-1986, p. 74.

[70] I. Ioniță, *Necropola din secolul IV e.n. de la Miorcani (jud. Botoșani)*, în CI, V, 1974,
p. 81-92.

[71] M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *Trușești...*, p. 612-618.

[72] Cf. Gh. Bichir, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p.1168.

Foarte rar, apar în morminte și resturi de la construcții mortuare (la Trușești, în două morminte[73]), fapt frecvent întâlnit în lumea sarmatică estică.

La Pogorăști s-a constatat purificarea prin foc a fundului gropii la două morminte[74], ale cărei schelete purtau urme de ardere. Atât la schelete, cât și în suprafața de sub ele, s-au descoperit resturi de cărbune și cenușă, acest ritual fiind pus în legătură cu mormintele de copii[75].

O problemă aparte o reprezintă scheletele cu cranii deformate artificial, identificate în Moldova la Probota, Trușești, Pogoăști, Poienești, Cioinagi-Balintești, Focșani și Șendreni[76], o parte a acestor descoperiri fiind contestată de către unii cercetători, care caută alte explicații pentru acest fenomen[77].

Inventarul mormintelor diferă de la caz la caz, întâlnindu-se atât morminte cu inventar - bogat sau sărac - cât și morminte fără inventar, atribuite sarmaților pe baza detaliilor de rit și ritual funerar. Analizând în ultima perioadă tipologia și inventarul acestor descoperiri din spațiul est-carpatic, istoricul clujean Vitalie

[73] M. Petrescu-Dâmbovița și colab., *Trușești...*, p. 616.

[74] Gh. Bichir, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1169.

[75] *Ibidem*; pentru practici rituale asemănătoare, vezi și G.Charachidzé, *Prometeu sau Caucazul. Încercări de mitologie contrastivă*, prefață de G.Dumésil, traducere și note suplimentare de B. și D. Slușanschi, București, 1988, p. 258-289.

[76] Gh. Bichir, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p.1169.

[77] I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi...*, p. 69.

Bârcă a adus un aport istoriografic însemnat în domeniul sarmatologiei, prin contribuții diverse, concretizate într-o serie de studii și articole publicate în reviste de specialitate[78], în actele unor congrese și

---

[78]V. Bârcă, *Considerații privind armamentul, tipul de trupe și tactica militară la sarmați*, în „Acta Musei Napocensis", 31, 1994, p. 55-68; idem, *Considerations Concerning the Political History of Sarmatians in the North-West of the Black Sea in the Ist Century A.D. (Considerații privind istoria politică a sarmaților din nord-vestul Mării Negre în secolul I p. Ch.)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXI), Zalău, 1997, p. 935-979; idem, *Die defensive Bewaffnung und Militarausrushung der Sarmaten (Echipamentul și armamentul defensiv sarmatic)*, în *Römer und Barbaren an den Grenzen des römischen Daciens* („Acta Musei Porolissensis", XXXIV), (Hrsg. N. Gudea), Zalău, 1997, p. 909-934; idem, *Die defensive Austrüstung und Bewaffung der Geto-Daker und die dako-römische Krieger*, în *Contribuții la cunoașterea armatei romane din provinciile dacice* („Acta Musei Porolissensis", 34/1), (Hrsg. N. Gudea), Cluj-Napoca, 1997, p. 181-191; idem, *Die schwere Reiterei bei den bosporen*, în „Acta Musei Napocensis", 35/1, 1998, p. 55-75; idem, *Armamentul defensiv și echipamentul militar la geto-daci în preajma războaielor daco-romane*, în „Istros", VIII, 1998, p. 83-96; idem, *Considérations concertnant les monnaies du Ier siècle av. j. Chr. à Tyras*, în ThrDac, XX, 1-2, 1999, p. 369-282; idem, *Sarmatic swords and daggers with ring-shape handle in the northern and north-western of the Black Sea*, în „Istros", IX, 1999, p. 99-120; idem, *Die Bögen und die Pfeile der Sarmaten (Arcul și săgețile la sarmați)*, în „Analele Banatului", VII-VIII, 1999-2000, Timișoara, 2000, p. 407-449; idem, *Daci și sarmați în zona est-carpatică (sec. I a. Ch.- I p. Ch.)*, în „Istros", IX, 1999, p. 89-98 (în colaborare); idem, *Oglinda dreptunghiulară din mormântul sarmatic de la Giurcani și problema datării acestuia*, în „Ephemeris Napocensis", IX-X, (1999-2000), 2000, p. 131-149; idem, *Daci și romani în sudul Bugeacului (sec. I-III d. Chr.)*, în *Daker und Römer am Anfang des 2 Jh. N. Chr. im Norden der Donau / Daci și romani la începutul secolului al II-lea d. Hr. la nordul Dunării*, Timișoara, 2000, p. 29-78 (în colaborare); idem, *Oglinzile dreptunghiulare din mormintele sarmatice din spațiul*

simpozioane internaționale[79], în mai multe volume colective[80], iar mai

carpato-nistrean, în „Istros", X, 2000, p. 295-312; idem, *Daces et romains au nord de l'embouchure du Danube (Ier-IIIe siècles après J-C). Nouvelles données archéologiques*, în „Acta Musei Napocensis", 37/1, 2000, p. 69-97 (în colaborare); idem, *Einige Betrachtungen Betreffend das Fundkomplex von Bubueci (Fundumstände, Forschungsgeschichte, Datierung und ethnische Zuschreibung)*, în ThrDac, XXII, 1-2, 2002, p. 215-230; idem, *Pătrunderea sarmaților la Dunărea de Jos și de Mijloc și relațiile cu geto-dacii (sec. I a. Ch. – sec. I p. Ch.)*, în „Ephemeris Napocensis", XII, 2002, p. 45-97; idem, *Fibulele din mediul sarmatic timpuriu din spațiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, în „Ephemeris Napocensis", XIII, 2003, p. 93-115; idem, *Reprezentări figurative pe falerele dintre Munții Urali, Caucaz și Balcani (sec. II-I a. Ch.)*, în „Istros", XII, 2005, p. 65-133 (în colaborare); idem, *Observations on the situation in the North-Pontic Region in the IIIrd Century B.C.*, în „Acta Musei Napocensis", 41/1, 2006, p. 33-46.

[79] Idem, *Roman Bronze Pots in the Sarmatian Graves on the Westward Territory of the Dnester River*, în *The 16th International Congress of Antique bronzes "Typology, Chronology, Authenticity"*, Bucharest, 26-31 may 2003, p. 4-5; idem, *Figurative Representations on the Geto-Dacian and Sarmatian Phalerae*, în *Congresulal IX-lea Internațional de Tracologie/IX-th International Congree of Thracology. Tracii și lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 113-116; idem, *The icoming of Sarmatians at the middle and Lower Danube and the relationship with Dacians (1st c. BC - 1st c.AD)*, în *Congresul al IX-lea Internațional de Tracologie/IX-th Internationational Congree of Thracology. Tracii și lumea circumpontică / Tracians and Circumpontic World, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 sept. 2004*, p. 116-118.

[80] Idem, *Rapports daco-sarmatique a l'est des Carpates et dans la Plaine du Danube I-er s. av.J. C-ers apres J.C.*, în vol. *Ansient Ukrainian Steppes*, Nikolaev, 1998; idem, *Daki i sarmaty v Vostočno-Karpatskom regione (I v. do n. e. - I v. n. e.)*, în *Tezisy dokladov meždunarodnoj konferencii Problemy skifo-sarmatskoj arheologii Severnogo Pričernomor'ja (k 100-letiju B. N. Grakova)*, Zaporož'e, 1999, p. 245-249 (în colaborare); idem, *Orașul Tyras și Imperiul Roman în sec. I d.*

Ch. (Considerații istorice și numismatice), în *Studii de istorie a Transilvaniei*, („Revista Bistriței", XIV), (coord. V. Orga, I. Costea), IV, 2000, p. 277-294; idem, *Vzaimootnošenija meždu dakami i sarmatami v Vostočno-Karpatskom regione i na Nižnem Dunae (I v. do n.e. – I v.n.e.)*, în *Starožitnosti stepovogo Pričornomor'ja i Krymu*, VIII, Zaporižzja, 2000, p. 243-263 (în colaborare); idem, *Vasele romane de bronz din mormintele sarmatice din spațiul pruto-nistrean*, în *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, (coord. G. Florea, G. Gheorghiu, E. Iaroslavschi), Cluj-Napoca, 2001, p. 336-361; idem, *Spade și pumnale în mormintele sarmatice timpurii din nordul Mării Negre (sec. II-I a. Ch.)*, în *Studia Archaeologica et Historica Nicolao Gudea dicata. Omagiu profesorului Nicolae Gudea la 60 de ani*, Zalău, 2001, p. 135-153; idem, *Das Eindringen der Sarmaten an der unteren und mittleren Donau und ihre Beziehungen zu den Geto-Daker (1.Jh.v.Chr. – 1.Jh.n.Chr.)*, în *Interrregionale und Kulturelle Beziehungen im Karpatenraum (2. Jahrtausend v. Chr. – 1. Jahrtausend n. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2002, p. 103-150; idem, *The coins in the city of Tyras and the Rroman authority in the region in the I-st Century A. D.*, în *Orbis Antiqvvs. Studia in honorem Ioannis Pisonis, Cluj-Napoca*, 2004, p. 834- 842; idem, *Câteva observații cu privire la tezaurele și depozitele sarmatice timpurii (sec. II-I a. Chr.) din spațiul dintre Don și Prut*, în *Studia Historica et Arhaeologica. In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, 2004, p. 35-63; idem, *Fibulele din mediul sarmatic est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.). Cronologie, origine, răspândire, în Comerț și civilizație. Transilvania în contextul schimburilor comerciale și culturale în antichitate*, Cluj-Napoca, 2005, p. 119-148; idem, *Figurative representations on Sarmatian and Geto-Dacien phalerae of 2nd-1st centuries B. C.*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos", XXII, *In Honorem Silvia Marinescu-Bîlcu 70 de ani*, Călărași, 2005, p. 441-458 (în colaborare); idem, *Remarks on the Sarmatian Culture Chronology and Periodisation (State of research)*, în *Fontes Historiae. Studia in Honorem Demetri Protase* (Ed. Cn Gaiu, Cr. Găzdac), Cluj-Napoca, 2006, p. 153-161; idem, *Sarmații – aliații dacilor în războaiele contra Romei*, în *Dacia Augusti Provincia. Crearea Provinciei* (Ed. Eugen S. Teodor, Ovidiu Țentea), București, 2006, p. 3-28; idem, *Vase metalice de import din mediul sarmatic timpuriu (sec. II-I*

recent în câteva lucrări de sinteză[81] dar și în observațiile inserate în câteva recenzii[82], contribuțiile sale vizând în principal probleme de ordin arheologic, dar având și meritul de a realiza o sumă de încadrări în contexte istorice ale descoperirilor sarmatice din mormintele cunoscute sau din așezările dacice, romane sau ale altor populații care au staționat temporar în limitele Daciei.[83]

O survolare analitică a inventarului funerar sarmatic relevă din start o tipologie variată a obiectelor depuse, incluzând ceramică dacică, sarmatică sau romană, obiecte de podoabă (perle, cercei, brățări etc.), pandantiv-amulete, accesorii pentru veșminte (fibule, catarame), obiecte de uz casnic (cuțite, fusaiole), clopoței din bronz, arme (pumnale, săbii și, mai rar, vârfuri de săgeți), piese

a. Chr.) din spațiul dintre Don și Prut, în *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblate*, Cluj-Napoca, 2007, p. 88-98.

[81] Vezi *supra*, nota 1.

[82] Idem, *N. Son, Tiras v rimskoe vremea, Kiev, 1993*, în ActaMN, 34, 1997, p. 907-908 (recenzie); idem, *V. M. Zubar, Hersones tavri.eskij i rimskaja imperija, Kiev, 1994*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 891-893 (recenzie); idem, *S. Andruh, Nižnedunajskaja Skifija v VI-I vv. do n. e., Zaporožie, 1995*, în „Acta Musei Napocensis", 34, 1997, p. 885-887 (recenzie); idem, *A. V. Simonenko, Sarmaty Tavrii, Kiev, 1993*, în „Ephemeris Napocensis", VIII, 1998, p. 310-312 (recenzie).

[83] Deși amendabile în unele puncte, concluziile istoricului clujean sunt utile, având meritul principal de a se raporta în premieră într-o manieră exhaustivă la întregul material arheologic sarmatic acumulat până în prezent în spațiul est-carpatic. Data relativ recentă de publicare a majorității studiilor sale de sinteză nu a permis o abordare punctuală în acest cadru a fondului asertional dezvoltat, care nu se pretează unei tratări de tip recenziv, improprie profilului și scopului acestei lucrări.

de harnașament (zăbale din fier), vase de sticlă, recipiente metalice din bronz, cu numeroase analogii estice[84], oglinzi metalice și alte categorii de artefacte, dintre care multe se vor regăsi, în paralel, și în așezările și necropolele carpo-dacice aparținând culturilor Poienești-Vârtișcoi, în cazul Moldovei, și respectiv Chilia-Militari, pentru Muntenia, iar ulterior, și în aria culturii Sântana de Mureș-Cerneahov, ale cărei aspecte regionale, mult discutate în literatura de specialitate[85], au înglobat și elemente sarmatice.

---

[84] K. Jettmar, *Arta stepelor. Popoarele timpurii*, traducere de Cr. Petrescu, cuvânt înainte de R. Popa, București, 1983, p.62-74.

[85] Pentru problema raporturilor dintre purtătorii culturii Sântana de Mureș-Cerneahov și lumea sarmată, vezi Gh. Diaconu, *Probleme ale culturii Sântana de Mureș-Cerneahov pe teritoriul României în lumina cercetărilor din necropola de la Târșor*, în SCIV, 12, 1961, 2, p. 273-289; idem, *Despre pandantivele prismatice de os din necropola de Târgșor*, în SCIV, 13, 1962, 2, p. 441-445; idem, *Despre sarmați la Dunărea de Jos în lumina descoperirilor de la Târgșor*, în SCIV, 14, 1963, 2, p. 323-345; idem, *Fibule din așezarea dacilor liberi de la Târgșor*, în SCIV, 28, 1977, 2, p. 209-215; idem și M.Tzony, *Raport asupra cercetărilor arheologice de la Târgșoru Vechi (județul Prahova)*, în Materiale..., XIII, 1979, p. 263-264; Gh.Diaconu, *Un nou grup ceramic aparținând dacilor liberi de la sud de Carpați*, în SCIVA, 28, 1977, 2, p. 257-260; idem, *Despre datarea culturii Sântana de Mureș-Cerneahov*, în SCIVA, 34, 1983, 3, p. 235-242; G. Bakó, *Autohtoni și migratori la Târgșor în secolul al IV-lea e.n.*, în SCIV, 22, 1971, 1, p. 69-85; idem, *Date privind structura socială și apartenența purtătorilor culturii Sântana de Mureș-Cerneahov din Transilvania*, în SCIV, 19, 1968, 1, p. 63-80; V.Palade, *Necropola din sec. IV e.n. de la Fălciu (jud. Vaslui)*, în "Carpica", IV, 1971, p. 215-223; idem, *Un nou centru de prelucrare a cornului de cerb în secolul al IV-lea de la Fedești, com. Șuletea (jud. Vaslui)*, în "Carpica", IV, 1971, p. 207-214; idem, *Aspectul etnic al populației din așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă din*

În ceea ce privește podoabele, reprezentând cercei, brățări, inele, acestea erau confecționate din bronz și argint, iar mărgelele întâlnite sunt din sticlă, pastă de sticlă, coraliu (mărgean), calcedoniu, lapis-lazulis, chihlimbar, cornalină, os și, mai rar, din bronz. Sticla putea fi albă-mată, roșie sau cu irizații de diferite culori, cum este cea din compoziția perlelor descoperite al Prăjeni[86], formele perlelor fiind fie rotunde, fie tubulare. La Holboca și Trușești, ca și la Ciocan și Târgșor, în Muntenia, s-au descoperit și perle din sticlă acoperite cu o peliculă din aur[87]. În colierele și șiragurile de mărgele, purtate ca obiect de podoabă sau ca simple amulete, se mai aflau scoici și ghiocuri, iar uneori și scarabei, vădind certe influențe orientale, mijlocite aici de sarmați.

secolul al IV-lea și începutul secolului al V-lea e.n., în AMM, III-IV, 1981-1982, p.67-80; idem, *Elemente alogene în unele așezări și necropole Sântana de Mureș din zona Bârladului*, în "Carpica", XX, 1989, p. 203-214; idem, *Unele observații cu privire la aspectul etnic al populației din aria culturii Sântana de Mureș în lumina cercetărilor din așezările și necropolele de la Bârlad-Valea Seacă, Zorleni-Fântânele, Banca-Gară și Fălciu-Bogdănești*, în "Carpica", XXIII/1, 1992, p. 197-221; I.Ioniță, *Elemente autohtone în cultura Sântana de Mureș (sec.IV e.n.) din Moldova*, în "Carpica", IV, 1971, p. 197-206 ; B.V. Magomedov, *Černjachovskaja kul'tura severo-zapadnogo Pričernomor'ja*, Kiev, 1987, *passim* ; M. Kazanski, R. Legoux, *Contribution á l' ètude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: la chronologie de la culture de Černjachov récente*, în Arch. Med, XVIII, 1988, p. 7-53; O.L. Șovan, *Necropola de tip Sântana de Mureș-Černjachov de la Mihălășeni (Jud. Botoșani)*, Târgoviște, 2005, p. 217 și urm.

[86] N. Ursulescu, P. Șarduschi, *Săpăturile din 1985...*, p. 18.

[87] Cf. Gh. Bichir, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1169.

Piesele din aur sunt foarte rare, în Moldova necunoscându-se nici un exemplu din această categorie, singurele obiecte din acest metal prețios atribuite sarmaților fiind identificate la Brăilița, Râmnicelu și în Alföld și provenind, probabil, din atelierele meșteșugărești din Olbia[88].

Cele mai multe descoperiri sarmatice din Moldova, ca și din Muntenia, au fost atribuite roxolanilor, care controlau spațiul de la est de Prut după plecarea iazygilor spre Câmpia Tisei la jumătatea secolului I d.Hr.[89] Această ipoteză, dezvoltată în principal de Gh. Bichir, a fost contrazisă de Gh. Diaconu[90], care, negând această atribuire pe care o considera "pripită și insuficient documentată"[91], pleda pentru o reconsiderare a mai vechilor opinii formulate, în sensul creditării alanilor ca purtători ai celor mai multe elemente sarmatice ajunse în spațiul carpato-dunărean. După părerea sa, alanii pătrund în Muntenia "nu mult după întărirea de către romani a liniei transalutane, în vremea lui Commodus sau Septimius Severus (180 - 192; 194 - 201 d.Hr.), iar în răsărit, în Moldova, contactul carpo-sarmat a avut loc după anii 170-180 e.n.,

---

[88] *Ibidem*; vezi și J. Boardman, *Grecii de peste mări. Colonizarea greacă și comerțul timpuriu*, traducere de M. Alexandrescu-Vianu și P. Alexandrescu, introducere, note și glossar de P. Alexandrescu, București, 1988, p. 420-422, 425-427.

[89] Gh. Bichir, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1169.

[90] Gh. Diaconu, *Roxolani sau alani la Dunărea de Jos*, în SCIVA, 31, 1980, 2, p. 275-285.

[91] *Ibidem*, p. 275.

concomitent cu mișcarea costobocilor"[92]. Alanilor, veniți din regiunea nord-caucaziană, urmând calea litorală a Pontului, le-ar fi, astfel, caracteristice deformările artificiale de cranii, oglinzile cu mâner lateral, tamga și mărgele de *lapis-lazulis*. Din punct de vedere cronologic, pătrunderea alanilor este plasată de cercetătorul amintit la "cumpăna secolelor II-III"[93], când, odată cu purtătorii lor pătrund și se folosesc în mediul dacic oglinzile cu tamga[94]. Fără a exclude prezența roxolanilor în regiunile noastre, Gh. Diaconu opina că acestora li s-a dat "eronat un rol preponderent în evenimentele care au avut loc la Dunărea de Jos"[95].

Contestând ipotezele avansate de Gh. Diaconu, Gh. Bichir aprecia că alanilor, ca ultim val sarmatic ajuns la Dunăre, nu li se pot atribui cu precizie decât puține monumente, ei fiind documentați sigur în metropola de la Histria, sectorul *extra muros*, la o dată situată la nivelul secolelor IV-V d.Hr. și, eventual, în unele necropole Sântana de Mureș și în câteva morminte mai vechi, din secolele II-III d.Hr.[96]

Regretatul cercetător bucureștean considera însă că, la nivelul actual al informației, descoperirile de la Vlăsinești - Botoșani și Giurcani-Vaslui în Moldova, Bocani, în Basarabia,

---

[92] *Ibidem*, p. 281.

[93] *Ibidem*, p.279.

[94] *Ibidem*, p.281.

[95] *Ibidem*, p. 282.

[96] Gh. Bichir, *Sarmații în spațiul...*, p. 45.

Ostriveț, în regiunea Nistrului superior și Oltenița-Funduleanu, pot fi atribuite aorșilor, descendenți din cultura Prahorovo (caracterizată mai ales de vasele cu fundul sferoidal), ajunși la Dunăre simultan cu roxolanii, dar mai pe la sud de aceștia[97].

Altă problemă controversată privește raporturile dintre sarmați și cultura Sântana de Mureș - Cerneahov, în care, deși prezența sarmată este aproape unanim admisă, nu este clar care anume dintre ramificațiile iraniene a fost antrenată în acest complex.

Dacă Gh. Bichir înclina să creadă că marele complex cerneahovian îi va cuprinde pe alani[98], dimpotrivă, Gh. Diaconu considera că roxolanii sunt singurii care puteau fi implicați în acest proces[99].

Procedând prin excludere, se constată că iazygii nu pot fi admiși, deoarece se aflau deja în Pannonia, iar alanii sunt și ei înlăturați, căci, urmând calea stepei de-a lungul Țărmului mării, n-au putut intra în contact cu confederația goților[100]. Astfel, singurul grup sarmatic care a putut contribui la geneza noii culturi rămâne cel roxolan[101].

---

[97] *Ibidem.*

[98] *Ibidem.*

[99] Gh. Diaconu, *Roxolani sau alani...*, p. 283-284.

[100] *Ibidem*, p.283.

[101] *Ibidem*, p. 284; la această părere se raliază ulterior și alți cercetători; vezi N. Hațuche, *Decoperiri sarmatice din zona Brăilei, în "Istros"*, I, 1980, p.193.

Conviețuirea dintre sarmați și dacii liberi este atestată arheologic de prezența materialelor dacice în mormintele sarmatice, cel mai răspândit exemplu în acest sens constituindu-l ceramica lucrată la roată sau cu mâna[102]. Printre tipurile cunoscute sunt mai ales piesele lucrate la roată, precum străchinile, la Tecuci, Focșani și Pogoăști, amforele de tip "carpic", la Pogorăști, cănile cu o toartă, arse la cenușiu și mai rar la roșu, la Ștefănești, Lețcani, Valea Lupului, Șerbotești, Unțești, Epureni, Ivești, Tecuci, Focșani, Cioinagi etc.[103] Cănile de tip daco-carpic apar frecvent și în mormintele sarmatice din Basarabia, la Bocani, Șoldănești, Prajila, Gotești, Zărnești, Sărata Nouă etc.[104]

Arheologic, se constată că dacii liberi, în special carpii din Moldova, au preluat de la sarmați o serie de obiecte precum perlele de coral și *lapis-lazulis*, oglinzile metalice cu tamga, vase cu torți zoomorfe (în formă de ursuleți, berbeci, rațe etc.)[105]. Unele dintre aceste obiecte, cum sunt aliajele de metal, au devenit, cu timpul, bunuri culturale comune, astfel încât pe baza lor nu se poate eticheta o descoperire ca fiind dacică sau sarmatică dacă nu

---

[102] Vezi Gh. Bichir, *Les Sarmates...*, p. 174-177, 197.

[103] *Ibidem.*

[104] Cf. Gh. Bichir, *Relations between the Sarmatians and the free Dacians*, în *Relations between the autochtonous population and migratory populations on the territory of Romania, BHR,* 16, București, p.55-66.

[105] Idem, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1170.

există și alte indicii[106]. Preluată inițial de la sarmați, oglinzile cu tamga au început să fie lucrate și în așezările populației autohtone, așa cum arată tiparele identificate în mediul dacic. La sarmați, oglinzile erau depuse întregi în morminte și, mai rar, sfărâmate (Cioinagi, Focșani etc.)[107].

Obiceiul a fost preluat și de carpi, în ale căror morminte s-au descoperit peste 20 de astfel de exemplare[108], care nu lipsesc nici din așezări. Pe lângă rolul lor utilitar, oglinzile cu tamga aveau, atât la sarmați cât și la carpi, și o semnificație magico-apotropaică, lucru care explică prezența lor în morminte[109].

Dacă la început se pune numai problema unor împrumuturi de produse finite, cu timpul s-a trecut la asimilarea și prelucrarea de către autohtoni, chiar în ceramică, a unor elemente sarmatice, așa cum este cazul vaselor cu torți zoomorfe[110].

Siliți să accepte hegemonia carpilor și apoi a goților, unii sarmați se sedentarizează treptat, acest fapt favorizând procesul disoluției lor în masa autohtonă[111], așa cum indică și

---

106 *Ibidem*, p. 1171.

107 *Ibidem.*

108 *Ibidem.*

109 *Ibidem.*

110 Idem, *Cultura carpică...*, p. 176.

111 Idem, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1171; M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova. Contribuții arheologice. Necropolele de la Podeni și Zvorâștea*, Iași, 1999, p. 20-21 și *passim*.

descoperirile de la Drăgușeni - Ostrov[112], Șuletea[113], Mihălășeni[114], Roma-Botoșani[115].

Pe teritoriul Moldovei de la vest de Prut există descoperiri arheologice care arată că unii dintre sarmați și-au îngorpat morți în cimitire ale dacilor liberi, un astfel de exemplu fiind controversata necropolă de la Poienești-Vaslui[116], unde s-a demonstrat, finalmente, că există totuși 5 cranii deformate artificial[117].

O privire de ansamblu arată că, deși prezente o perioadă îndelungată în spațiul pruto-carpatic, comunitățile sarmate, s-au aflat permanent în inferioritate cel puțin numerică în raport cu carpii și dacii liberi majoritari. Astfel, dacă urme carpice s-au identificat în peste 400 de puncte vestigiile sarmatice nu ating

---

[112] A. Crâșmaru, *Descoperiri sarmatice pe Valea Podrigei, jud.Botoșani,* în "Hierasus", 1981, p. 83-90.

[113] M. Rotaru, *Necropola din secolul al IV-lea de la Șuletea-Vaslui*, în AMM, III-IV, 1981-1982, p. 243-250.

[114] O.L. Șovan, *Necropola din secolul IV e.n. de la Mihălășeni, jud. Botoșani*, în "Hierasus", VI, 1986, p. 51-59; vezi și S. Haimovici, *Studiul materialului paleofaunistic depus ca ofrande în mormintele din necropola birituală de la Mihălășeni (jud. Botoșani) aparținând culturii Sântana de Mureș-Cerneahov (sec. IV e.n.)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p. 235-258.

[115] C. Buzdugan, I. Alexoaie, *Săpături arheologice într-un tumul din comuna Roma (jud. Botoșani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p. 105-115.

[116] Gh. Bichir, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1171.

[117] Idem, *I.Ioniță...* (recenzie), p. 194-202.

cifra de 50 de puncte geografice[118]. Proporția este și mai evidentă dacă se compară numărul total al mormintelor sarmatice, care este în jur de 180, cu cel al mormintelor carpice. Suma totală a amenajărilor tombale sarmate nu atinge nici măcar cifra pe care o înregistrează un sigur cimitir carpic major, cum este cazul celui din Bărboasa-Gălănești, din județul Bacău, cu 290 de morminte, sau al celui de la Văleni-Botești, cu peste 600 de morminte[119].

Realitățile identificate pe cale arheologică arată că, în avansarea lor lentă spre vest, care a vizat și spațiul pruto-carpatic, triburile sarmatice și-au pierdut treptat multe dintre caracterele primordiale ale culturii lor materiale[120], acest lucru și ca urmare a contactelor strânse pe care lumea sarmatică le-a avut cu daco-geții, carpo-dacii și dacii liberi care ocupau teritoriile de la est de Carpați[121].

Altă idee care se desprinde este aceea că, odată cantonate în perimetrul pruto-carpatic, comunitățile sarmate sunt, și ele, expuse iradierilor culturale romane și au, în plus, așa cum arăta istoricul N. Gostar, un rol în amorsarea procesului local de romanizare, prin

[118] Cf. idem, *Sarmații și relațiile lor...*, II, p. 1172.

[119] *Ibidem.*

[120] Al. Andronic, *Aspecte ale relațiilor daco-sarmate*, în SAA, I, 1983, p. 190.

[121] *Ibidem*, p. 191.

numărul mare de captivi vorbitori de limbă latină, pe care îi dețin în taberele pe care le ocupă[122].

Dincolo de aceste aspecte, analiza detaliată a descoperirilor arată clar că, în pofida unor reminiscențe sarmatice și ulterior gotice, care se manifestă alături de mult mai viguroasele tradiții dacice, conținutul culturii materiale și al vieții spirituale din secolele IV și V d.Hr. de la est de Carpați este, majoritar, de certă factură provincial-romană și aproape identic cu cel documentat în restul Daciei[123], astfel încât noile reliefări iranice în bazinul carpatic, ulterioare acestei etape istorice, survin în condițiile manifestării unui aparent hiatus temporal, a cărui existență obligă la tratarea problematicii alanilor medii și târzii[124] într-o secvență tematică distinctă, care transcede prezentul cadru editorial asumat.

---

[122] N. Gostar, *Vechimea elementului roman la răsărit de Carpați*, în "Istros", II-III, 1981-1983, p. 232.

[123] D.Gh. Teodor, *Regiunile est-carpatice ale Daciei în secolele IV - IX e.n*, în SymThr, 7, 1989, p.202; idem, *Tradiții geto-dacice în cultura materială și viața spirituală din secolele V-X e.n. de pe teritoriul României*, în AMM, VII-VIII, 1985-1986, p. 131-148.

[124] Pentru argumentarea unui astfel de model disociativ al abordării prezențelor sarmato-alanice anterioare perioadei hunice și respectiv al acelora alanice medii și târzii, vezi mai recent idem, *Elemente nomade din secolele VI-VIII d.Hr. în regiunile de la est și sud de Carpați*, în "Mousaios", V, 1999, p. 71-90; idem, *Anții și alanii în spațiul carpato-dunăreano-pontic (secolele VI-VIII)*, în „Zargidava", VI, 2007, p. 42-48.

DESCOPERIRI SARMATICE ȘI ALANICE TIMPURII ÎN SPAȚIUL PRUTO-CARPATIC*

* Pentru realizarea acestui catalog s-au folosit date cuprinse în repertoriile arheologice de județ, precum și N. Zaharia, M. Petrescu-Dâmbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova. De la paleolitic până în secolul al XVIII-lea*, București, 1970 (în continuare se va cita *Așezări din Moldova*...); D.M. Pippidi (coord.), *Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic-sec.X)* , București, 1976 (se va prescurta *DIVR*); C.Preda (coord.), *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, I, *A-C*, II, *D-L*, III, *M-Q*, București, 1994, 1996, 2000, (se va prescurta *EAIVR*, I, *EAIVR*, II și respectiv *EAIVR*, III); pentru descoperirile mai recente, vezi V. Palade, *Noi descoperiri sarmatice din zona Bârladului*, în "Hierasus", 1981, p.69-82; V.Chirica, *Morminte sarmatice descoperite la Mitoc*, în SCIVA, 30, 1979,4, p.631-636; idem și O. L. Șovan, *Noi descoperiri sarmatice în Câmpia Moldovei*, în "Hierasus", V, 1983, p.79-88; A. Crâșmaru, *Descoperiri sarmatice pe Valea Podrigei, județul Botoșani*, în "Hierasus", 1981, p. 83-90; N. Ursulescu, P. Șarduschi, *Săpăturile din 1985 din necropola tumulară de la Prăjeni (județul Botoșani)*, în "Hierasus", VI, 1986, p.15-23; idem, *Date istorico-arheologice privind dinamica locuirii în bazinul Miletinului (zona comunei Prăjeni-județul Botoșani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p.281-298; N. Ursulescu, *Necropola sarmatică de la Isaiia* (comunicare prezentată la sesiunea națională *Acta Moldaviae Meridionalis*, ediția a XXXV-a, organizată de Muzeul Județean « Ștefan cel Mare » din Vaslui în data de 4 decembrie 2003); idem, *Considérations sur les relations des sarmates avec les Gèto-Daces entre Sireth et Pruth*, în *Thracians and Circumpontic World*, III, *Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 September 2004*, Chișinău, 2004, p. 54-60; idem, R. Kogălniceanu, *Necropola sarmatică de la Isaiia (C. Răducăneni, J.Iași). Date preliminare*, în CI (serie nouă), XXI-XXIII,

ALBEȘTI (Jud. Botoșani)

În anul 1981, cu prilejul construcției unui bloc, în lucrările de săpături pentru fundație a fost descoperit în vatra comunei, lângă Primărie, un mormânt izolat de înhumație, scheletul fiind deranjat încă din vechime. Groapa, de formă rectangulară, cu colțuri rotunjite, avea orientarea NNV-SSE. Scheletul se afla la o adâncime de 1,60 m. Inventarul mormântului se compunea dintr-o fibulă de bronz de tipul cu piciorul terminat printr-un buton, o cute de gresie și o amforă cenușie din pastă fină, lucrată la

2002-2004, Iași, 2007, p. 27-58. R.A Mazilu, *Contribuții la problema relațiilor sarmato-dacice și sarmato-romane în lumina descoperirilor arheologice din Moldova,* în AMM, VII-VIII, 1985-1986, p.68-85; M.Rotaru, *Necropola din secolul al IV-lea de la Șuletea-Vaslui*, în AMM, III-IV, 1981-1982, p.243-250; C. Buzdugan, I. Alexoaie, *Săpături arheologice într-un tumul din comuna Roma (județul Botoșani)*, în "Hierasus", VII-VIII, 1989, p.105-115; M. Ignat, *Dacii liberi din Moldova. Contribuții arheologice. Necropolele de la Podeni și Zvorâștea*, Iași, 1999, p. 20-21 și *passim* ; V. Bârcă, *Nomazi ai stepelor. Sarmații timpurii în spațiul nord-pontic (sec. II-I a. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, *Istorie și civilizație. Sarmații în spațiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.)*, Cluj-Napoca, 2006; idem, Ol. Symonenko, *Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul nord-pontic / Horsemen of the Steppes. The Sarmathians in the North Pontic Region*, Cluj-Napoca, 2009.

roată. Orientarea scheletului fiind foarte apropiată de direcția N-S, specifică înmormântărilor sarmatice, precum și conținutul inventarului acestui mormânt au permis ca acesta să fie atribuit sarmaților și datat în secolul II-III d.Hr.

BÂRLAD (Jud. Vaslui)

- **Fabrica de Confecții**. Cu prilejul unor lucrări edilitare în orașul Bârlad a fost descoperit un mormânt de înhumație. Groapa, orientată NV-SE, adâncă de 2,20 m, conținea un schelet întins pe spate, în poziție diagonală față de groapă, cu capul la VNV și picioarele la ESE.

Structura oaselor indică un adolescent și cu un inventar bogat. Astfel,din acest mormânt provin foarte numeroase mărgele, precum și două brățări, care n-au fost găsite *in situ*, ceea ce permite descoperitorului să tragă concluzia logică că aici este vorba de mai multe morminte, ale căror gropi au fost răscolite de lucrările de săpare, și că după toate probabilitățile aici a fost identificată o necropolă.

În **mormântul nr. 2** de la Bârlad a fost descoperită o cană de mici dimensiuni modelată la roată, realizată din pastă cenușie, de formă

bitronconică, cu buza puternic profilată, prezentând un mic prag în partea interioară, umerii evidențiați având diametrul maxim situat în partea de mijloc a vasului, fundul inelar, partea superioară a vasului fiind împărțită în două registre aproximativ egale care sunt decorate cu benzi verticale lustruite pe un fond mat, care a permis datarea mormântului în a doua jumătate a sec. I și începutul sec. II d.Hr.

Ritul înmormântării ca și inventarul specific mormintelor sarmatice, fibule, oglinzi, brățări cu capete deschise și ornamentele cu cap de șarpe, precum și numeroasele mărgele de diferite forme și culori, din sticlă, au permis atribuirea mormintelor triburilor sarmatice și datarea lor în secolul II d.Hr., deci în faza timpurie a pătrunderii sarmaților la vest de Prut.

- **Depozitul de lemne**. În partea de sud a orașului, fiind săpată o movilă din lunca Bârladului, au fost descoperite mai multe morminte de inhumație, toate fiind deranjate. Din informațiile obținute de la muncitori rezultă că trei morminte aveau scheletele întinse pe spate cu capul orientat la nord și cu picioarele la sud, gropile lor fiind săpate în mantaua movilei. Din inventarul salvat provine o oală lucrată cu mâna din pastă cărămizie (M.1), o cană cu toartă lucrată la roată din pastă fină cenușie (M.2) și un

pumnal de fier cu două tăișuri (M.3). Primele două obiecte au fost recuperate.

Pe baza ritului de înmormântare și a obiectelor descoperite, mormintele au fost atribuite sarmaților și datate în sec. III d.Hr.

În felul acesta, s-a concluzionat că la Bârlad au fost identificate două necropole sarmatice, una plană mai timpurie și alta cu înmormântări secundare în movile mai vechi datând, respectiv, în secolul II d.Hr. și secolul III d.Hr.

BROSCĂUȚI (Jud. Botoșani)

Într-un loc neprecizat de pe teritoriul comunei a fost descoperită întâmplător o necropolă plană, recuperându-se o cană de lut, o oglindă întreagă de bronz, un fragment de oglindă de bronz, un clopoțel de bronz și o sabie de fier cu inel la capătul gărzii. Pe baza obiectelor găsite nectopola a fost atribuită sarmaților și datată în secolele II-III d.Hr.

La Broscăuți s-a efectuat în 1963 un sondaj de către istoricul ieșean I. Ioniță, dar rezultatele acesteia nu au fost încă publicate.

CÂNDEȘTI (Comuna Dumbrăveni, Jud. Vrancea)

Mormântul nr. 71. În 1971, în sectorul nord-estic al unei necropole aparținând Epocii Bronzului a fost descoperit mormântul nr. 71 datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr.

Groapa mormântului de formă rectangulară cu colțurile rotunjite a fost săpată în pământul de umplutură în zona de est a unui complex funerar din Epoca Bronzului aparținând culturii Monteoru.

Scheletul defunctului aparținând unui copil de aproximativ zece ani era înhumat în poziție întinsă pe spate cu capul spre N, mâinile așezate pe lângă corp, picioarele întinse drept și craniul ușor orientat spre dreapta, având amplasat dedesubt o piatră de râu.

Mormântului nr 71 de la Cândești cuprinde obiecte de inventar cu specific sarmatic: șapte mărgele descoperite în zona gâtului, dintre care una din chihlimbar, trei din cristal de stâncă de culoare maronie cu vrâste albe în formă de butoiaș, una din sticlă de culoare violet închisă cu formă conică alungită, una din rocă friabilă cu luciu la suprafață de culoare gălbuie și formă tubulară și una din coral, alături de un scarabeu din faianță egipteană; o fibulă de argint puternic profilată (descoperită lângă clavicula dreaptă), având lungimea de 3 cm și resortul bilateral format din 13 spire și coardă exterioară susținută de un cârlig,

arcul ornamentat cu două noduri, dintre care unul se află spre capătul arcului iar al doilea desparte arcul de piciorul ornamentat cu un buton conic iar portagrafa este trapezoidală; o fibulă de bronz puternic profilată (descoperită lângă umărul drept) având lungimea de 2,1 cm și resortul bilateral format din 12 spire, coardă exterioară susținută de un cârlig, arcul ornamentat cu două noduri, dintre care unul se află spre capătul arcului iar al doilea desparte arcul de piciorul ornamentat cu un buton conic, iar portagrafa este trapezoidală; o fibulă de bronz puternic profilată (descoperită lângă șoldul drept al defunctului) având lungimea de 2,5 cm și resortul bilateral format din 14 spire și coardă exterioară susținută de un cârlig, arcul ornamentat cu două noduri, dintre care unul se află spre capătul arcului iar al doilea desparte arcul de piciorul ornamentat cu un buton conic iar portagrafa este trapezoidală; mărgea confecționată din fir de argint torsionat lucrată în tehnica filigranului, având forma a două perle îngemănate (butoiaș), descoperite lângă mâna dreaptă; opt pandative din bronz având dimensiunile cuprinse între 2,1 și 3 cm (identificate lângă cotul mâinii stângi) realizate prin turnare din bare de bronz ornamentate cu profilaturi transversale, la unul dintre capete pandativele prezentând câte un orificiude prindere în care sunt agățate verigi cu capete trecute și înfășurate; un vas de ofrandă reprezentând un fragment dintr-o cană modelată la roată (descoperită în stânga craniului, în colțul estic al gropii), realizată din pastă fină de culoare cenușie arsă uniform, fiind ornamentată cu linii verticale paralele alternâd cu suprafețe mate și dispuse pe gâtul și umărul vasului, pornind de

sub buză și continuând până la baza toartei; un al doilea obiect de ofrandă descoperit lângă încheietura mâinii drepte este o cupă modelată la roată, realizată din pastă fină de culoare gălbui-cărămizie, cu firnis cărămiziu care prezintă reflexe metalice, având corp tronconic, buză verticală și ușor strânsă spre exterior cu un ornament aplicat sub buză cu două S-uri culcate, dispuse simetric între două cercuri concentrice incizate, fundul cupei inelar prezentând o incizie, gâtul și umărul vasului, pornind de sub buză și continuând până la baza toartei, dimensiunile vasului fiind de 5,5 cm – înălțimea și 11,1 cm - diametrul gurii; un os de animal găsit sub piatra de sub craniul defunctului.

CÂRNICENI (Jud. Iași)

- **Holm**. Pe terasa inferioară a Jijiei, pe partea stângă a șoselei Cîrniceni-Probota, a fost descoperit un mormânt de înhumație izolat. Scheletul era orientat NNV-SSE, în poziție întinsă, cu mâinile în lungul corpului. Între oasele scheletului s-au găsit numeroase fragmente ceramice provenite din stratul de umplutură al gropii, care fusese săpată într-o așezare cucuteniană, fiind deci antrenate în mormânt, care, la origine, pare să fi fost lipsit de inventar.

- **Școala Veche**. În grădina locuitorului Cobzan Gh. Petru, pe terasa inferioară a Jijiei, săpându-se un

beci, a fost dezvelit un mormânt de inhumație izolat. Scheletul, în poziție întinsă, cu brațele în lungul corpului zăcea cu capul la sud-vest și picioarele la nord-est. Mormântul nu conținea nici un obiect. Mormintele de înhumație izolate, descoperite întâmplător, au fost considerate ca apațināna sarmaților, fără să fi fost datate, cel puțin în linii generale și fără apel la unele eventuale analogii. S-a presupus că, dacă aceste două morminte plane izolate de la Cârniceni reprezintă într-adevăr vestigii sarmatice, acestea se datează în limitele cronologice ale secolelor II-IV d.Hr., când triburile sarmatice seminomade au convețuit în Câmpia Moldovei cu dacii liberi din zonele est-carpatice ale României. În felul acesta, în Valea Jijiei au fost descoperite 4 necropole (Broscăuți, Vlăsinești, Dângeni și Pogorăști), 3 necropole cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Slobozia-Hănești, Glăvăneștii Vechi și Larga Jijia), o necropolă plană și înmormântări în morminte plane izolate, la Albești (1) și respectiv la Cârniceni (2).

CIOCANI (Jud. Vaslui)

Ciocani - Vatra Satului. În curtea localnicului Constantin Strat, pe un bot de deal din Vatra Satului, au fost descoperite mai multe morminte de înhumaţie cu schelete în gropi înguste, adânci până la 1,30 m orientate N-S. Din această necropolă plană a fost salvat doar un singur mormânt. Acesta avea groapa mai îngustă la picioare şi cu prag de 30 cm, şi mai largă la cap, unde la fel era un prag cu două trepte, prima de 10 cm, şi a doua de 20 cm. Scheletul distrus parţial din vechime, zăcea pe spate, în poziţie diagonală faţă de axul gropii cu capul spre NV, pe prima treaptă a pragului cruţat. Inventarul acestui mormânt se compunea din 7 vase lucrate cu mâna (3) şi la roată (4), aşezate pe praguri: unul la cap, unul lângă picioare în partea stângă lângă genunchi şi cinci pe pragul de la picioare, un ac de fier, o oglindă din metal alb cu ornament în relief şi diferite mărgele variate ca formă şi culori diverse din pastă de sticlă, unele poleite cu aur şi aşezate în salbă, fiind găsite la gât, iar altele la picioare.

Această necropolă a fost atribuită sarmaţilor şi datată în sec. III d.Hr. Astfel, la Ciocani a fost identificată o necropolă sarmatică plană, datând din secolul III d.Hr.

CIOINAGI-BALINTEȘTI (Comuna Berești-Meria, Jud. Galați)

În cursul săpăturilor arheologice efectuate în anul 1949 pe teritoriul satului Cioinagi au fost descoperite mai multe morminte de înhumație, care au fost datate în secolele III-IV d.Hr. Gropile mormintelor au adâncimi care variază între 0,85 m și 1,05 m față de sol. Orientarea în general nord-sud,

afară de un singur mormânt cu orientarea sud-nord. Scheletele erau întinse pe spate, cu mâinile în lungul corpului. În mormântul 20 scheletul avea craniul deformat. Din cele patru morminte numai două aveau obiecte, celelalte fiind lipsite de inventar. Din inventarul mormintelor se remarcă o oală lucrată cu mâna din pastă gălbui-roșcată, două cești lucrate la roată din pastă fină, aflate de o parte și de alta a craniului, o mărgică mare de sticlă și o oglindă de argint. Pe baza ritualului de înmormântare și a inventarului descoperit, necropola 1 de la Cioinagi – Balintești a fost datată în secolul IV d.Hr. și atribuită sarmaților.

Astfel, în Depresiunea Prut – Elan – Horincea au fost descoperite o necropolă plană (Cioinagi – Balintești), un mormânt plan izolat

(Epureni) și un mormânt în tumul, înmormântare secundară în movilă mai veche (Șuletea).

CRISTEȘTI (Comuna Holboca, Jud. Iași)

Dealul Zăvoiului. În anul 1955 întâmplător a fost descoperit pe râpa dintre Dealurile Zăvoiului și Covoraș un mormânt sarmatic din secolul IV d.Hr. Mormântul conținea un singur schelet, care era întins pe spate cu brațele în lungul corpului și avea orientarea NNV-SSE. Din mormânt provin un ulcior mic lucrat cu mâna, aflat la cap, o fusaiolă bitronconică pusă lângă mâna dreaptă, o mărgică prismatică de argint, o perlă de sticlă verde și patru perle de calcit alb-vinețiu. Mormântul face parte dintr-o necropolă plană, pe același loc fiind distruse în 1943 și alte morminte, cu prilejul lucrărilor la șoseaua Iași – Ungheni.

Astfel, în Valea Bahluiului au fost descoperite două necropole plane (Lețcani și Cristești), două necropole plane și cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Valea Lupului și Holboca) și un mormânt plan izolat (Podul Iloaiei).

DĂNEȘTI (Comuna Dănești, Jud. Vaslui)

Vatra satului. Cu prilejul unor lucrări agricole pe o proprietate din Dănești, s-a dezvăluit parțial un mormânt de înhumație cu schelet întins și având ca inventar o căniță cenușie de tip sarmatic, caracteristică secolului III d.Hr. După toate probabilitățile, este vorba de un mormânt izolat plan sarmatic, datând din secolul III d.Hr.

DÂNGENI (Jud. Botoșani)

Vatra satului. În proximitatea locului *La Curte*, pe terasa inferioară a Jijiei, la marginea de nord a satului, a fost descoperit întâmplător în anul 1958 un mormânt de înhumație, cu schelet întins pe spate, orientat, cu aproximație nord-sud. Au fost salvate numai două vase, lucrate la roată. Din informații rezultă că un pumnal de fier s-a pierdut. După ritul de înmormântare și inventar mormântul descoperit aparține unui grup sarmatic și datează din secolul III d.Hr. Deși este vorba de un mormânt izolat s-ar putea totuși să fi existat aici o necropolă sarmatică plană distrusă în cea mai mare parte.

DRĂGUȘENI-„OSTROV" (Județul Botoșani)

- **Mormântul sarmatic nr.4.** În urma excavărilor efectuate în 1978 în albia veche a pârâului Podoriga a fost descoperit mormântul sarmatic nr.4, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr., ale cărui obiecte de inventar și izvoare osteologice au fost distruse aproape în totalitate. În urma investigațiilor arheologice asupra mormântului nr. 4 s-au mai identificat

fragmente din oasele scheletului dar și piese de inventar sarmatic: fragmente dintr-un cuțit sau pumnal din fier ; o cană modelată la roată (găsită la picioarele defunctului) realizată din pastă de culoare cenușie închisă, ornamentată pe gât cu benzilate, verticale realizate prin lustruire, vasul având forma bitronconică, buza evazată și rotunjită, fundul inelar, un prag mic situat pe umărul vasului, deasupra diametrului maxim, o toartă care lega partea de sub buză cu umărul acesteia și înălțimea de 16,5 cm, diametrul gurii – 9 cm, diametrul maxim – 15 cm, iar diametrul fundului de 8,2 cm.

- **Mormântul nr. 5.** În 1979, noi săpături efectuate întâmplător de un localnic din Drăgușeni, Vasile Tărnăuceanu, au scos la iveală în apropierea mormântului precedent mormântul nr.5, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Scheletul defunctului (aparținând unei femei) era păstrat în majoritate, poziția în care era înhumat fiind întinsă pe spate cu capul spre NNV, craniul - orientat spre stânga, mâinile puse pe lângă

corp și picioarele întinse drept. Mormântul nr.5 de la Drăgușeni-"Ostrov" cuprinde obiecte de inventar specifice ritului de înmormântare sarmatic: 37 mărgele de formă predominant ovoidale, apoi sferoidale, discoidale și tubulare nefațetate, dintre care unele întregi, altele păstrate fragmentar (descoperite în jurul gâtului defunctului) fiind din sticlă de culoare verzuie-irizată, prezentând reflexe albastre sau fumurii-negricioase, cele mai multe fiind realizate dintr-o pastă albă calcaroasă, sfărâmicioasă, iar unele fiind poleite cu o culoare argintie; brățară găsită la mâna dreaptă a defunctei, realizată din sârmă de bronz, având capetele petrecute și înfășurate și diametrul de 6,7 cm; fragment dintr-o oglindă din bronz (metal alb) cu discul rotund și plat, având un orificiu pe margine și diametrul de 6,7 cm; o fusaiolă de formă tronconică realizată din pastă de culoare cenușie-închisă, cu fața inferioară în linie de profil oblic și concavă în jurul orificiului, decoperită lângă un obiect de ofrandă reprezentat de o cană modelată la roată (găsită lângă genunchiul drept) realizată din pastă de culoare cenușie, ornamentată cu benzi late obținute prin lustruire, trasate vertical pe gât de sub buză până pe umăr unde se termină pe o altă bandă orizonatală, vasul având forma bitronconică, buza evazată și rotunjită, corpul mai bombat în partea inferioară, fundul inelar, o toartă lată, prinsă sub buză și umăr, prevăzută cu o nervură mediană care separă două caneluri marginale, iar pe partea inferioară are două șanțuri longitudinale, înălțimea vasului fiind de 15 cm, diametrul

gurii – 10 cm, diametrul maxim – 14 cm, iar diametrul fundului de 7,5 cm. În apropierea mormântului s-au mai găsit încă două cănițe izolate, de formă bitronconică accentuată (scoase la suprafață cu prilejul lucrărilor de nivelare a unor gropi vechi), care sunt modelate la roată din pastă fină de culoare cenușie, prezentând pe gât un decor lustruit din benzi verticale; cănile se dovedesc a fi identice cu vasele din mormintele din a doua jumătate a sec. I d.Hr. de la Vlăsinești.

EPURENI (Jud. Vaslui)

La sud de sat. În timpul unei cercetări de suprafață a fost descoperit și cercetat un mormânt sarmatic din secolul III d.Hr. Scheletul, cu craniul în parte distrus, se afla întins pe spate, cu brațele de-a lungul corpului, având orientarea nord-sud. În mormânt s-au găsit o căniță bitronconică din pastă fină lucrată la roată, un borcănel mic din pastă brun-roșcată lucrat cu mâna, o fusaiolă tronconică, găsită lângă falangele mâinii drepte, o fibulă de bronz cu placă înaltă, o oglindă de metal alb cu tamga, mărgele de sticlă verde și gălbuie, provenind de la poala unei haine.

FOCŞANI (Jud. Vrancea)

Focşani-Fundătura Cu prilejul săpăturii unei gropi de lut locuitorul Mohorea Mihai a descoperit întâmplător un mormânt de înhumaţie cu un bogat şi variat inventar. Cercetările au precizat că groapa mormântului avea o formă rectangulară şi se adâncea în sol până la 1,55 m. În groapă s-a găsit un singur schelet întins pe spate, cu braţele de-a lungul corpului, orientat nord-sud. După lungimea oaselor s-a apreciat că aparţine unui adult. Craniul cu deformare artificială. În mormânt au fost găsite vase şi obiecte de podoabă. Ritual, în mormânt, s-a introdus şi o bucată de cretă, care s-a găsit în partea dreaptă a capului. Inventarul mormântului cuprindea în primul rând o ceramică fină, de calitate superioară lucrată la roată. Vasele, depuse în dreptul craniului aveau şi capace. Astfel, din mormânt provine o cană cu toartă şi o afumătoare din pastă fină roşietică, un capac din pastă fină cărămizie, un pahar şi un castron din pastă fină cenuşie. Obiectele de podoabă sunt de două categorii, din metal şi mărgele diferite. Dintre obiectele de metal se remarcă în primul rând fragmentele a două oglinzi de bronz, din care una era poleită în alb şi avea decor în relief. Alături de acestea s-au găsit fragmente de inele şi spirale de bronz, o brăţară de bronz cu capete

lățite, două obiecte sunt reprezentate de mărgele variate ca formă și dimensiuni, din sticlă și coral, roșii, albe, verzi, gălbui, portocalii, violete, alcătuind un colier și găsite lângă gât (circa 200, dintre care 19 de lapislazuri, în formă de pastilă de culoare brună și violetă). În mormânt s-au găsit și o monedă de bronz emisă în anul 354 în timpul domniei împăratului Constantinus II (337-361). Se menționează și prezența unui colț de mistreț, perforat, folosit ca amuletă, precum și o piatră semiopacă cu chenar de bronz.

Mormântul de înhumație de la Focșani a fost studiat comparativ de istoricul Sebastian Morintz, care bazându-se pe ritul de înmormântare, orientate, deformarea craniană, depunerea rituală de cretă și afumătoare, precum și pe prezența mărgelelor de tip sarmatic, și în deosebi a celor de lapislazuli, l-a datat în secolul III d.Hr., atribuindu-l sarmaților roxolani și afirmând totodată, că moneda nu-i aparține.

Astfel, concluzia desprinsă a fost că la Focșani a fost descoperit un mormânt sarmatic plan izolat.

GHERMĂNEȘTI (Comuna Banca, Jud. Vaslui)

Capul Dealului. La nord-est de satul Ghermănești, la locul numit *Capul Dealului*, pe o terasă a văii Prutului a fost descoperit întâmplător un mormânt de înhumație. Groapa mormântului a apărut la adâncimea de 0,50 m în timpul unor lucrări de excavare a solului. Scheletul întins pe spate era orientat nord-sud. Din acest mormânt a fost salvat inventarul alcătuit din următoarele obiecte: un vas mic lucrat cu mâna, din pastă grosolană, de culoare galben – cărămizie, găsit lângă oasele picioarelor, o fusaiogă bitronconică, găsită tot la picioare, trei mărgele și o oglindă din metal alb cu decor în relief, găsite în zona toracelui. Pe baza ritului funerar și a inventarului, mormântul de la Ghermănești a fost atribuit sarmaților și datat în prima jumătate a secolului III d.Hr. Din informațiile obținute la fața locului rezultă că lucrările de excavație efectuate în 1974 au distrus mai multe morminte de înhumație, rezultă că aici a fost o necropolă plană din care a fost recuperat doar inventarul unui singur mormânt. Descoperirea necropolei plane de la Ghermănești prezintă importanță în ceea ce privește pătrunderea sarmaților și stabilirea lor temporară la vest de Prut, începând cu sfârșitul

secolului II d.Hr. și începutul secolului III d.Hr., după opinia lui Gh. Bichir, în special sub raportul relațiilor sarmato-carpice.

GIURCANI (Comuna Găgești, Județul Vaslui)

- **Tumulul nr. 1 – mormântul nr. 5.** În urma excavărilor efectuate în 1979 la aproximativ 1500 m sud de satul Giurcani, în punctul «Argeaua», între apa Elanului și drumul județean Murgeni-Găgești erau trei tumuli, pe o distanță de 450 km, dintre care doi au fost cercetați de C. Buzdugan. Tumulul nr. 1 ridicat în Epoca Bronzuluiavea o formă ovală și era de o dimensiune mai mică față de ceilalți doi, având diametrul maxim de 15,50 m și înălțimea de 0,50 m față de sol. În sectorul sud-vestic al tumulului nr.1 , la adâncimea de 0,80 m de suprafața acestuia a fost descoperit mormântul sarmatic nr.5, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Forma gropii nu a putut fi stabilită. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul orientat pe axa NS, mâinile erau așezate pe lângă corp, picioarele întinse drept, craniul îndreptat cu privirea spre E. Lângă craniu, în partea de nord, în regiunea care lega toracele de bazin, au fost identificate pete de culoare galbenă, care este posibil să rovină de la o

țesătură. Mormântului nr. 5 cuprinde piese de inventar sarmatic: un cuțit sau pumnal din fier (descoperit lângă femurul drept, paralel cu acesta, având mânerul simplu (rupt din vechime) în formă de bară cilindrică, lama cu două tăișuri, (păstrând în crusta groasă de oxizi fibre lemnoase, provenite de la teaca în care era introdus pumnalul) având nervura mediană pronunțată, vârful ușor arcuit; cochilii de melci așezați în interiorul unui obiect de ofrandă reprezentând un fragment dintr-un vas ceramic de forma unui clopot modelat cu mâna (găsit în stânga craniului defunctului, așezat vertical) realizat din pastă grosieră de culoare gălbui-cenușie și având buza invazată, gura largă iar fundul plat.

- **Tumulul nr.1 – mormântul nr.8.** În sectorul sud-vestic al tumulului nr.1aparținând Epocii Bronzului, la adâncimea de 0,80 m de suprafața acestuia a fost descoperit mormântul sarmatic nr.8, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Forma gropii nu a putut fi stabilită. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul orientat spre N, mâinile așezate pe lângă

corp, picioarele întinse drept și apropiate de genunchi. Mormântul nr. 8 cuprinde obiecte de inventar specifice sarmaților: o brățară din bronz cu capetele ușor lățite și libere așezată lângă mâna dreaptă, în zona de

articulație a antebrațului cu oasele mâinii ; un inel din bronz (descoperit între falange) având veriga de formă circulară, cu profilul drept și în șantonul de formă rotundă având montată sticlă; un pandativ din bronz în formă de toporaș având gaură de prindere, identificat printre mărgele tubulare îngemănate sau simple, care erau lucrate din sticlă amestecată cu coral și poleite cu foiță subțire de aur, care a căzut în majoritatea cazurilor; 3 mărgele din sticlă de formă tronconicăgăsite lângă oasele toracelui, realizate din fir de sticlă prin răsucire, formându-se striuri în spirală; 5 mărgele din faianță egipteană (descoperite în zona toracelui) având forma globulară și fiind oramentate cu « coaste » verticale; mărgele emisferice din sticlă violacee; mărgea policoloră (*millefiori*) de formă cilindrică; două mici piese sculpturale din faianță egipteană de culoare turcoaz, reprezentând un leu într-o atitudine pasivă (în poziție culcat, cu capul între labele din față și coada adusă pe lângă piciorul posterior drept) amplasat pe un support dreptunghiular; mărgele mici și fragile descoperite în zona gambelor (picioarelor), care proveneau de la vestimentație; doi clopoței din bronz (descoperiți pritre mărgele și pandativ) de formă semisferică, având câte o gaură prin care trecea un fir pentru susținerea barei pendulatorului din interior; o oglindă din bronz cu discul rotund și plat, descoperită lângă călcâiul drept;

un obiect de ofrandă reprezentând un vas ceramic modelat cu mâna din pastă semigrosieră de culoare cenușie (găsit la nord-vest de craniul defunctului) și având buza evazată, gâtul înalt și foarte strâmt și corpul globular.

- **Tumulul nr.2 – mormântul nr.1.** Tumulul nr. 2 (situat între tumulul nr. 1 și tumulul nr. 3) avea o formă rotundă și diametrul de 28 m. În mantaua

tumulului, la adâncimi cuprinse între 0,30-0,85 m au fost descoperite trei morminte sarmatice de inhumație, din care două în jumătatea de sudși unul în cea de nord. În sectorul sud-vestica al tumulului nr.2, la adâncimea de 0,85 m a fost descoperit mormântul nr.1, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Forma gropii nu a putut fi stabilită. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul orientat spre N, mâinile așezate pe lângă corp, piciorul stâng întins drept și cel drept îndoit din genunchi indicând o malformație (femurul și oasele gambei fiind de o grosime exagerată și foarte spongioase).

Mormântul nr. 1 cuprinde obiecte de inventar specifice sarmaților: două mărgele din sticlă de formă cilindrică, descoperite în zona sternului; o fusaiolă din lut de formă tronconică găsită lângă genunchiul stâng; un obiect de ofrandă reprezentând o cană modelată cu

mâna, din pastă fină de culoare gălbui-cenușie, ornamentată în zona de interferență a gâtului cu umărul cu o linie incizată superficial, perceptibilă doar pe unele porțiuni (așezată în poziție oblică, cu gura spre sud-vest și fiind găsită în regiunea oaselor picioarelor) prezenta buza ușor evazată, gâtul înalt și larg, corpul birtonconic, fundul drept și puțin curbat spre interior, toarta ruptă din vechime, prinsă cu un capăt de gâtul vasului și cu celălalt de umăr.

- **Tumulul nr.2 – mormântul nr.2.** În sectorul sudic al tumulului sarmatic nr.2 a fost decoperit la adâncimea de 0,60 m mormântul nr. 2, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Scheletul defunctului, aparținând unui adult, era așezat în poziție chircită, pe partea dreaptă, cu capul orientat spre NNE. Lângă cutia toracică a defunctului, în partea de vest, au fost descoperite fragmente ceramice și osteologice foarte friabile, care nu oferă posibilitatea reântregirii imaginii inventarului funerar sarmatic.

- **Tumulul nr.2 – mormântul nr.3.** În sectorul nord-vestic al tumulului sarmatic nr.2, la adâncimea de 0,30 m de suprafață a fost descoperit mormântul nr.3 distrus în mare parte din cauza lucrărilor agricole, care datează din a doua jumătate a sec. I d.Hr. În urma analizei izvoarelor osteologice

păstrate parțial, s-a emis concluzia că defunctul fusese așezat pe spate, în poziție întinsă, fiind orientat spre VSV-ENE.

GLĂVĂNEȘTII VECHI (Comuna Andrieșeni, Jud.Iași)

Pe locul ***La Ghilitoare***, unde în 1950 s-au efectuat săpături arheologice, în preajma a cinci movile, pe terasa joasă a Jijiei, au fost descoperite trei morminte, un mormânt simplu și altul dublu sarmatice cu înmormântări secundare în movile mai vechi. În mormântul dublu un schelet aparținea unui matur. Scheletul, întins pe spate, cu genunchii foarte puțin ridicați, avea lângă cap un vas, iar la următorul drept o fusaiolă. La picioare s-au găsit mărgele foarte mici de culoare verzuie, toate din faianță. Scheletul copilului, la fel întins pe spate, se afla așezat aproximativ cu 20 cm mai sus de scheletul maturului. Din această cauză s-a considerat de către descoperitor că este vorba de două înmormântări în aceeași groapă. Pe baza obiectelor găsite și a ritului de înmormântare, necropola de la Glăvăneștii Vechi a fost atribuită sarmaților și datată în secolul IV d.Hr.

HOLBOCA (Jud. Iași)

La Cimitir. În marginea de sud-vest a satului, a fost cercetată o movilă. În mantaua movilei au fost descoperite 2 morminte de inhumație de tip sarmatic. Astfel în mormântul 2 a fost descoperit scheletul unui copil, în parte degradat, întins pe spate, având orientarea nord-sud. Din inventarul acestui mormânt semnalăm perle mici de sticlă, sferice și acoperite cu foiță de aur, aflate în preajma toracelui, precum și o mărgea de calcar, pusă lângă tibia dreaptă. Din alt mormânt de înhumație, distrus odată cu movila în care fusese introdus, provin și următoarele obiecte: o oglindă de metal alb, de tip sarmatic și șapte mărgele de sticlă. Pe baza acestor materiale mormintele respective sunt atribuite sarmaților și datează din secolul IV d.Hr.

ISAIIA (Comuna Răducăneni, jud. Iași)

Cercetările arheologice din stațiunea de la Isaiia-Balta Popii[1], începute în 1996, inițial sub forma unor simple sondaje,

[1] Exprimăm și pe această cale întreaga noastră gratitudine domnului profesor univ. dr. Nicolae Ursulescu de la Catedra de Istorie Veche a Facultății de Istorie a Universității « Al.I.Cuza » Iași, pentru amabilitatea deosebită de a ne pune la dispoziție, anterior publicării, materialul arheologic provenit din necropola sarmatică de la Isaiia, împreună cu toate

continuate apoi prin săpături sistematice, de amploare, au adus, în cele șase campanii desfășurate de atunci, date extrem de interesante, îndeosebi pentru cunoașterea culturii Precucuteni, valorificate de prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu, dar și pentru orizonturi culturale aparținând altor etape istorice, deoarece stratigrafia acestei stațiuni este mult mai complexă. Prima locuire aparține unei comunități a culturii ceramicii liniare; urmează trei niveluri succesive de locuire ale unei comunități a culturii Precucuteni, datând din faza a II-a și de la începutul celei de a III-a. Apoi, a fost atestată o locuire din Hallstatt-ul timpuriu (cultura Corlăteni), atât printr-o locuință adâncită, cât și prin alte urme sporadice din aceeași perioadă. Rare vestigii au apărut din secolele II-III d.Hr., ca și de la începutul mileniului al II-lea (cultura Răducăneni), precum și din epoca modernă.

---

descrierile aferente și concluziile preliminare, expuse parțial ulterior în cadrul comunicării *Necropola sarmatică de la Isaiia*, prezentată la sesiunea națională *Acta Moldaviae Meridionalis* (ediția a XXXV-a), organizată de Muzeul Județean « Ștefan cel Mare » din Vaslui în data de 4 decembrie 2003. Detalii referitoare la necropola sarmatică de la Isaiia au fost incluse ulterior în alte două studii: N. Ursulescu, *Considérations sur les relations des sarmates avec les Gèto-Daces entre Sireth et Pruth*, în *Thracians and Circumpontic World*, III, *Proceedings of the Ninth International Congress of Thracology, Chișinău-Vadul lui Vodă, 6-11 September 2004*, Chișinău, 2004, p. 54-60; idem, R. Kogălniceanu, *Necropola sarmatică de la Isaiia (C. Răducăneni, J.Iași). Date preliminare*, în CI (serie nouă), XXI-XXIII, 2002-2004, Iași, 2007, p. 27-58.

Această ocupare a terenului în mai multe perioade se explică, în primul rând, prin poziția favorabilă locuirii. Situl este un fragment, lung de circa 250 metri, din prima terasă neinundabilă din dreapta Jijiei, delimitat de două ravene. Substratul geologic, format din gresii calcaroase, a imprimat terenului o oarecare înălțare, cu o poziție ușor dominantă (circa 5 m) față de vasta albie majoră, largă de aproximativ 3 km, pe care Jijia, aproape de vărsare, o forma aici, împreună cu Prutul (În prezent, cursul Jijiei a fost regularizat, confluența cu Prutul fiind mult mai în amonte, iar bălțile au dispărut și nivelul pânzei de apă freatică a coborât. Băltirile mai apar doar în perioade cu precipitații abundente).

Terenul coboară ușor spre cele două ravene (situate la NV și SE) și urcă în pantă lină spre SV. În afară de poziția geomorfologică, și alți factori naturali au contribuit la intensa locuire din acest punct:

- situarea pe o importantă arteră de circulație;
- existența unor bogate izvoare chiar la piciorul terasei;
- procurarea lesnicioasă a hranei prin vânat, pescuit și cules, datorită atât apropierii de cele două râuri și de bălțile din albia lor majoră, cât și datorită existenței unor întinse păduri în zona înconjurătoare, care asigurau, totodată, necesarul de lemn pentru foc și construcții;

- existența unor terenuri favorabile pentru cultivarea plantelor și creșterea animalelor;
- existența în zonă a unui lut de bună calitate, necesar modelării vaselor și lutuirii locuințelor;
- existența, în apropiere, a unei surse de sare, așa cum arată toponimul *Balta Sărăturii* (astăzi secată, ca urmare a scurtării cursului Jijiei, prin lucrări de hidroameliorație).

Din perioada corespunzătoare prezenței sarmatice în regiune apăruseră până în 2003 doar câteva fragmente ceramice cenușii, lucrate la roată, precum și câteva fragmente de amfore, care permiteau o încadrare largă în secolele II-IV.

În anul 2001 au apărut primele două morminte, unul orientat V-E (**M. 1**), celălalt NV-SE (**M. 2**). Ambele erau lipsite de inventar, dar, pe baza datelor stratigrafice și a elementelor de ritual funerar, au fost considerate ca aparținând unor militari din al doilea război mondial, deoarece aici fusese o zonă de apărare a armatei române, de la care au rămas câteva linii de tranșee.

În 2002 a apărut un alt mormânt (**M. 3**), tot fără inventar, cu calota craniană complet deranjată, dar cu orientarea spre NV. În zona pieptului (spre umărul stâng) s-au găsit două mici bucățele de fier, ceea ce a condus la concluzia atribuirii mormântului, în mod similar, unui militar din al doilea război mondial, deși orientarea scheletului, ca și în cazul mormântului

nr. 2, ridică unele semne de întrebare în privința atribuirii. Scheletul a fost descoperit la adâncimea de 1,60 m de la suprafața actuală. Groapa mormântului, de formă aproximativ rectangulară (2,10 x 0,60 m), pătrundea în conținutul unei gropi precucuteniene (nr. 21).

Tot în 2002, în perimetrul locuinței precucuteniene nr. 8 (caseta E, □ 68e), la 0,80 m de la suprafața actuală, un mormânt de copil (**M. 4**), având vârsta de 6-9 luni, pătrundea puțin în platforma locuinței. Alveolarea gropii avea formă ovală (0,45 x 0,25 m). Scheletul, puternic deteriorat, era orientat cu capul spre nord; probabil fusese întins pe spate și avea, ca inventar, un vas întregibil, lucrat cu mâna, depus în dreapta capului, spre gât. Ulcica are o culoare neagră-gălbuie, prezentând o ardere neuniformă și incompletă. Pasta are amestec masiv de cioburi pisate, mai mult sau mai puțin grosiere, iar modelarea este stângace. Gâtul și marginea erau răsfrânte, iar buza era ușor fațetată. Suprafețele sunt neglijent netezite.

Inițial, deoarece nu s-a putut vedea punctul de săpare a gropii mormântului, acesta a fost atribuit Hallstatt-ului timpuriu, considerându-se că vasul din inventarul mormântului prezenta similitudini cu ceramica de tip Belozerka, așa cum se constatase anterior și la alte morminte din aceeași perioadă. În acest caz, mormântul s-ar fi înscris pe linia excepțiilor funerare din Hallstatt-ul timpuriu, la care s-a constatat utilizarea înhumației, în contrast cu predominarea netă a incinerației.

Descoperirile funerare numeroase și elocvente din campania 2003, care au permis, fără echivoc, atribuirea lor sarmaților, au determinat reevaluarea datării mormântului nr. 4 (eventual și a mormintelor 2 și 3, fără inventar, dar cu orientare NV-SE), astfel că în prezent se consideră că M. 4 poate fi încadrat în necropola sarmatică de înhumație, având în vedere că la această populație orientarea predominantă a scheletelor era cu capul spre N, NV sau NE. În plus, vasul din M. 4 are bune analogii printre vasele sarmatice timpurii descoperite pe teritoriul Moldovei, la Răcătău, Barboși și Bârlad, ca și în mormântul nr. 4 de la Mitoc, datat în secolul al II-lea.

În campania 2003, cu ocazia raderilor efectuate pentru stabilirea traseelor șanțurilor de fundație ale locuințelor precucuteniene, au apărut alte 12 morminte, dintre care zece concentrate în caseta E (cu M 4, numărul mormintelor concentrate în această casetă se ridică la 11). De data aceasta, elementele de ritual funerar, ca și piesele de inventar, nu au mai lăsat loc vreunui dubiu că avem de-a face cu o necropolă plană de înhumație, ce poate fi atribuită sarmaților.

Extrem de interesant a fost comportamentul acestei comunități față de vestigiile neolitice pe care le-au întâlnit cu ocazia săpării gropilor funerare. Membrii comunității sarmatice au acoperit gropile mormintelor, cu deosebită grijă, cu materiale precucuteniene: bucăți din lutuiala platformelor sau din vatra unui cuptor, fragmente de vase, iar într-un caz (M. 6, de copil) cu un capac de mari dimensiuni. Din această cauză, gropile

mormintelor (îndeosebi cele ale adulților, săpate la mai mare adâncime) nu au devenit vizibile decât după îndepărtarea vestigiilor locuințelor precucuteniene. Probabil că acest comportament a fost determinat de dorința de a ascunde mormintele, încercând astfel să le protejeze cât mai bine de eventuale jefuiri. Toți defuncții au fost așezați în poziție întinsă, pe spate. Gropile erau de formă oval alungită sau cvasirectangulară, cu colțurile rotunjite (uneori și cu laturile ușor arcuite), dimensiunile lor variind în funcție de talia decedaților. De regulă, gropile sunt mai înguste spre picioare.

Mormântul nr. 5 a fost sesizat încă din 2002, în profilul sud-vestic al șanțului VI (m 40-41), dar cercetarea sa integrală nu s-a realizat decât în 2004. Groapa mormântului, de formă aproximativ rectangulară, cu colțurile rotunjite, avea o lungime de 2 m și o lățime maximă (în zona centrală) de 0,80 m; capetele se îngustau ușor, având lățimea doar de 0,70 m. A fost săpată de la 20-25 cm de la suprafața actuală și se adâncea până pe la 1,20 m. Scheletul, întins pe spate, era orientat cu capul spre nord și a aparținut unui bărbat, în vârstă de circa 30 de ani. Oasele erau destul de friabile (îndeosebi coastele, vertebrele și bazinul), dar se păstrau în conexiune anatomică. Excepție făceau doar oasele antebrațului stâng, care erau deplasate în dreapta scheletului. De asemenea, masivul facial era deteriorat, îndeosebi maxilarele, dinții fiind împrăștiați. Aceaste deteriorări se datorează, cu siguranță, acțiunii crotovinelor. Capul era căzut

spre piept și prezenta urme clare de deformare artificială (din copilărie), ritual specific sarmaților.

Ca inventar, s-au găsit, în jurul gleznelor, aproximativ 40 de mărgele rotunde, ușor aplatizate, din pastă de sticlă, de mici dimensiuni, formând, pare-se, două șiraguri. Cu excepția a trei piese mai albicioase, restul sunt de culoare albăstrui-verzuie.

Mormântul nr. 6 conținea scheletul deteriorat al unui copilaș (probabil sugar), cu capul orientat spre nord. A fost descoperit în caseta B, la adâncimea de 0,80 m față de suprafața actuală, în perimetrul locuinței precucuteniene nr. 9 (m 41,80/□ a), la distanță relativ mică față de mormântul precedent. Exact deasupra sa erau fragmentele unui mare capac precucutenian. A avut ca inventar, în zona pieptului, un pandantiv de bronz (?) cordiform, înalt de 2,4 cm, prevăzut probabil cu două perforații (dintre care s-a păstrat doar una; existența celeilalte poate fi presupusă, din rațiuni de simetrie).

Mormântul nr. 7 a aparținut unui copil foarte mic (în vârstă de doar două-trei luni). Resturile sale osoase erau extren de deteriorate și împrăștiate, probabil datorită acțiunii rozătoarelor; nu este exclus nici faptul ca deranjarea să se fi produs cu ocazia săpării gropii mormântului nr. 8. Resturile acestui mormânt au fost descoperite aproape de limita dintre casetele E și C (m 63,10/□ g), la -0,60 m de la suprafața actuală, spre marginea sud-vestică a locuinței precucuteniene 8A.

Printre oase era o mărgică albăstruie, probabil de sticlă, de formă sferoidală, cu decor de coaste dispuse vertical (acest tip de mărgică a fost datat de Gheorghe Bichir în inventarele mormintelor sarmatice de la Tutova, Ștefănești și Giurcani (M 8), în sec. I d. Hr; o datare în secolele I-II pentru aceste mărgele a propus V.I. Grosu în 1990), o alta mai mică, precum și trei fragmente de mărgele foarte mici, de culoare gălbuie, făcute din pastă de sticlă.

Mormântul nr. 8 aparținea unui femei adulte (circa 30 de ani), cu scheletul bine conservat, cu capul orientat spre NNV și privirea spre est. Craniul prezenta deformare clară, realizată prin bandajare la o vârstă timpurie. Brațul drept era pe lângă corp, iar stângul îndoit din cot și cu palma pe abdomen. Groapa mormântului era oval alungită (L = 1,80 m; l maximă = 0,80 m) și a fost găsită în caseta E, la marginea sud-vestică a locuinței precucuteniene nr. 8 (□ 63-64g). Fundul gropii se afla la 1,30 m de la suprafața actuală (conturul gropii a fost surprins la –1,10 m).

În zona gleznelor s-au descoperit mai multe mărgele de sticlă și pastă de sticlă (cel puțin câte 12 la fiecare picior), provenind, poate, de la o piesă vestimentară. Interesant este faptul că mărgelele din jurul celor două glezne se deosebeau prin culoare: cele de la glezna dreaptă erau gălbui-aurii, iar cele din jurul gleznei stângi – albăstrui. Toate mărgelușele erau rotunde, ușor aplatizate.

Mormântul nr. 9 a fost descoperit în caseta A, în cuprinsul marii gropi precucuteniene nr. 33, pe care o perfora. Groapa mormântului era de formă dreptunghiulară, lungă de 2,25 m și lată de 0,75 m. Fundul gropii, cu denivelări, se situa între 1,65 și 1,80 m de la suprafața actuală. Conținea scheletul unui adult (25-30 de ani), care se pare că a fost ciopârțit, probabil din motive rituale (teama de strigoi). Craniul era orientat spre NNE, cu mandibula căzută la circa 10 cm depărtare. În schimb, corpul era întors cu fața în jos, iar bazinul lipsea complet. Se pare că decedatul a fost tăiat în trei părți și doar capul a fost așezat normal. Cel mai probabil, nu este cazul unei reînhumări rituale, deoarece vasul depus lîngă gamba piciorului drept era intact. Este vorba de un urcior cu toartă și fund inelar, de culoare cenușiu deschis, lucrat la roată, dintr-o pastă de foarte bună calitate. Pare a fi produs într-un mediu carpic. Vasul prezintă un decor de linii lustruite, plasate de o parte și alta a torții: într-o parte – un brăduț, iar de cealaltă parte – două linii vălurite, dispuse vertical.

De asemnea, cam în zona umerilor, a fost descoperit un fragment de la o toartă de vas, de culoare roșie-gălbuie (probabil de la o ulcică), lucrată cu mâna și având amestec masiv de cioburi pisate în pastă; suprafața era zgrunțuroasă. Toarta se încadrează în caracteristicile ceramicii sarmatice tradiționale. Fragmentul provine, probabil, de la un vas spart cu ocazia ospățului funerar.

Mormântul nr. 10 a aparținut unui copil de circa șase-opt luni. Groapa, de formă aproximativ ovală (0,65 x 0,25 m), a perforat placa cuptorului din locuința nr. 8/8A (□ 67a; -1,10 m de la suprafață). Groapa a fost acoperită cu plăci de la lutuiala cuptorului. Scheletul copilului era întins pe spate, cu capul orientat spre NNV.

La picioare era depusă, în poziție culcată, o ulcică întreagă, dar sfărâmată. Vasul, de tip borcan, era lucrat cu mâna. Avea marginea ușor răsfrântă și buza dreaptă. Pe umăr au fost

aplicate, în direcțiile cardinale, patru mici proeminențe ascuțite, cu vârfurile îndreptate în sus. Corpul este ușor bombat și alungit, iar fundul drept. A fost modelat neglijent, astfel că vasul prezintă o oarecare asimetrie, iar conturul gurii era ușor ovalizat. Pasta prezintă amestec de cioburi grosier pisate. Arderea e incompletă, suprafața având o culoare brun închisă. Exteriorul a fost acoperit cu o angobă gălbuie, neglijent netezită. Pe alocuri, angoba s-a desprins, lăsând să se vadă structura zgrunțuroasă a vasului.

Lângă umărul stâng al scheletului era un pandantiv, făcut dintr-un canin de câine, perforat la un capăt. Determinarea a fost făcută de prof. dr. Sergiu Haimovici, un canin perforat, provenind de la un carnivor, s-a găsit și în mormântul sarmatic de la Focșani, cercetat și publicat în anul 1959 de Sebastian Morintz.

În zona picioarelor, lângă vas, au apărut 12 mărgelușe întregi (ca și fragmente de la alte 3-4), din pastă de

sticlă, de culoare gălbuie, cu diametre de circa 2-3 mm. Aveau formă, în general, rotundă, unele fiind ușor aplatizate. Probabil că au împodobit veșmântul copilului.

În dreapta corpului a fost pusă vertical o piatră, fragment al unei râșnițe precucuteniene.

Probabil tot din acest mormânt provenea un inel, care a fost descoperit, însă, la circa 50 cm spre est de capul copilului, într-o gaură de crotovină. Inelul era făcut din tablă îndoită, cu capetele petrecute unul peste altul. În câmpul central de deasupra avea două mici orificii, în care probabil că, odinioară, au fost montate pietre prețioase/ semiprețioase sau sticle cu rol de ornament. Având în vedere că inelul avea un diametru foarte mic, de doar 2 cm, el trebuie să fi aparținut unui copil.

Mormântul nr. 11 aparținea tot unui copil, decedat pe la cinci-șase luni și se afla puțin mai spre vest de precedentul (□ 66a), dar tot în perimetrul aceluiași cuptor. Groapa mormântului era tot ovală (0,42 x 0,25 m) și, de asemenea, a fost acoperită cu lutuieli ale cuptorului. Scheletul era foarte prost păstrat, dar s-a putut aprecia că era întins pe spate și cu capul spre nord-vest. Capul fiind căzut spre piept, privirea era orientată spre sud. N-a avut inventar. Analiza antropologică a arătat că și acest craniu prezenta urme evidente de deformare, ceea ce demonstrează clar că bandajaraea craniului se făcea la o vârstă deosebit de fragedă.

Mormântul nr. 12 a fost descoperit spre marginea sud-vestică a laviței locuinței precucuteniene nr. 8. Groapa era de formă cvasidreptunghiulară, cu colțurile și laturile scurte puternic rotunjite (L = 2,20 m; l = 0,80-0,90 m). Fundul gropii se afla la 1,75 m de la suprafața actuală. Scheletul era total deranjat, iar capul lipsea. După direcția gropii, se poate aprecia că și acest schelet a fost cu capul orientat spre nord. A aparținut unei persoane înaintate în vârstă (peste 50 de ani), probabil de sex masculin.

Chiar dacă mormântul a fost în mod cert jefuit, printre oasele răvășite a rămas, totuși, un inventar bogat, conținând, în primul rând, 45 de mărgele de diverse forme (rotunde, plate, cilindrice) și făcute din diverse materiale: 30 (dintre care două sparte) din sticlă și pastă de sticlă (doar una cilindrică, restul sferoidale); opt din cornalină, toate aplatizate și fațetate; patru din chihlimbar; trei din calcar cretos.

S-a găsit și o mică fibulă de bronz (L = 37 mm), din care s-a păstrat complet corpul arcuit (de secțiune ovală), piciorul (având la partea superioară un mic buton) și portagrafa; trecerea de la corp la picior e marcată printr-o nervură în relief. Resortul s-a păstrat doar în partea dreaptă, dar în stânga a rămas suportul subțire al acestuia. Acul, extrem de subțire, este rupt în două, având o lungime de 3 cm. Pe baza asemănării cu fibula din mormântul nr. 1 de la Oltenița-Ulmeni, piesa se poate data, de asemenea, la începutul secolului al II-lea d. Hr. Probabil de la fibulă provin petele de cocleală verde, vizibile pe două coaste.

Ulterior, însă, pe baza desoperirilor din mormântul sarmatic de la Tutova, Gh. Bichir a datat acest tip de fibulă și mai timpuriu, în secolul I d. Hr., iar V.I. Grosu o datează în a doua jumătate a sec. I – prima jumătate a sec. II d. Hr.

În mormânt mai era și un fragment dintr-un mic manșon de bronz (L = 1 cm; D = 6-7 mm), deschis pe linia mediană centrală și cu un orificiu lateral (de doar 1,5 mm diametru). În mod cert, orificiul a servit la fixarea unei tije de lemn (poate a unei săgeți). În acest sens, este extrem de interesant faptul că sternul prezintă un orificiu, străpuns, aproape sigur, de un vârf de săgeată. Nu este exclus ca manșonul de bronz să fi rămas în stern, după extragerea săgeții, ceea ce ar explica atacarea structurii osului, constatată la analiza antropologică.

Mormântul nr. 13 a aparținut unei femei adulte (25-30 de ani), al cărei schelet s-a păstrat bine (mai puțin coastele). Avea aceeași orientare, cu capul spre nord-vest, dar privirea era îndreptată spre vest. Scheletul era în poziție întinsă, cu mâinile pe lângă corp. Groapa mormântului a fost săpată în colțul sudic al locuinței nr. 8 și era de formă oval alungită (2,20 x 0,90 m), fiind mult mai lungă decât scheletul (îndeosebi spre picioare). Fundul gropii era la 1,75 m de la suparafață.

Ca inventar, a avut, în zona gâtului, un colier de mărgele din pastă de sticlă (șase s-au păstrat bine) gălbuie (una singură era maronie); patru aveau formă cilindrică scurtă, una

era rotundă, aplatizată, iar alta era ca un butoiaș. De asemenea, lângă omoplatul drept s-a găsit un pandantiv, realizat dintr-un os lung de circa 4 cm, perforat la un capăt. După determinarea făcută de prof. Sergiu Haimovici, osul ar proveni de la un carnivor mic, probabil o nevăstuică.

Mormântul nr. 14 a aparținut unui adult (20-25 de ani). Determinarea sexului decedatului este incertă, deoarece trăsăturile masculine (predominante) se amestecă cu cele feminine; inventarul ar indica mai degrabă o femeie. Scheletul, parțial conservat, era orientat cu capul spre NNV și privirea spre vest. Se pare că brațul drept a fost îndoit spre cap, în timp ce cel stâng era întins pe lângă corp. Groapa mormântului a fost săpată pe la mijlocul laturii sud-estice a locuinței nr. 8. Era de formă dreptunghiulară (ceva mai îngustă spre picioare), cu colțurile mult rotunjite (L = 2,25 m; l maximă = 0,85 m). Fundul gropii se afla la 1,80 m de la suprafața actuală.

Mormântul avea un inventar bogat și interesant. Conținea 45 de mărgele simple, rotunde și aplatizate (una singură era bitronconică) și opt îngemănate, de tip clepsidră, toate din pastă de sticlă, cu excepția a două de lapislazuli (rotunde, aplatizate) și a două de cornalină, de formă paralelipipedică. Marea majoritate erau grupate în jurul genunchilor și gleznelor, decorând probabil veșmântul, iar câteva (printre care și cele de lapislazuli și cornalină) au fost găsite în zona gâtului, făcând parte, probabil, dintr-un colier.

În dreptul umărului stâng era o fusaiolă conică, cu baza fațetată oblic, înaltă de 5 cm, iar mult deasupra abdomenului a fost depus un flacon de sticlă, înalt de 12 cm, de tip *unguentarium*, cu o colorație albăstruie. Fundul flaconului avea diametrul de 3,3 cm, în timp ce gâtul, foarte înalt și zvelt, doar 8 mm. Flaconul, păstrat intact, conținea un produs vâscos, probabil o substanță aromată. Din punct de vedere tipologic, acest *unguentarium* se încadrează în tipul *candelă*, subtipul cu corp conic scund și gât cilindric foarte înalt și subțire, datându-se îndeosebi în secolul al II-lea d. Hr.

La –1,35 m de la suprafață era un fragment de la o toartă de amforă, din pastă foarte densă, de culoare cărămizie.

Mormântul nr. 15 a aparținut unei femei mature (60-65 ani), dar scheletul era foarte deteriorat, mai ales în jumătatea superioară. Capul era orientat spre nord, iar mâinile erau întinse de-a lungul corpului. Groapa a fost săpată la sud de cuptorul locuinței precucuteniene nr. 8. Era de formă dreptunghiulară, cu colțurile rotunjite (L. = 2,30 m; l. = 0,70 m). Fundul gropii se găsea la 1,80 m de la suparafața actuală.

Și acest mormânt conținea un mare număr de mărgele: cele mai multe, din pastă de sticlă (cel puțin 30) erau rotunde, doar două fiind alungite (una era aurită), iar alte două erau îngemănate; apoi, mai erau două mărgele de calcar cretos, una de chihlimbar și două de lapislazuli.

Lângă umărul drept era o fusaiolă conică, cu baza fațetată oblic, înaltă de circa 5 cm, asemănătoare cu cea din mormântul precedent.

În zona pieptului s-a păstrat, corodată și în stare fragmentară (doar resortul cu o bucată din arc, precum și acul cu portagrafa), o fibulă de fier. Datorită stării sale extrem de fragmentare, e dificil să încercăm o încadrare tipologică.

Piesa cea mai importantă a fost găsită găsită în dreptului cotului stâng: o oglindă de bronz, cu un mic mâner perforat, bine conturat, prin îngroșare; era acoperită cu un material alb strălucitor, care s-a corodat puternic. Așa cum a stabilit analiza efectuată pe mai multe exemplare de oglinzi, acestea erau turnate dintr-un aliaj care avea la bază cuprul, în amestec cu plumb, cositor, arseniu, stibiu și zinc. Exemplarul în cauză, acoperit cu o puternică cocleală verzuie, se înscrie în categoria pieselor care conțineau mai mult cupru.

Avea o înălțime de 47 mm și un diametru de 37 mm. Pe verso, se distinge clar o *tamga*, având drept motiv central o proeminență conică, înconjurată de un motiv dreptunghiular; două mici diagonale, ce pornesc de la punctul central spre colțurile superioare ale dreptunghiului, lasă impresia unui semn în formă de M. Între dreptunghi și marginea îngroșată și ușor înălțată a oglinzii sunt dispuse radial mai multe liniuțe în relief, ceea ce reprezintă o variantă a motivului solar, bine atestat la oglinzile sarmatice din mediul nord-pontic. Prezența semnului

de tip tamga arată că piesa a avut o semnificație magico-apotropaică. Oglinda se încadrează în categoria celor de mici dimensiuni și se datează mai ales în secolul al II-lea d. Hr., reprezentând o variantă de tranziție de la tipul sarmato-pontic la cel caracterizat drept sarmato-carpic. Aceste oglinzi cu tamga au fost atribuite roxolanilor. Pe teritoriul Moldovei, cea mai bună analogie pentru această piesă se regăsește în mormântul nr. 4 de la Cioinagi, care, la nivelul cunoștințelor din acel timp, a fost datat în secolul al IV-lea d. Hr. Se pune întrebarea dacă nu cumva și necropola de la Cioinagi n-ar trebui redatată, așa cum s-a procedat recent pentru alte complexe funerare din acest spațiu, reinterpretate de Gheorghe Bichir în 1993. O variantă evoluată a acestui motiv rectangular de tamga, de data aceasta sub formă de pătrate circumscrise în jurul unui punct central și cu colțurile întretăiate de două diagonale, a fost descoperită în mormântul nr. 7 din necropola de la Badragii Noi (pe malul stâng al Prutului), semnul fiind datat în jurul anilor 240 d. Hr.

Bogatul inventar al acestui mormânt arată că persoana înhumată aici s-a bucurat de prestigiu în cadrul comunității.

Mormântul nr. 16 a aparținut unui copil foarte mic, decedat probabil curând după naștere. Era total deranjat, păstrându-se doar câteva fragmente din calota craniană. Resturile au fost descoperite lângă marginea sud-estică a locuinței nr. 8A (caseta E, □ 73b), în afara perimetrului locuinței, doar la 0,60 m de la suprafața actuală, fiind vorba,

deci, de o simplă alveolare, adâncită cam 30 cm de la suprafața de săpare.

În săpăturile din 2004 la Isaiia au apărut două noi morminte, dintre care unul (nr. 18) a fost în mod cert atribuit necropolei sarmatice de aici, în timp ce al doilea (nr. 17), lipsit de inventar și cu o poziție diferită de cea a mormintelor sarmatice obișnuite, prezintă incertitudini în privința datării, fiind posibil să aparțină, prin ritualul funerar constatat, Bronzului timpuriu.

Mormântul nr. 17 conținea un schelet în poziție chircită, ale cărui caracteristici, metrice și morfologice, permit atribuirea lui unei femei mature (40-45 ani), de talie înaltă (161,7 cm).

Craniul, deși incomplet (îi lipsesc regiunile bazală, temporală stângă și jumătate din etajul superior al feței), oferă date biomorfologice importante. Astfel, neurocraniul, de formă ovoidă în norma verticală și de casă în cea occipitală, este foarte lung (187 mm), foarte înalt (116 mm) și de lărgime mijlocie (134 mm). Sub aspect conformativ, este accentuat dolicocran (hiperdolicocran - 71,65 u.i.), ortocran (62,03 - spre limita superioară a categoriei) și acrocran (86,54) cu fruntea eurimetopă (77,41 u.i.) și occipitalul larg (83,58). Relieful osos este, în general, șters (glabelar - gr. 2; supraorbitar - gr.0-1; protuberanța occipitală - gr. 1). Fața este lungă și îngustă, fiind de tip hiperleptoprosop prin indicele facial total (99,91, cu unele

rezerve) și respectiv mezen - prin cel facial superior (54,23 u.i.). Orbitele sunt mezoconci (82,92 u.i.) iar nasul mezorin cu tendința spre camerinie (82,92). Bolta palatină, de adâncime mijlocie, are formă paraboloidă, apertura piriformă fiind de tip antropin. Malarul este îngust, având o poziție intermediară. Mandibula este gracilă (37,93), adâncă (75 mm) și relativ îngustă (80 mm), cu mentonul butonat, gonioane șterse și torus mandibular slab marcat.

Scheletul postcranian prezintă un accentuat caracter de gracilitate; femurele sunt accentuat platimere (59,72 și 60,0), lipsite de pilastru, cu impresiile musculare abia schițate; tibiile sunt de tip euricnem (71,66 și 71,89) și sunt prevăzute cu fațete suplimentare („fațete orientale") de articulare la astragal.

Scheletul prezintă și unele leziuni osoase la nivelul coloanei vertebrale; toate vertebrele au un aspect osteoporotic, iar cele lombare prezintă, pe marginea corpurilor vertebrale, excrescențe osoase (exofite).

Tipul antropologic: scheletul prezintă un amestec de caractere mediteranoide și nordice, caractere ce definesc așa-numitul tip mediteranido-nordic.

Mormântul 18, a aparținut, cu siguranță, unei femei mature (40-45 ani)**,** de talie înaltă (1,61 cm).

Scheletul cefalic, deteriorat și incomplet (mai ales în ceea ce privește segmentul cefalic) a putut fi restaurat, parțial,

doar la nivelul neurocraniului, rezultând o calotă fără regiunile occipitală și bazală. În aceste condiții, s-au putut preciza câteva date metrice: lungimea (doar la nivelul punctului lambda) și lărgimea craniului (195 și, respective, 153 mm) și lărgimea minimă și maximă a frunții (107 și 130 mm). Conformativ, este brahicran (80,52 u.i.) dar, în condițiile prezenței occipitalului, ar fi putut fi și mezocran, în acest caz indicele cranian putând fi de 77-78 u.i; fruntea este eurimetopă și ovală (69,93 u.i. și 82,30 u.i.). Occipitalul, conform cu lărgimea craniului, trebuie să fi fost larg și probabil slab bombat. Relieful osos este, în general, atenuat (gr. 1). Malarul, fără conexiune anatomică, indică gracilitate.

Scheletul postcranian cuprinde majoritatea oaselor lungi (mai mult sau mai puțin întregi), oasele bazinului (sub formă de fragmente), un număr de nouă vertebre (două lombare și șapte dorsale), numeroase fragmente costale, carpiene și metacarpiene, tarsiene, două astragale, un calcaneu, o patelă și alte fragmente osoase.

A fost posibilă calcularea taliei și precizarea unor date metrice în cazul unor oase lungi. Astfel, s-a determinat caracterul euribrah al humerusului (80,95) asociat cu o bună dezvoltare a reliefului deltoidian, forma platimeră a femurului (80,64 și 83,33) și mezocnemă a tibiei (66,66 și 65,62).

Tipul antropologic: caracteristicile neurocraniului, gracilitatea scheletului și statura de tip înalt, pun în evidență

elemente mediteranoide în amestec cu unele dinaroide (poate un tip dinaro-mediteranoid.

Sub raport antropologic, expertiza efectuată asupra osemintelor din mormântul M4 de la Isaiia de cercetătorul Dan Botezatu a putut revela relativ puține elemente concrete, dată fiind conservarea precară și incompletă a scheletului din mormânt, fragmentele păstrate fiind, în majoritate, deteriorate, datorită condițiilor de zacere în pământ.

Din segmentul cranian s-au păstrat doar cinci fragmente din osul frontal (inclusiv regiunea bregmatică), trei mici porțiuni din oasele parietale, un fragment din osul temporal drept și două fragmente mandibulare (fără ramul vertcial).

Partea post-craniană este și mai incompletă, putându-se determina următoarele: jumătatea superioară a femurului drept, un fragment de omoplat drept, șapte corpuri vertebrale din regiunea dorsală și sacrală, inclusiv circa 15-16 mici porțiuni din arcurile neurale ale vertebrelor respective, circa 18-20 fragmente costale, precum și alte mici așchii osoase nesemnificative.

Judecând după mărimea și grosimea oaselor păstrate, precum și după stadiul de erupere a dentiției nepermanente (de lapte), s-a apreciat vârsta ca fiind cuprinsă între 6 și 9 luni, sexul fiind imposibil de stabilit.

Dentiția de lapte a fost surprinsă în stadiul de erupere a incisivilor centrali inferiori, cei laterali fiind în faza de persare

a zonei alveolare; pe fragmentele de mandibulă se mai pot observa mugurii caninilor şi ai molarilor de lapte, aceştia nefiind încă erupți. Toate aceste caractere confirmă vârsta stabilită.

Din nefericire, resturile din scheletul post-cranian nu pot da nici un indiciu morfologic în caracterizarea antropologică a scheletului.

Totuşi, judecând după forma ramului orizontal al mandibulei (upsiloid), precum şi după gradul de curbură al fragmentelor din oasele frontal şi parietale, se poate aprecia că neurocraniul trebuie să fi avut o formă destul de rotunjită, cu caractere brahicrane, ce nu ne surprind pentru respectiva perioadă.

Pentru studiul antropologic al scheletelor din mormintele M5-M16, realizat de cercetătoarea Georgeta Miu, au fost utilizate resturi provenind de la 12 decedați, din cei 16 găsiți în săpături până în 2003. Scheletele erau inegal reprezentate, ca valoare a materialului osteologic. Îndeosebi cele cinci morminte de copii prezentau puține resturi din schelete, dar lipsuri şi deranjamente majore s-au constatat şi la unele morminte de adulți.

Mormântul 5 a furnizat resturile unui schelet incomplet şi defectuos conservat. Examinarea atentă a întregului material a permis stabilirea sexului şi vârstei: bărbat adult (cca 30 de ani). Segmentul cefalic este reprezentat numai prin fragmente din neurocraniu, restaurându-se, deci, o calotă

craniană incompletă (fără regiunile temporale și bazală), al cărui studiu a permis obținerea unor date bio-morfologice importante. O primă particularitate subliniată se referă la conformația calotei, care pune în evidență urmele deformării intenționate a craniului (realizată în prima etapă a copilăriei). Deformarea este mai puțin accentuată decât la alte cranii care prezintă același aspect (probabil timpul de aplicare a "aparatului de deformare" a fost mai scurt), dar conformația este asemănătoare: calota este scurtă (178 mm) și largă (142 mm), cu bosele înălțate, cu occipitalul aplatizat, cu fruntea înclinată și cu tendință de înălțare spre zona coronară, cu o ușoară depresiune circulară (vizibilă mai ales pe frontal și pe părțile laterale ale parietalelor) și una transversală postcoronară. Indicele cranian este accentuat mezocran (79,77 u.i.), cel fronto-parietal plasându-se la limita dintre categoriile metriometopă și eurimetopă (69,01 u.i.). Alte date biometrice, în absența unor porțiuni craniene, nu au putut fi precizate (înălțimea craniului, lărgimea occipitalului etc.). Morfologic, se constată forma sfenoidală a craniului, văzut în norma verticală și de "bombă", în cea occipitală și buna dezvoltare a reliefului osos pe frontal (gr. 3-4).

Din scheletul facial sunt prezente doar două fragmente din arcada dentară superioară și dinți izolați, căzuți *post-mortem*, care indică o abraziune slabă.

Segmentul postcefalic, robust, este reprezentat în special prin oasele membrelor (majoritatea incomplete); bazinul și marea majoritate a vertebrelor, coastelor, sternul sunt absente.

Singurul os întreg este humerusul drept, a cărui lungime indică o statură supramijlocie (169 cm).

Tipul antropologic, în absența scheletului facial, nu poate fi precizat. Conformația craniului, accentuat mezocran (probabil mezocran, chiar în condițiile nedeformării craniului), cu fruntea ovală și incipient eurimetopă, robustețea scheletului și talia supramijlocie constituie elemente ce se regăsesc în structura așa-numitului tip antropologic protomediteranoid. Prin aceste caracteristici, scheletul se aseamănă cu cel din mormântul 2 de la Pogorăști, studiat de Maria Cristescu, la care craniul este tot mezocran (însă, mai moderat: 75,68 u. i.), dar la care talia este ușor mai înaltă (1,72 m). In cazul acestuia, autoarea studiului semnalează și prezența unor elemente mongoloide, exprimate la nivelul feței, elemente care, în cazul craniului studiat de noi, nu pot fi decelate, datorită absenței acesteia.

Mormântul 6 aparține unui copil mic, în vârstă de 9-12 luni (infans I). Este reprezentat prin cinci fragmente craniene (rezultate probabil din oasele parietale), mandibulă (incompletă) și câteva resturi osoase postcraniene (cubitusul drept, omoplat, fragmente de vertebre și coaste).

Analiza stadiului de dezvoltare a dentiției de lapte a permis aprecierea destul de exactă a vârstei la deces (9-12 luni).

Mormântul 7 conține, de asemenea, resturile osoase ale unui copil, care a decedat la o vârstă și mai timpurie decât precedentul. Luând în considerare caracteristicile

fragmentelor prezente (şapte craniene şi câteva aşchii osoase), s-a apreciat vârsta la deces ca fiind de cca două-trei luni (infans I).

Mormântul 8 a aparținut unei femei adulte de aproximativ 30 de ani. Starea precară de conservare cât şi absența unor piese osoase nu a permis decât reconstituirea parțială a calotei craniene (căreia îi lipsesc porțiuni din partea temporală a parietalului stâng, din occipital şi regiunea bazală) şi a unor oase lungi (aparținând membrelor superioare şi inferioare). Fragmentele osoase, fără conexiune anatomică, aparținând masivului facial (malarul drept, mandibula, arcada dentară superioară) şi segmentului post-cranian (oasele coxale, vertebre, coaste), cât şi unele piese întregi (două calcanee, două astragale) au completat analiza biomorfologică a acestui schelet.

Craniul acestei femei prezintă o conformație particulară, ca rezultat al unei deformări intenționate de tipul celor *„circular-erecte”*, obicei frecvent întâlnit la triburile sarmatice. Această deformare s-a realizat prin aplicarea circulară a unor bandaje sau curele elastice în jurul craniului, imediat după naştere, acțiunea compresivă a acestora determinând modificarea craniului, care a devenit mai scurt, mai înalt (în special la nivelul oaselor parietale) şi cu o orientare posterioară a bolții craniene. Aplicarea *„aparatului de deformare”* pe craniul acestei femei, în prima etapă a copilăriei, a condus la modificări ale oaselor respective (frontalului, parietalelor şi occipitalului). Astfel, se remarcă o uşoară depresiune circulară, corespunzătoare frontalului, părților laterale ale parietalelor şi zonei suprainiace a

occipitalului și una imediat postcoronară, între acestea formându-se o ușoară ridicătură transversală. Deformarea acestui craniu nu este foarte accentuată, cum este cazul craniului din M_2 de la Pogorăști, studiat de Maria Cristescu, sau al celui de la Spanțov-Tatiana, studiat de Olga Necrasov și S. Antoniu. Deși supus acestei deformări artificiale, indicele cranian este de tip dolicocran (71,81 u.i.), ceea ce arată o conformație și mai dolicocrană a craniului, dacă acesta nu ar fi fost supus acestui procedeu. Chiar în aceste condiții, calota este de formă ovoidă în norma verticală și de „cort" în norma occipitală. Fruntea este înclinată, în special deasupra boselor, cu tendință de înălțare și cu acea depresiune deja amintită; relieful osos este moderat (gr. 2).

Mandibula este gracilă (indicele de robusticitate = 33,33 u.i.), cu ramul orizontal înalt, prevăzut cu menton în „buton", gonioanele fiind șterse. Arcada dentară a maxilarului superior are o formă paraboloidă, palatul fiind foarte adânc, iar apertura subnazală piriformă.

Segmentul postcefalic se caracterizează prin gracilitate, prin humerusuri de tip euribrah (ind. secțiune - 81,81 u.i.), cu impresiile deltoidului marcate; prin femure platimere (ind. platimerie: 78,57 u.i. și 76,66 u.i.), prevăzute cu pilastru (mai accentuat la osul drept: 113,04 u.i. față de 108,69 u.i.) și tibii ușor asimetrice sub aspectul indicilor de platicnemie (dreapta - mezocnemă: 66,66 u.i., iar stânga - platicnemă: 61,29 u.i.).

Statura, calculată în bune condiţiuni, este de 157 cm, valoare ce se înscrie, pe scara dimorfică, în categoria taliilor supramijlocii.

Tipul antropologic. Absenţa masivului facial limitează determinarea tipului căreia a aparţinut acest schelet. Dar, caracteristicile calotei craniene (care, chiar în condiţiile deformării intenţionate, exprimă o accentuată dolicocranie) şi ale scheletului postcranian (care este gracil, talia supramijlocie) indică prezenţa unor trăsături nordoide, în amestec cu unele protoeuropoide (gradul de dezvoltare a reliefului osos şi lărgimea malarului).

Mormântul 9 a aparţinut unui bărbat adult (25-30 ani). Este un schelet bine conservat, dar incomplet la nivelul scheletului postcranian. Astfel, din coloana vertebrală s-au păstrat doar vertebrele cervicale 3, 4, 5 şi 6 (uşor deteriorate la nivelul proceselor spinoase) şi un fragment din corpul vertebral al celei de a şaptea. Primele vertebre cervicale, atlasul şi axisul şi toate celelalte corespunzătoare regiunilor toracală şi lombară sunt absente. De asemenea, lipsesc sternul şi oasele ce compun centura pelviană (bazinul). Craniul, de formă ovoidă în norma verticală şi de „casă" în cea occipitală, este macrodimensionat, atât în ceea ce priveşte dimensiunile neurocraniului (lungimea, lărgimea şi înălţimea sa, care aparţin categoriilor: foarte lungă - 193 mm, foarte largă - 150 mm şi foarte înaltă - 149 mm), cât şi ale feţei (înălţimea de 123 mm şi lărgimea de 140 mm aparţin de

asemenea categoriilor foarte mari). Din punct de vedere al conformației, neurocraniul este mezocran prin indicele cranian (76,92 u.i.), hipsicran prin indicii de înălțime vertico-longitudinali (76,41 u.i. cel bazio-bregmatic și 64,61 u.i. cel porio-bregmatic), acrocran și metriocran prin cei vertico-transversali (99,33 și respectiv 84,0). Lărgimea frunții, atât minimă cât și maximă, se înscrie de asemenea în categoria foarte largă (108 mm și respectiv 133 mm), valorile relative (indicii fronto-parietal și parietal transvers) indicând o frunte eurimetopă (72,0 u.i.) și ovală (81,20 u.i.). Occipitalul este larg prin valoarea absolută (112 mm), dar mijlociu prin cea relativă (74,66 u.i.). Relieful osos este pronunțat atât pe frontal (glabelar - gr. 4; supraorbitar - gr. 3), cât și pe occipital (protuberanța externă - gr. 3; liniile nucale accentuate). Apofizele mastoide sunt voluminoase (gr. 5) dar relieful supramastoidian este slab exprimat. Fața este ortognată (94,54 u.i.), mezoprosopă (87,85 u.i.) și mezenă (51,42 u.i.), cu orbitele cameconci (71,73 u.i.), ușor oblice și cu nasul mezorin (49,09 u.i.). Arcada dentară este brahistafilină (97,72 u.i.) și de formă paraboloidă. Malarele sunt largi, dar dispuse intermediar delimitând o fosă canină profundă (gr. 4). Mandibula este robustă, cu ramul orizontal înalt, mentonul triunghiular, gonioanele moderate și torusul mandibular dezvoltat; ramul vertical, ușor oblic, este de asemenea înalt și larg. Dentiția este bine păstrată (cu mici lipsuri post-mortem) și slab erodată. Subliniem că M3 superior este mai mare decât M1 și M2 și prezintă un tubercul Carabelli.

Scheletul postcranian indică un evident caracter de robustețe, dar media staturii, calculată după majoritatea oaselor lungi, arată un bărbat de talie mijlocie (165,7 cm).

Tipul antropologic. Ansamblul caracterelor biometrice și morfoscopice ne permit să conchidem că suntem în prezența unui tip dinaroid mai primitiv, ce amintește de tipul Cro-Magnon, întâlnit la mormintele cu ocru ale populației curganelor din stepele nord-pontice și a cărui prezență în Europa datează încă din neolitic. Acest tip, întâlnit și mai frecvent în epoca bronzului, ar putea fi produsul local al metisajului dintre un fond local mediteranian și varianta amintită sau ar putea reprezenta o formă a procesului local de brahicefalizare.

Mormântul 10 a fost al unui copil mic (cca 6-8 luni), reprezentat prin resturi din neurocraniu (cele două jumătăți ale frontalului nesudate încă, fragmente din oasele parietale, occipital și temporal), din scheletul facial (mandibula, malarul stâng și muguri dentari de lapte) și din cel post-cefalic (în special oase lungi ale membrelor inferioare, un omoplat, oasele coxale, câteva corpuri și arcuri vertebrale, fragmente de coaste).

Stadiul de dezvoltare a mugurilor dentari, cât și caracteristicile unor piese osoase corespund vârstei de cca 6-8 luni (infans I). Fragmentele craniene nu prezintă nici o urmă de deformare a craniului.

Mormântul 11 a conținut, de asemenea, un copil, care a decedat la o vârstă și mai timpurie decât precedentul: 5-6

luni (judecând după prezența fontanelei frontale și a celei sagitale, care sunt încă deschise). Din scheletul cefalic sunt prezente majoritatea oaselor neurocraniului (unele întregi, altele fragmentare), dar nimic din scheletul feței. Segmentul postcranian este reprezentat doar prin câteva fragmente diafizare de humerus și cubitus, un omoplat și trei fragmente de coaste.

Craniul acestui copil prezintă același tip de deformare artificială ca și în cazul craniilor din mormintele nr. 5 și 8, provocată de aplicarea, imediat după naștere, a sistemului de bandaj circular pe frontal, părțile laterale ale parietalelor și occipital. Se observă, de asemenea, trei suprafețe artificial aplatizate: una în regiunea suprametopică a frontalului, alta în regiunea postcoronară a parietalelor și a treia în regiunea postero-inferioară a parietalelor și suprainiacă a occipitalului (similar scheletului nr. 8). Craniul este accentuat dolicocran, dar, probabil, odată cu creșterea vârstei, acest sistem de deformare ar fi determinat o înălțare și totodată o scurtare a acestuia.

Acest tip de deformare, cunoscut ca fiind caracteristic craniilor sarmate, ne permite să conchidem că acest copil a aparținut unei familii sarmate.

Mormântul 12 a conținut resturile unui schelet, înhumat probabil fără craniu.

Scheletul postcefalic, relativ bine conservat, este și el incomplet, mai ales în ceea ce privește membrele inferioare, din care s-au păstrat doar oasele gambei stângi (tibia și

peroneul). De asemenea, lipsesc ambele oase coxale și humerusul stâng. Coloana vertebrală este bine reprezentată (atlasul, trei vertebre cervicale, opt dorsale și cinci lombare).

Atribuirea acestor resturi a vizat un subiect de sex masculin, de vârstă probabil matură (în absența craniului vârsta la deces nu poate fi stabilită cu certitudine, dar caracteristicile oaselor lungi indică o vârstă mai înaintată: peste 50 de ani).

Individul suferea de o accentuată anchiloză a coloanei vertebrale, majoritatea vertebrelor, în special cele dorsale și lombare prezentând puternice ciocuri osoase pe marginea corpului vertebral, care i-au provocat probabil mari suferințe.

Pe corpul sternului, deasupra apendicelui xifoidian, se observă un orificiu de formă aproximativ ovală, cu diametrele de 11 mm lungime și 7 mm lărgime (fig. 9/2), care ar putea reprezenta urma străpungerii sternului cu o săgeată. Marginea internă a acestui orificiu arată o remaniere a țesutului osos (o refacere), ceea ce sugerează că subiectul nu a decedat în urma acestei lovituri, ci a mai trăit o bună perioadă de timp, timp în care distrugerea porțiunii centrale a sternului a afectat zona din jur, marginile corpului sternal având un aspect osteoporotic (aspect erodat).

Acest bărbat era robust, dar talia sa era de categorie mijlocie, 167,7 cm.

În absența craniului, tipul antropologic nu poate fi precizat, însă robustețea și talia îl aseamănă cu scheletul din mormântul 9.

Mormântul 13 a furnizat resturi osoase relativ mai bine conservate, ceea ce a permis restaurarea craniului (cu excepția regiunii bazale și a unor porțiuni craniene). Scheletul a aparținut unei femei adulte (25-30 ani).

Calota de formă ovoidă în norma verticală, și de „casă" în cea occipitală, se înscrie prin indicele cefalic la limita superioară a categoriei mezocrane (79,06 u.i.). Prin indicii de înălțime, este hipsicrană (63,95 - la limita inferioară a categoriei) și metriocrană (80,88 u.i.). Fruntea este metriometopă (67,64 u.i.), de formă sferică (79,31 u.i.), prevăzută cu sutură metopică, relieful osos fiind șters. Occipitalul, bombat și înalt, aparține categoriei înguste (71,32 u.i), relieful osos fiind practic absent.

Fața este leptoprosopă (prin indicele facial total: 91,80 u.i.) și mezenă (prin cel facial superior: 58,19 u.i.), cu orbite înalte - hipsiconci (92,10 u.i.), cu nasul leptorin (41.50 u.i.) și cu apertura piriformă antropină. Malarele sunt gracile, dispuse în plan intermediar, delimitând o fosă canină de profunzime mijlocie (gr. 3).

Arcada dentară are o formă paraboloidă, adâncimea fiind mijlocie. Mandibula este gracilă (ind. robusticitate: 36,66 u.i.), cu mentonul în „buton" și gonioanele șterse; ramul vertical, ușor oblic, este înalt și mijlociu de larg.Oasele lungi sunt gracile.

Statura, calculată în bune condițiuni (după majoritatea oaselor lungi) se încadrează în categoria taliilor feminine supramijlocii (158,6 cm).

Tipul antropologic. Toate caracterele de ordin biometric și morfoscopic indică prezența unui nordoid.

Mormântul 14 a conținut scheletul unui subiect decedat la o vârstă tânără (adult: 25-35 ani), al cărui sex este dificil de precizat, dat fiind unele discordanțe ce apar între caracteristicile craniului, care pledează pentru sexul masculin (precizia de determinare ar putea fi de 90-95%) și cele ale postcraniului (în special deschiderea largă a eșancrurii ischiatice și gracilitatea oaselor), care ar putea indica un subiect de sex feminin. Cu rezerva cuvenită (în absența integrității bazinului, care permite a se defini sexul în proporție de 85-90%), s-a atribuit, totuși, acest schelet unui bărbat.

Scheletul cefalic este reprezentat printr-un „cranium" restaurat incomplet (fără bazio-occipital) și prin resturi postcefalice, mai bine conservate, prezente atât prin oase întregi (majoritatea oaselor lungi), cât și prin fragmente osoase (din oasele bazinului, vertebre, coaste).

Craniul este mezocran (76,56 u.i.), cu diametrul antero-posterior scurt (175 mm), iar cel transvers îngust (134 mm), hipsicran (67,42 u.i.) și acrocran (88,05 u.i.), indici de tip înalt care se datoresc marii înălțimi porio-bregmatice (118 mm). În norma verticală calota are formă sfenoidă, iar în cea occipitală

- de „casă". Fruntea, cu relieful osos slab dezvoltat (gr. 2), este înclinată și lungă, cu tendință de înălțare, prin indicii frontali înscriindu-se în categoriile eurimetopă (72,38 u.i) și ovală (86,60). Parietalele, cu o lungime mijlocie, sunt puternic curbate. Occipitalul este slab bombat și are relieful muscular aproape șters. Apofizele mastoide sunt, în schimb, bine dezvoltate.

Fața se caracterizează prin valori mijlocii pentru cele două înălțimi - totală (118 mm) și superioară (70 mm) și de tip îngust pentru lărgimea bizigomatică (124 mm), respectiv prin indici hiperlepten (95,16 u.i.) și lepten (56,45 u.i.). Orbitele elipsoide sunt cameconci (69,76 u.i.), iar nasul, cu rădăcina largă, se înscrie prin indicele nazal (50.0 u.i.) la limita dintre mezorinie și camerinie. Malarele sunt mijlociu de largi, cu o ușoară tendință de frontalizare, fosa canină fiind puțin adâncă (gr. 1). Regiunea subnazală este mică, cu apertura piriformă antropină și spina nazală accentuată (gr. 3).

Arcada dentară este paraboloidă, bolta palatină fiind adâncă. Dentiția este slab abrazionată. Mandibula este robustă (ind. de robusticitate: 42.85 u.i.), cu ramul orizontal înalt, mentonul șters, piramidal și gonioanele slab conturate; ramul vertical, scurt dar larg, este ușor oblic.

Oasele postcraniene sunt moderat de robuste, iar talia, calculată în special după lungimea membrelor inferioare, indică o statură supramijlocie (167 cm) pentru un bărbat și

înaltă, dacă subiectul ar fi fost femeie. Tipul antropologic poate fi definit ca dinaro-mediteranoid.

Mormântul 15 este al unei femei mature (60-65 ani), al cărei schelet este reprezentat prin câteva fragmente craniene (importante pentru determinarea sexului și vârstei), oase lungi (aparținând membrelor superioare și inferioare), fragmente din oasele bazinului, vertebre, coaste și fragmente din acestea și câteva falange.

Scheletul se caracterizează prin gracilitate și prin talie relativ joasă (submijlocie - 150,3 cm).

Tipul antropologic, în absența datelor bio-morfoscopice cranio-faciale, nu poate fi precizat. Caracterul gracil al scheletului, cât și talia joasă reprezintă componente ce se regăsesc în structura tipului mediteranoid.

Mormântul 16 a fost al unui copil foarte mic (decedat probabil la naștere sau imediat după naștere). Este reprezentat numai prin câteva fragmente osoase foarte subțiri, aparținând neurocraniului (probabil oaselor parietale și frontalului).

Concluzia echipei de cercetători coordonată de prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu este aceea că la Isaiia s-a descoperit o necropolă plană de înhumație, aparținând unei comunități sarmatice. Înmormântările plane sunt caracteristice zonelor periferice de răspândire a sarmaților, în contrast cu aria lor

principală, nord-pontică, unde era preferat ritualul înmormântărilor tumulare. În zonele mai îndepărtate de aria lor principală de răspândire, așa cum este cazul și cu Moldova, sarmații nu își mai înălțau, decât arareori tumuli proprii, ci își depuneau decedații fie în morminte plane, fie în movile ridicate de populații mai vechi. Dată fiind configurația terenului de la Isaiia-Balta Popii, care, privit din vale, apare bombat spre zona centrală, ca o movilă, se poate presupune că acest fapt a putut determina, eventual, grupul sarmat stabilit aici să aleagă acest loc pentru înmormântări, ca un substitut de tumul. Alegerea unor asemenea locuri care puteau să corespundă ideii de tumul (dune de nisip, tell-uri preistorice, proeminențe ale unor terase de râuri) este semnalată și în alte cazuri.

Pe de altă parte, s-a remarcat faptul că, în perioada mijlocie (secolele I î. Hr. – I d. Hr.) și în cea târzie (secolele II-IV d. Hr.) a istoriei lor, o tendință constantă a ritului funerar al sarmaților constă tocmai în extinderea înmormântărilor plane în dauna celor cu tumuli.

Până în prezent, s-au descoperit aici 16 morminte, dintre care 11 pot fi atribuite în mod cert sarmaților. M. 1 este sigur dintr-o perioadă mai nouă, iar alte două morminte de adulți (nr, 2 și 3), fără inventar, dar cu o orientare asemănătoare mormintelor sarmatice, ar putea fi atribuite, cu incertitudine, acestei perioade. Tot fără inventar au fost și două morminte de copii (nr. 11 și 16, dintre care ultimul era complet distrus), dar plasarea lor în zona cea mai densă a înmormântărilor sarmatice

(caseta E), ca și orientarea caracteristică a gropii în cazul M. 11, i-a determinat pe cercetători să le atribuie, cu unele rezerve, respectivei necropole.

În ceea ce privește gropile mormintelor, se constată că la adulți acestea sunt, de regulă, aproape rectangulare, cu colțurile rotunjite și cu o îngustare evdentă spre picioare. Uneori, se constată o arcuire spre mijlocul gropilor, ceea ce le apropie de forma oval alungită (M. 8 și M. 13). La mormintele de copii, în mod invariabil, gropile se prezintă sub forma unor simple alveolări de formă ovală. Deosebiri se constată între mormintele de adulți și cele de copii și în ceea ce privește adâncimea gropilor. Cele pentru copii oscilează între 0,60 și 0,90 m de la suprafața actuală, în timp ce la adulți adâncimea gropilor variază între 1, 30 și 1,80 m.

Scheletele sunt toate întinse pe spate și orientate cu capul spre nord (cinci cazuri), spre NV și NNV (în alte cinci cazuri), iar spre NNE e un singur mormânt; la două morminte de copii nu se poate stabili orientarea. Deci, orientarea spre nord, cu inerente deviații spre NV și NE, este utilizată în exclusivitate. La cele opt schelete la care s-a putut constata poziția mâinilor, acestea erau întinse pe lângă corp în șase cazuri. Într-un caz (M. 8), mâna stângă era îndoită și palma stătea pe abdomen, iar în altul (M. 14) dreapta era îndoită spre cap.

Deosebit de interesantă este constatarea făcută la analiza antropologică, în privința celor trei cranii cu urme de

deformare artificială (M 5, 8 și 11), de tipul „circular-erect", prin bandajare la o vârstă timpurie. Nu se poate stabili o legătură între aceste trei morminte și inventarul lor, care într-un caz (M 11) lipsea, iar în celelalte două era chiar sărăcăcios; deci, nu poate fi vorba de deformare în scopuri de distincție socială, așa cum s-a presupus în alte cazuri. Nu există diferențiere nici în funcție de sex, deoarece scheletul din M 5 aparținea unui bărbat, iar cel din M 8 unei femei; la cel de al treilea, aparținând unui copil foarte mic, caracterele de sex nu se conturaseră încă. La două dintre aceste schelete (M 5 și 8) s-a putut stabili tipul antropologic, fiind prezente elemente paleomediteranoide.

Elementele de inventar ale necropolei par să indice un grup sarmatic destul de timpuriu (probabil roxolani), așezat aici în secolul al II-lea, dacă nu chiar din a doua jumătate a secolului I d.Hr. Alegerea locului pentru o asemenea așezare timpurie nu este întâmplătoare, fiind imediat în dreapta Prutului, adică în legătură directă cu grupul masiv de populație sarmatică așezat între Prut și Nistru. Dar prezența celor trei cranii deformate ridică probleme dificile, atât în privința datării, cât și a apartenenței etnice a necropolei. Majoritatea covârșitoare a descoperirilor de aici indică o datare timpurie (a doua jumătate a sec. I – prima jumătate a sec. II d. Hr.), dar despre obiceiul deformării craniilor s-a afirmat că nu a fost practicat, la vest de Nistru, mai devreme de ultimul sfert al secolului al III-lea d. Hr. Totuși, unii cercetători au considerat că există morminte cu cranii deformate în Basarabia sau chiar la vest de Prut

(Vlăsinești, Mitoc) încă din secolul I d.Hr., dar Gh. Bichir a combătut, în repetate rânduri și cu insistență (deși cu argumente discutabile, totuși) această aserțiune.

În această situație, putem presupune fie că deformarea craniilor s-a practicat la roxolani mai devreme decât se acceptă în general, fie că, prin relații intertribale, elemente izolate din triburile alanice (poate aorsi, aflați, de la mijlocul secolului I d. Hr., în contact atât cu roxolanii, cât și cu alanii) ar fi putut pătrunde de timpuriu în zona controlată de iazigi, ori că necropola de la Isaiia cuprinde morminte din mai multe etape, care s-ar înșirui până la sfârșitul secolului al II-lea d. Hr. Având în vedere caracterul concentrat al mormintelor și datarea uniformă a descoperirilor, se înclină mai degrabă spre acceptarea celei de a doua ipoteze. În acest sens, cercetătorii descoperirilor sarmatice de la Isaiia consideră că între roxolani și alani trebuie să se fi stabilit deja relații mai strânse decât se presupune în prezent, dat fiind că alanii reușiseră să creeze o mare confederație tribală. Un răspuns la această dilemă ar putea veni doar în cazul descoperirii unor noi morminte cu cranii deformate, dar cu un inventar semnificativ, care să permită o datare foarte precisă.

Din cele 11 morminte cu inventar, mărgelele erau prezente în opt. Majoritatea decorau veșmintele celor decedați, dar se întâlnesc și șiraguri în jurul gleznelor, precum și coliere. Cele mai multe erau din pastă sticloasă, de calitate destul de rudimentară, având diferite forme (rotunde, ovale, oval alungite,

aplatizate, cilindrice, îngemănate) și diverse culori (gălbui, albăstrui, aurii, verzui). Foarte interesante sunt mărgelele multiple (îngemănate), în formă de clepsidră, făcute din pastă de sticlă, care au analogii în mormântul de la Ștefănești, datat în a doua jumătate a secolului I d. Hr., în mormântul nr. 1 de la Tutova, în mormântul sarmatic nr. 8 din tumulul 1 de la Giurcani, datat în sec. I d. Hr., în mormântul nr. 3 de la Mitoc, datat în sec. al II-lea d. Hr., în mormântul de la Smârdan, cu aceeași datare, ca și în necropola de la Cuconeștii Vechi, datată în a doua jumătate a sec. I – sec. II d. Hr. Se întâlnesc și mărgele prelucrate din alte materiale: sticlă, calcar cretos, cornalină, lapislazuli, chihlimbar.

Celelalte obiecte de inventar apar mai rar, individualizând oarecum mormintele. Vase sunt prezente doar în trei morminte, unul fiind lucrat la roată și două cu mâna. În mormântul cu vas lucrat la roată (M. 9) apare și o toartă de la un vas lucrat cu mâna, iar în alt mormânt (M. 14) era un fragment dintr-o toartă de amforă. În câte două cazuri apar fibule (M. 12 și M. 15); una de bronz, cealaltă de fier, fusaiole (M. 14 și M. 15) și pandantive de os (M. 10 și M. 13). Cu caracter de unicat sunt: pandantivul cordiform de bronz (M. 6), flaconul de sticlă de tip *unguentarium* (M. 14), oglinda cu tamga (M. 15), inelul din tablă de bronz (probabil M. 10) și manșonul de bronz al unei tije de lemn (M. 12). Se remarcă faptul că, până în prezent, nu s-au descoperit arme, în cadrul inventarului, ceea ce credem că poate

fi pus mai curând pe seama caracterului limitat al cercetării, decât pe seama vreunei interdicții.

Așa cum arată inventarul mormintelor (fibulele, vasul lucrat la roată, flaconul de tip *unguentarium*, unele tipuri de mărgele), respectivul grup avea legături cu populația dacică, precum și cu lumea romanică de la Dunărea de Jos, dar își păstra și elemente tradiționale, specifice, precum vasele lucrate cu mâna, fusaiolele, oglinzile cu tamga, îmbrăcămintea bogat decorată cu mărgele lucrate din diferite materiale ș.a.

Același inventar arată că grupul era structurat din punct de vedere social, ca și întreaga societate sarmată din acel timp, existând morminte cu un inventar evident mai bogat. Acest aspect se reflectă chiar și în cazul mormintelor de copii, așa cum demonstrează cele două morminte alăturate (10 și 11), dintre care unul (M. 11) era lipsit de inventar, în timp ce celălalt avea un vas, mărgele, un pandantiv de os și, probabil, un inel.

În ceea ce privește vârsta celor decedați (în cazurile în care analiza antropologică a putut-o determina), se remarcă gradul sporit al mortalității infantile (șase decedați, cu vârsta sub un an). De asemenea, nici speranța de viață nu era prea ridicată, având în vedere cei cinci adulți decedați și doar cele două persoane bătrâne existente aici. Oricum, prezența în necropolă a tuturor categoriilor de vârstă dovedește prezența în acest loc a unui grup familiar compact.

Cercetările de până acum nu au surprins decât un fragment al acestei necropole. Mormintele descoperite se întind pe o distanță de peste 40 de metri, iar în cazul în care și M. 2 ar aparține acestei necropole atunci ar fi vorba chiar de 50 de metri. Oricum, este evidentă o concentrare a mormintelor pe circa zece metri, în zona centrală, ca și plasarea unor morminte fără inventar spre margini. Astfel, în zona centrală, pe o suprafață de circa 70 m^2, s-au găsit zece morminte, deci un mormânt cam la 7 m^2. Pare, deci, a fi vorba de o necropolă destul de mare, având în vedere că doar ca excepție necropolele sarmatice din Moldova depășesc 15 morminte.

Date mai relevante vor surveni după raderea completă a întregii suprafețe descoperite până în prezent, ca și după deschiderea altor suprafețe adiacente. De asemenea, cercetarea părții sud-estice a sitului de la Isaiia-Balta Popii ar putea să ducă și la descoperirea așezării acestei comunități sarmatice, deoarece în partea nord-vestică, deja sondată, nu au apărut urme consistente de locuire din această perioadă.

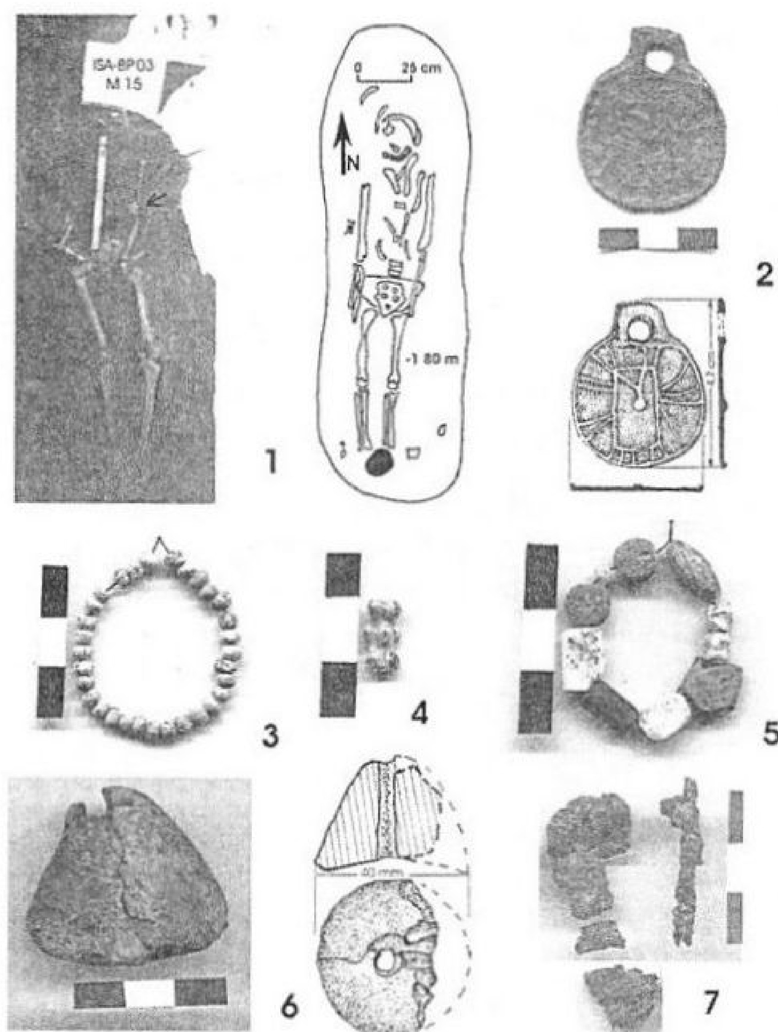

Fig. 1. Isaiia. Mormântul nr. 15.

1: vedere și plan; 2: oglindă de metal; 3-4: mărgele din pastă de sticlă, rotunde (3) și îngemănate (4); 5: mărgele din pastă de sticlă, calcar, chihlimbar, lapislazuli; 6: fusaiolă; 7: fragmente fibulă fier. (după N. Ursulescu)

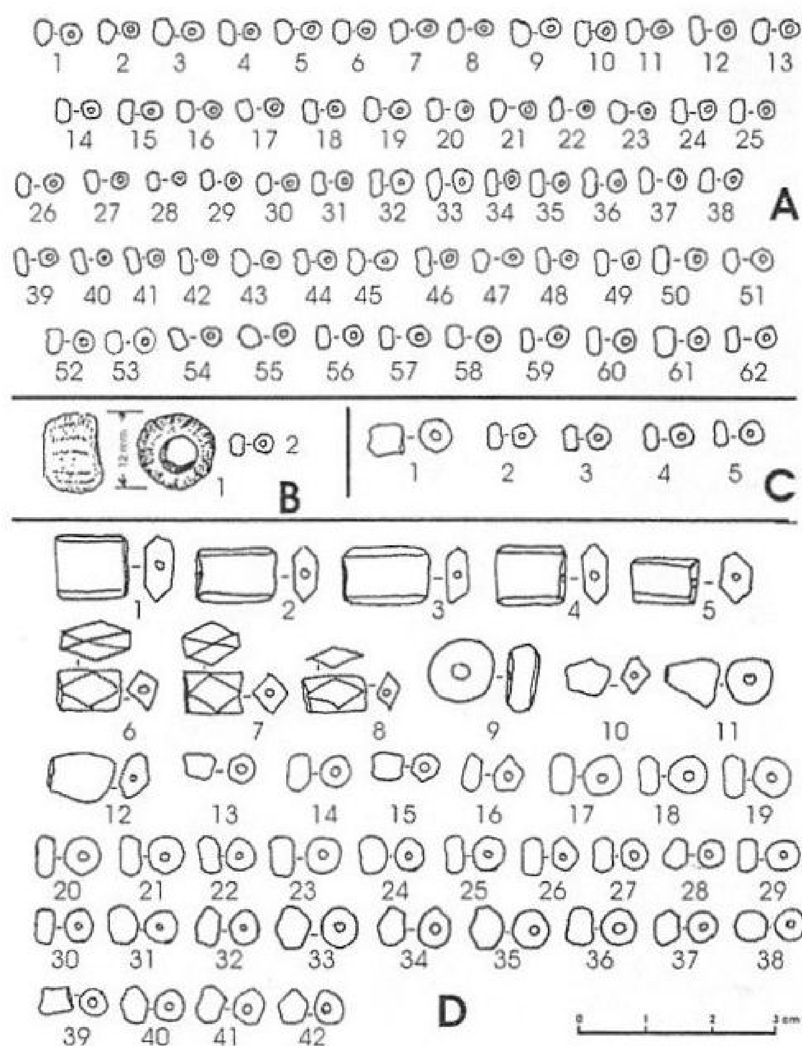

Fig. 2: Isaiia. Mărgele din mormintele 5 (A), 7 (B), 13 (C) și 12 (D). Pastă de sticlă (A 1-62, B 1-2, C 1-5, D 16-42), cornalină (D 1-8), chihlimbar (D 9-12), calcar (D 13-15). (după N. Ursulescu)

IVEȘTI (Jud. Vaslui)

În vara anului 1960, săpându-se mai multe gropi pentru însilozarea furajelor în marginea de vest a satului, au fost descoperite mai multe morminte de înhumație care, fiind deranjate, n-au putut furniza decât unele informații incomplete. Cu toate acestea, s-a putut preciza că este vorba de o necropolă sarmatică plană, cu morminte de înhumație în gropi adânci de la 0,90 m până la 1,10 m cu schelete în poziție întinsă pe spate capul la nord și picioarele la sud. Din cele trei morminte dezvelite s-au recuperat parțial unele obiecte. Astfel, din M.2 provine o căniță, în stare fragmentară, din pastă fină cenușie, lucrată la roată, o zăbală de fier, un pumnal de fier cu două tăișuri, gardă din bronz, găsit lângă brațul drept, precum și o verigă de fier, după toate probabilitățile, fiind o piesă de harnașament.

Pe baza ritului de înmormântare și a obiectelor din intervalul mormintelor, necropola de la Iveşti a fost atribuită sarmaților și datată în secolul III d.Hr.

În acest fel s-a concluzionat că la Iveşti a fost identificată o necropolă sarmatică plană din secolul III d.Hr., cu analogii apropiate în 5 necropole

plane din zona Podișului Central Moldovenesc, numit și Podișul Bârladului (la Vaslui, Poienești, Unțești, Bârlad - Fabrica de Confecții și Ciorani), ca și, în aceeași regiune, într-o necropolă cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Bârlad – Depozitul de lemne), în 5 morminte plane izolate (Dănești, Popești, Șerbotești, Ghermănești și Suseni) și o înmormântare secundară în movile mai vechi (Răcătău).

LARGA JIJIEI (Comuna Movileni, Jud. Iași)

Movila din Valea Jijiei. În campania de săpături din anul 1951 efectuată pe șantierul Valea Jijiei s-au descoperit două morminte de înhumație, datând în linii mari din secolul IV d.Hr. Astfel, mormântul 2, descoperit în mantaua movilei, aparține unui copil cu scheletul întins pe spate, picioarele strânse și culcate spre dreapta. Era orientat nord-est capul și sud-vest picioarele. Lângă humerusul drept s-a găsit un arșic. În mormântul 3 din movilă, tot de copil, s-au găsit mai multe fragmente de vase de lut, precum și o cană lucrată cu mâna, de tip sarmatic. Pe baza acestui vas, necropola de la Larga Jijiei a fost atribuit sarmaților. Ea face parte din grupa necropolelor plane cu înmormântări secundare în movile mai vechi.

LEȚCANI (Jud. Iași)

La Movilă. În marginea nord-vestică a satului, în spatele locuinței lui Victor Dram, pe panta sudică a dealului a fost săpată o movilă aplatisată, distrugându-se mai multe morminte de înhumație, majoritatea în poziție chircită. În preajma acestei necropole a fost cercetat metodic un mormânt de

înhumație, care conținea un singur schelet, orientat nord-sud, întins pe spate, cu brațele de-a lungul corpului. Din acest mormânt provin următoarele obiecte: o căniță din pastă cenușiu-gălbuie, lucrată la roată, două borcănele în muniatură, din pastă poroasă, cenușiu-negricioasă și gălbuie, lucrate cu mâna, doi cercei în stare fragmentară, din sârmă de bronz și opt mărgele verzi și brune din pastă de sticlă. Pe baza inventarului, mormântul de la Lețcani a fost atribuit sarmaților și datat în secolul IV d.Hr.

MANOLEASA (Jud. Botoșani)

La Movile sau **Movița Hrițcani**. Cu prilejul unor lucrări de modernizare a șoselei Săveni-Ripiceni, a fost săpată în 1973 o movilă, în mantaua căreia au fost descoperite trei morminte de înhumație, fiind salvate obiectele aparținând mormintelor 1 și 2.

Astfel, **mormântul 1**, probabil de luptător, avea lângă genunchiul stâng un ulcior de tip raman, iar la șoldul drept un pumnal de fier, în stare fragmentară și puternic oxidat.

Mormântul 2, probabil de femeie, conținea un șirag de 21 mărgele de cornalină.

Necropola de la Manoleasa, prin inventarul său, aparține sarmaților și datează din secolul III d.Hr., făcând parte din grupul necropolelor cu înmormântări secundare.

MITOC (Jud. Botoșani)

- **Malul Galben. Mormântul 1**. În anul 1956, cu prilejul săpăturilor arheologice sistematice într-o așezare paleolitică cu 16 nivele, a fost descoperit un mormânt izolat de inhumație sarmatic, datând din secolul III d.Hr.

Groapa mormântului, săpat până la adâncimea de 2,45 m, față de solul de călcare, a fost rotunjită în dreptul capului.

Scheletul întins pe spate, cu mâinile de-a lungul corpului, orientat Nord-Sud, era în stare bună de conservare. Craniul deformat. În mormânt s-au descoperit următoarele obiecte: o fibulă de fier, găsită pe umărul stâng, un cercel de sârmă de bronz, găsit lângă craniu, în dreptul urechii stângi, un obiect de bronz, o oglindă de argint cu decor în relief, numeroase mărgele din lapislazuli, chihlimbar, coral roșu, precum și mărgele de sidef și de sticlă, provenind

de la un colier aflat în dreptul gâtului sau de la poala unei haine, fiind găsite în dreptul labelor picioarelor.

Mărgelele plate găsite în dreptul urechilor, căzute de pe frunte, ca și cele descoperite pe frunte, sugerează ipoteza existenței unei diademe.

- **Mormânt 2**. Descoperit în 1978, la circa 30 m vest de locul M.1, acea scheletul orientat cu capul la nord și picioarele la sud, în poziție întinsă, cu mâinile în lungul corpului a aparținut unui luptător. Groapa avea colțurile rotunjite. Din inventar se remarcă în primul rând un pumnal de fier, într-o teacă de lemn, depus în mâna dreaptă. La picioare, în partea stângă s-a găsit un vas mic, lucrat cu mâna, cu ardere inegală, precum și resturile unui obiect de fier, probabil o cataramă. Acest mormânt a fost atribuit sarmaților roxolani și datat în secolul II d.Hr., eventual la începutul secolului III d.Hr.

- **Mormântul 3.** Descoperit la 2 m est de M.2, avea scheletul deranjat, într-o groapă la adâncimea de 2,07 m. Totuși s-a observat aceeași orientare cu capul la nord și picioarele la sud. Din calota craniană s-a păstrat un rest, având o ușoară deformare. Scheletul întins pe spate, avea picioarele mai puțin deranjate, iar brațele aduse pe abdomen. A aparținut unei femei, având ca inventar foarte

multe mărgele, plate, sferice, tubulare, ovoidale sau aproape rotunde, din pastă de sticlă de culoare roșie, verde, albastră și neagră. În afară de cele 583 de mărgele de sticlă în M.3 s-au găsit și 200 de *mărgele* de lut, neperforate. Atribuit sarmaților, acest mormânt a fost considerat contemporan cu M.2 și datat ca atare.

Autorul descoperirilor nu exclude posibilitatea existenței și a altor morminte la nord și vest de M.1 – M.3 descoperite aici, lăsându-se să se înțeleagă că la Malul Galben se află o necropolă sarmatică din secolele II-III d.Hr.

În acest caz avem indicii certe privind prezența în această regiune a Moldovei a unei necropole sarmatice plane cu morminte la adâncimi destul de mari, între 1,80 m (M. 2) și 2,07 m (M. 3) cu gropi simple, fără praguri sau nișe.

- **Mormântul 4**, a fost descoperit în campania de săpături arheologice din anul 1980, efectuate în stațiunea paleolotică mai sus amintită, în aceeași zonă cu M. 1 – M. 3, confirmându-se concluzia cercetătorului V. Chirica. Acest mormânt a aparținut unui bărbat. Scheletul zăcea întins pe spate, cu mâinile pe lângă corp, cu capul la nord și picioarele la sud. Groapa adâncă de 1,50 m avea colțurile

rotunjite. Lângă corp, în dreapta, s-a găsit un vas lucrat cu mâna.

- **Mormântul 5**. Decoperit în același an, acest mormânt se afla la 4 m de M.4. Aparținând unui copil, este lipsit de inventar. Scheletul era orientat nord-sud și s-a găsit într-o stare foarte proastă de conservare, groapa adâncă de 1,50 m.

- **Mormântul 6.** A fost descoperit în anul 1982. Scheletul era întins pe spate, cu capul la nord și picioarele la sud, cu mâinile întinse în lungul corpului, într-o groapă adâncă de 1,50 m. Ca inventar notăm un obiect de fier, neidentificabil, aflat lângă piciorul drept, iar lângă cel stâng s-a găsit un vas de lut, lucrat cu mâna, din pastă roșcat-cărămizie. Pe baza inventarului M.4 - M.6 au fost atribuite sarmaților și datate de O. Șovan și V. Chirica în secolul II d.Hr., eventual începutul secolului III d.Hr. În felul acesta se evidențiază existența certă a unei necropole sarmatice plane. În concluzie, la Mitoc – Malul Galben, în baza recentelor descoperiri arheologice, există o necropolă plană, aparținând sarmaților roxolani, care au pătruns în zone Câmpiei Moldovei începând cu secolul II d.Hr.

PODU ILOAEI (Jud. Iași)

Vatra Târgului. În curtea locuitorului Bălan Gh. Dumitru, la săparea unui beci, a fost descoperit un mormânt de înhumație izolat. Scheletul, orientat N-S. era situat la o adâncime de 1,10 m, în poziție întinsă. Din mormânt provin următoarele obiecte: un ulcior, care fusese așezat la picioare, un pumnal de fier cu inel la mâner și teaca de lemn ținunt în mâna dreaptă. Cercetarea a fost făcută de arheologul Constantin Iconomu în 1972. Obiectele se găsesc în colecția Muzeului de Istorie a Moldovei, rămânând nepublicate. Mormântul de înhumație de la Podul Iloaiei a fost atribuit sarmaților datorită ritului de înmormântare și a inventarului care permite și datarea lui în secolele II-III d.Hr., aparținând unui luptător. Deocamdată se poate considera că la Podul Iloaiei a fost identificat un mormânt sarmatic plan.

POIANA (Jud. Galați)

În cursul săpaturilor arheologice efectuate în 1951, în așezarea geto-dacică de la Poiana a fost descoperit și un mormânt de înhumație, care conținea un singur schelet de copil, având ca inventar un ghioc,

o fibulă de bronz și o perlă de sticlă. Mormântul a fost datat în secolele III – IV d.Hr. La Poiana a fost deci descoperit un mormânt plan izolat, care a fost apoi atribuit sarmaților.

POGORĂȘTI (Comuna Răuseni, Jud. Botoșani)

La Lutărie. La marginea nord-vestică a satului Pogărăști, pe terasa mijlocie a Jijiei, a fost descoperită întâmplător și apoi săpat sistematic, una din cele mai mari necropole sarmatice din Moldova (23 morminte). Au fost publicate numai rezultatele obținute prin cercetarea inițială a cinci morminte de înhumație. Gropile mormintelor, rectangulare și cu colțurile rotunjite, variază ca adâncime între 0,70 m și 1,20 m. Scheletele erau întinse pe spate cu brațele de-a lungul corpului, orientate nord-sud. Din această necropolă provin trei vase întregi lucrate la roată și anume o anforă și o cană din pastă cenușie și un castron de factură romană, din pastă roșie (mormîntul 1). Din mormântul 2 provin trei vase așezate lângă cap. Două vase erau lucrate la roată, unul fiind introdus în celălalt. Al teilea vas era lucrat cu mâna. Craniul scheletului din mormântul 2 era deformat intenționat. Mormintele 3 și 4, în parte distruse, prezentau urme de arsură. În mormântul 5 s-a găsit un pumnal de fier,

câteva fragmente de fier probabil de la un cuțit și câteva fragmente ceramice lucrate cu mâna. Prin ritul de înmormânate, obiectele găsite și practicarea deformării craniene, necropola de la Pogorăști, a fost atribuită sarmaților și datată în secolul III d.Hr.

POIENEȘTI (Jud. Vaslui)

Dealul Teilor. Cu prilejul săpăturilor sistematice de pe Dealul Teilor de la Poienești, efectuate în 1949, au fost descoperite 23 de morminte de înhumație, care împreună cu alte 55 morminte de incinerație au fost considerate ca alcătuind o singură necropolă, datând din secolele III-IV d.Hr., fiind atribuite carpilor. Din punct de vedere cronologic autorul săpăturilor a considerat că 23 morminte de înhumație reprezintă o ultimă fază a necropolei și deci s-ar data în plin secol IV

În legătură cu această necropolă I. Nestor a făcut precizarea că mormintele de înhumație de la Poienești, după rit, obiecte și practicarea deformării artificiale a craniului, aparțin sarmaților, considerându-le contemporane cu necropola carpică, pe care o datează în secolul III d.Hr.

Gh. Bichir, pornind de la observațiile stratigrafice din raportul publicat de R. Vulpe și studiind comparativ obiectele din inventarul mormintelor de înhumație de la Poienești, precizează că aici a fost descoperită una din cele mai mari necropole plane sarmatice din Moldova datând de la mijlocul secolului III d.Hr.

Astfel, orientarea variată N-S (3 morminte), V-E (5 morminte) și E-S (câte un singur mormânt), poziția întinsă a scheletelor cu brațele de-a lungul corpului, precum și inventarul bogat al unor morminte, pledează pentru atribuirea mormintelor unui grup sarmatic, care a pătruns în Moldova la mijlocul secolului III d.Hr. Ceea ce impresionează în cazul acestei necropole este bogăția materialului arheologic de certă origine sarmată, cum sunt de pildă șiragurile de mărgele de sticlă, de calcedoniu, de coral, cercei de bronz și argint, verigile de bronz cu analogii și în alte morminte sarmatice din cuprinsul Moldovei. Caracterul sarmatic al unor obiecte din această necropolă, precum și asupra urnelor cu torți zoomorfe din necropola propriu-zisă carpică, reiese din analogiile răsăritene clare cunoscute din alte cazuri.

POPEȘTI (Jud. Vaslui)

Dealul Vasluiului. În preajma satului Popești, la locul denumit *Dealul Vasluiului*, s-au

descoperit în urma unor arături adânci, un mormânt de înhumație sarmatic din secolele III-IV d.Hr. Din mormântul distrus s-a păstrat o fibulă cu placa înaltă și un vas din pastă fină, lucrat într-o tehnică superioară. Neexistând alte precizări, se poate conchide că este vorba de un mormânt sarmatic izolat, cu înmormântare plană.

PRĂJENI (Jud. Botoșani)

- **Prăjeni – Țarnă**. Pe șesul ușor înclinat spre Miletin, care începe imediat după ultimele case din marginea estică a localității, în dreapta șoselei Prăjeni-Plugari, până la râpa Bulhac, se pot observa mici tumuli, extrem de aplatizați și de mici dimensiuni. În 1987 a fost cercetat un asemenea tumul, descoperindu-se 10 morminte, dintre care o parte aparțineau epocii bronzului (perioada mijlocie sau târzie), iar altă parte sarmaților.

- **Prăjeni – Alimândra.** La est de sat, între punctele Țarnă și **Nelipești**, se află un fragment din terasa Miletinului, care prezintă, în genere, aceleași urme ca și cele rezultate în timpul săpăturilor întreprinse la Nelipești, respectiv Cucuteni, Hallstatt timpuriu și târziu, secolele II-IV d.Hr. și feudalism (secolele XV-XIX) (fig.3/12-15). Ultima locuire se leagă clar de fostul sat Nemândri, atestat documentar de la începutul secolului al XVII-lea până pe la mijlocul secolului trecut; amintirea sa s-a păstrat în toponimia locală (Alimândra și Valea Alimândrei).

În această zonă, în partea stângă a șoselei Prăjeni-Plugari, au fost cercetați parțial în 1986 doi tumului, aparținând populației mormintelor cu ocru, de la începutul epocii bronzului; ulterior în tumuli s-au practicat mai multe înmormântări sarmatice.

O înmormântare (M1, în ordinea descoperirii) a apărut pe panta sud-vestică a movilei, în Ș. 3, la circa 7 m de centrul movilei. Groapa mormântului a fost surprinsâ la 50 cm adâncime, pe mijlocul șanțului, nefiind deci posibilă observarea exactă a locului de unde a fost săpată. Groapa se prezintă sub formă ovală alungită (L = 2,10 m), mai largă la partea superioară (1,05 m) și ami îngustă la picioare (0,55 m). Observarea conturului a fost foarte dificilă, deoarece

pământul său de umplutură era acelaşi cu cel din mantaua movilei.

Scheletul era depus în poziție întinsă, pe spate, cu brațele pe lângă corp. A fost parțial deranjat de rozătoare, mai multe piese anatomice găsindu-se deplasate de la locul lor firesc. Capul era orientat spre nord, iar picioarele spre sud. Măselele maxilarului inferior lipseau, iar caninii şi incisivii erau destul de uzați, ceea ce indică o vârstă destul de avansată. După bazin, era vorba de o persoană de sex feminin, cu o talie ceva mai mare de 160 cm.

În partea stângă a capului era depusă o ulcică sfărâmată, lucrată cu mâna, dintr-o pastă având în amestec cioburi fin pisate; e cu suprafețele roşietice şi miez negricios. Buza este dreaptă, corpul uşor bombat, iar fundul cu o uşoară albire. Ceva mai jos de buză, printr-un cep, se prindea de peretele vasului, o toarcă, care prezenta o uşoară înşeuare la partea superioară, ceea ce îi conferă un aspect de protomă zoomorfă.

În zona scheletului s-au găsit risipite 7 mărgele de sticlă, albă mată sau cu irizații de diferite culori, rotunde sau tubulare, care au constituit probabil inițial un colier în jurul gâtului. În momentul descoperirii, doar o singură mărgea tubulară era în

zona gâtului, celelalte fiind antrenate de crotovine în diverse părți (două se aflau în centrul bazinului, una sub partea stângă a bazinului, alta în stânga bazinului, o a șasea în zona tibiilor, iar ultima a fost găsită în afara perimetrului gropii mormântului, antrenată într-o galerie). Lângă femurul drept s-au găsit și 3 mici fragmente dintr-un fir subțire de cupru sau bronz, cu care poate au fost legate odinioară mărgelele.

De asemenea, în umplutura mormântului, s-au găsit și trei mici pietricele aplatizate, de culoare roșietic închisă, cu diametrul de câțiva milimetri. Aveau o formă ușor skyphată, iar pe partea concavă se pot distinge unele semne miniaturale, al căror sens a rămas neclar, existând posibilitatea să fie vorba doar de jocuri ale naturii sau poate de vreun tip barbarizat de geme.

Mormântul nr.1, secundar în cadrul movilei, prin particularitățile sale de ritual funerar, ca și prin inventarul pe care-l conține, poate fi atribuit populației sarmatice, care, odată ajunsă în mediul carpo-dacic, obișnuia să utilizeze movilele existente, pentru înmormântările proprii.

PROBOTA (Jud. Iași)

- **Dealul Unchetea**. În marginea de nord-vest a satului Probota a fost descoperită și cercetată prin săpături arheologice sistematice o necropolă de înhumație, în cuprinsul căreia au fost identificate și morminte sarmatice, îndeosebi datorită inventarului bogat din mormântul 9. Pe baza materialului arheologic descoperit și a ritului de înmormântare acest mormânt a fost datat în secolele II-III d.Hr. Deși majoritatea descoperirilor din anii 1960-1961 au rămas inedite, totuși s-a putut afirma că la Probota, pe locul respectiv, au fost descoperite 14 morminte.

În general, necropola sarmatică de la Probota conține înmormântări de înhumație, cu

schelete în poziție întinsă pe spate, cu orientări diferite, având mâinile în lungul corpului, într-un singur caz cu mâinile pe abdomen. Inventar destul de variat și în unele cazuri bogat.

Astfel, **mormântul 2** conținea 2 catarame de fier, M.4 avea și oase de animale, M.7 a aparținut probabil unui luptător, având și un inventar mai bogat

si anume: doi cercei din fir de argint, un amnar și trei bucăți de cremene, cinci vârfuri de săgeți folioforme, un cuțit sau poate pumnal de fier într-o teacă de lemn, o verigă de fier, resturi de obiecte de fier neidentificabile. În plus, avea depus pe piciorul stâng un craniu de cal, câteva vertebre și oasele membrelor anterioare.

Mormântul 9 orientat nord-sud, cu scheletul întins pe spate, brațele de-a lungul corpului, avea un inventar bogat și variat compus dintr-un vas mic lucrat la roată, de culoarea brun-roșcată, o fusaiogă bitronconică, doi cercei din sârmă de bronz, mărgele de diverse forme, dimensiuni și culoare, majoritatea fiind perle mici de sticlă verzi, roze și galbene, mărgele plate de sticlă albastre și cenușii, precum și unele mai mari de formă tubulară. Distribuirea mărgelelor în preajma oaselor mâinilor și picioarelor, dovedește că scheletul a aparținut unei femei, care avusese o haină împodobită la mâneci și la poală, având totodată bogat împodobită și încălțămintea. În consecință, această necropolă a fost atribuită sarmaților și datată în secolele II-III d.Hr.

- **La vest de satul Probota**. Tot pe Dealul Unchetea, pe drumul vechi de la Probota la Perieni, sub muchia dealului a fost descoperit întâmplător un mormânt de înhumație izolat, care datorită ritului de

înmormântare a fost atribuit sarmaților și datat în secolele II-III d.Hr., fiind considerat ca făcând parte din necropola mai sus amintită.

În ceea ce privește poziția scheletului se face precizarea că este în concordanță cu unele descoperiri din necropolele sarmatice din sud-vestul spațiului ex-sovietic.

- **Vatra satului**. În curtea locuitorului Rață Dumitru, la săparea unui beci, s-a descoperit un mormânt de înhumație izolat, care, la fel, datorită ritului de înmormântare și a unei fusaiole bitronconice găsită în mormânt, a fost atribuit sarmaților și datat în secolele II-III d.Hr., fiind considerat ca făcând, totuși parte din aceeași necropolă cercetată în anii 1960-1961. V. Chirica precizează însă că poziția scheletului nu este în conformitate cu ritualurile sarmaților.

În concluzie, la Probota a fost identificată o necropolă sarmatică plană, din care a fost cercetate 16 morminte: 14 morminte cercetate în anii 1960-1961 și alte două morminte, descoperite în mod întâmplător ulterior. Necropola pare să fie mai întinsă decât se estima inițial și, în plus, nu toate materialele descoperite atribuite sarmaților trebuie au fost publicate. Astfel în Valea Prutului au fost descoperite

2 necropole plane (Mitoc și Probota), 1 necropolă cu înmormântări secundare în movile mai vechi (Manoleasa), precum și morminte izolate cu înmormântări plane (Ștefănești).

RĂCĂTĂU (Jud. Bacău)

Cetățuia. În așezarea dacică fortificată de pe malul stâng al Siretului de la Răcătău, la punctul *Cetățuia*, în anul 1978 a fost descoperit în tumulul dacic nr.2, un mormânt de înhumație introdus în mantaua movilei mai vechi. Scheletul, așezat în poziție întinsă, cu mâinile pe lângă corp, era orientat cu capul la VNV și picioarele la ESE. Din inventarul

mormântului fac parte, două fibule de bronz cu portagrafa înălțată, un vas borcan lucrat cu mâna și un

cuțit de fier. Mormântul, pe baza ritului de înmormântare și a obiectelor găsite, a fost atribuit sarmaților.

În felul acesta, la Răcătău a fost identificat un mormânt sarmatic izolat, cu înmormântare secundară în movile mai vechi, practică folosită de sarmații pătrunși în Moldova în secolele II-III d.Hr.

SLOBOZIA (Jud. Botoșani)

La Mălăiște. Movilele din apropierea valului (movilele nr.12,13,14,15,16). În preajma valului de pământ numit *Troian* sau *Valul lui Traian,* la circa 1 Km sud-est de sat au fost cercetate în 1972 prin săpături sistematice trei movile. În movilele nr.13 și nr.14 s-au găsit morminte de înhumație sarmatice, din secolele II-III d.Hr., datate pe baza inventarului ceramic de proveniență romană (ulcior, castron, cană). Tot aici au fost găsite și un pumnal cu gardă dreaptă în stare fragmentară, precum și un obiect de fier neprecizat. Este vorba deci de o necropolă sarmatică cu înmormântări secundare în movile mai vechi.

ȘENDRENI (Jud. Galați)

Șendreni 1. În anul 1955, cu prilejul unei săpături în curtea SMT Șendreni, a fost descoperit într-o movilă un mormânt de înhumație, cu scheletul întins pe spate, brațele de-a lungul corpului, orientat nord-sud, cu deformare craniană artificială însoțit de un inventar foarte bogat. Aparținând probabil unei femei mormântul conținea trei străchini lucrate la roată de factură provincial romană, așezate lângă cap, două

ceșcuțe cu toartă așezate la picioare și conținând cereale carbonizate, o oglindă de bronz de tip sarmatic cu decor în relief, un clopoțel de bronz, trei fragmente de fibule din bronz, doi cercei din metal alb, douăzeci și șase de mărgele de forme și culori variate din os, bronz, carneol, chihlimbar și sticlă. Mormântul a fost atribuit sarmaților și datat în secolul III d.Hr. Descoperirea întâmplătoare de la Șendreni reprezintă o înmormântare secundară într-o movilă mai veche.

Astfel, în Câmpia Siretului, înglobând și confluența Bîrladului, au fost descoperite o necropolă cu înmormântări secundare în movilă mai veche (Tecuci) și trei morminte sarmatice izolate, dintre care două plane (Poiana și Focșani) și unul reprezentând o înmormântare secundară în movilă mai veche (Șendreni).

ȘERBOTEȘTI (Jud. Vaslui)

Vatra Satului. În anul 1960 pe teritoriul satului s-a descoperit un mormânt de înhumație din inventarul căruia s-au păstrat următoarele obiecte: oa sabie de fier, lungă de 0,45 m, cu două tăișuri și mânerul terminat cu inel, și o cană din pastă cenușie lucrată la roată. Pe baza inventarului, mormântul a fost datat în secolul III d.Hr. și atribuit sarmaților.

ȘTEFĂNEȘTI (Jud. Botoșani)

Vatra târgului. În anul 1957, în curtea locuitorului Gh. Vasiliu din str. Botoșanilor, a fost descoperit, la adâncimea de 1,60 m, un mormânt de inhumație. Scheletul era orientat nord-sud, așezat în poziție chircită, culcat pe dreapta, cu brațele aduse pe abdomen și capul orientat spre V. Din inventarul mormântului fac parte o căniță modelată la roată din pastă fină cenușie arsă uniform, (găsită lângă craniu) având buza pronunțată și dreaptă în partea interioară, gâtul înalt, corp bitronconic, fundul inelar, toarta prinsă la un capăt de gât și la celălalt de umăr, o oglindă mică de metal alb cu discul rotund și plat, fără mâner și fără ornament, precum și un clopoțel din bronz de formă semisferică prevăzut în partea superioară cu o gaură prin care se trecea un fir pentru susținerea barei pendulatorii din interior, dar care lipsește, apoi mărgele diferite ca formă și pastă, dintre care trei sunt de foră globulară din faianță egipteană, cu orificiu larg și suprafața ornamentată cu caneluri verticale, amulete din faianță egipteană (doi scarabei și o broscuță dispusă pe un support dreptunghiular prevăzut cu un orificiu de prindere), patru ghiocuri din specia *Cypraea Tigris*, cu câte un orificiu de prindere la unul din capete, o fusaiogă bitronconică, precum și

un obiect neprecizat a fost atribuit sarmaților și datat în secolele I-II d.Hr.

ȘULETEA (Jud. Vaslui)

Movila Carului. În anul 1950 colectivul șantierului arheologic Poiana, condus de R. Vulpe, a efectuat o cercetare la Șuletea, explorând tumulul numit *Movila Carului*, unde s-a descoperit un mormânt de înhumație, sub vârful tumulului, la adâncimea de 0,60m. Scheletul, în stare de conservare bună, era întins pe spate, cu brațele de-a lungul corpului, cu genunchii ușor îndoiți și plecați spre stânga, orientat cu capul la VSV și lipsit de inventar. Avându-se în vedere că în tumul au fost descoperite și alte morminte de înhumație, autorul descoperirii menționează că mormântul 1 poate să aparțină epocii migrațiilor. I. Ioniță, luând în considerare orientarea și poziția scheletului din mormântul 1 de la Șuletea, îl atribuie sarmaților. În linii mari acest mormânt se datează în secolul III d.Hr.

SUSENI (Jud. Vaslui)

Pe un pinten de deal în preajma satului, a fost descoperit un mormânt de înhumație, cu prilejul

lucrărilor la terasamentul şoselei Vaslui-Bîrlad. Deşi mormântul a fost deranjat, iar cana cenuşie lucrată la roată s-a pierdut, au fost totuşi consemnate unele amănunte privind poziţia scheletului. Acesta era orientat nord-sud şi se afla întins pe spate cu mâinile în lungul corpului. Mormântul a fost atribuit sarmaţilor şi datat în secolul III d.Hr.

TECUCI (Jud. Galaţi)

Movila de la vest de oraş. În 1929-1921 în vederea nivelării terenului de aviaţie a fost distrusă o movilă în care au fost descoperite patru morminte de înhumaţie, cu schelete întinse pe spate, cu braţele de-a lungul corpului. Orientarea era diferită. Două morminte erau orientate nord-sud, un mormânt era orientat vest-est şi un altul est-vest. În toate mormintele s-au găsit obiecte. Astfel în trei morminte erau vase, lucrate la roată din pastă cenuşie (mormintele 1, 2 şi 3) şi anume căni aşezate lângă genunchiul stâng (mormântul 3). Mormântul 4, aparţinând unui luptător, avea ca inventar un pumnal de 0,40 m, aşezat la şoldul drept. Pe baza inventarului necropola a fost datată în perioada *La Tene III* sau chiar în timpul dominaţiei romane la Dunăre, fără să se

facă o atribuire etnică. Mai târziu, necropola de la Tecuci a fost atribuită sarmaților.

TRUȘEȘTI (Jud. Botoșani)

Țuguieta. La 4 km de Trușești și la 1 km de satul Mășcăteni se află Dealul Țuguieta, unde, începând cu anul 1951, s-au efectuat săpături arheologice sistematice coordonate de M. Petrescu-Dîmbovița.

În cuprinsul așezării cucuteniene și în cimitirul hallstattian s-au descoperit mai multe morminte de înhumație, aparținând unui grup sarmatic. Probabil aceluiași grup îi aparține și mormântul de înhumație, în poziție întinsă, orientat nord-sud, găsit în movila de pe Țuguieta, fiind astfel descoperite în total 15 morminte (Inițial se considerase că doar 13 morminte aparțin comunutăților iranofone). Mormintele sarmatice de pe Țuguieta sunt răspândite printre spațiile libere dintre locuințele cucuteniene și chiar morminte hallstattiene. Gropile mormintelor au fost observate bine. Ele au formă rectangulară cu colțurile rotunjite, cu o adâncime care variază între 0,90 m și 1,20 m. Pereții laterali sunt drepți și uneori au trepte, ca de pildă la mormântul ce cea mai mare adâncime (2,40 m). Scheletele în stare generală bună aveau

orientarea inconstantă. S-au găsit cranii deformate artificial. Scheletele erau întinse pe spate, cu brațele de-a lungul corpului. Un singur mormânt avea un braț îndoit din cot și mâna dreaptă adusă pe piept. În necropolă fuseseră inhumați maturi, adolescenți și copii.

Mormintele conțineau un inventar bogat. Astfel în mormântul cu craniul deformat s-au găsit trei aplice de bronz, mai multe mărgele de sticlă dintre care unele poleite cu aur, o mărgică spiralică din bronz, făcând parte dintr-un șirag purtat probabil la gât. Din alte morminte provine o fibulă de bronz, cu restortul lung și port-agrafa prelungită, o brățară cu capetele deschise cu corpul din bandă subțire de secțiune ovală și cu capetele late, plate și ușor vălurite, verigi mici, pandative și o mărgică de sticlă. De asemenea s-au găsit cuțite în stare fragmentară, obiecte de fier nedeterminate, verigi mici de bronz, precum și fragmente ceramice provenind dintr-un vas ceramic lucrat la roată. În mormintele cu trepte s-au găsit și oase de cal.

În felul acesta, necropola de la Țuguieta prin ritul de înmormântare, inventarul descoperit cât și practicarea deformării craniene aparține unui grup sarmatic și datează din secolul III d.Hr., făcând parte

din grupa necropolelor plane și cu înmormântări secundare în movile mai vechi.

TUTOVA (Județul Vaslui)

- **Gara Tutova-mormântul sarmatic nr.1**. În primăvara anului 1988 a fost descoperit în contextul nivelării unor grinduri din lunca inundabilă a râului Bârlad, la aproximativ 2 km nord-est de Gara Tutova mormântul sarmatic nr.1, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Groapa mormântului de formă dreptunghiulară avea colțurile rotunjite și lungimea de 1,95m iar lățimea de 0,75m. Scheletul defunctului era întins pe spate cu capul spre SV, mâinile așezate pe lângă corp și picioarele întinse drept.

Mormântul sarmatic nr.1 cuprindea obiecte de inventar sarmatic: un bulgăre din ocru roșu descoperit în partea dreaptă a craniului; o fibulă din bronz puternic profilată (găsită pe piept, la baza sternului) având resortul bilateral format din 14 spire și coardă exterioară susținută de un cârlig, arcul ornamentat cu două noduri, bine conturate, dintre care unul se află spre capul arcului, iar celălalt desparte arcul de piciorul decorat cu un buton puternic pronunțat cu portagrafa trapezoidală; un inel din tablă

de gronz (găsit printre falangele mâinii stângi) având veriga cu profilul oblic, umerii converși, șatonul oval amplasat perpendicular pe verigă cu sticlă montată de culoare albastră care depășește linia superioară a acestuia; verigă spiralicăsimplă realizată din sârmă de argint găsită în dreptul gâtului, alături de altă verigă din bronz cu capetele petrecute și înfășurate; o brățară confecționată din bară de fier (găsită pe humerusul drept) cu capetele petrecute și înfășurate, formând un număr de patru spire; mărgele de diferite forme și dimensiuni și forme găsite în partea superioară a sternului, dintre care câteva sunt din faianță egipteană de formă globulară ornamentate cu linii verticale incizate, iar câteva din sticlă de formă globulară și cilindrică; buton de bronz de formă circulară în plan și în formă de *umbo* în profil, găsit în zona bazinului; fragment cuțit din fier (descoperit lângă femurul drept) având limba mânerului și vârful rupt din vechime; un braț provenind de la o foarfecă mică din bronz descoperită lângă femurul drept.

În apropierea mormântului sarmatic nr.1, la o distanță de 3 m nord a fost descoperit **mormântul nr.2** distrus în totalitate, datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Pe lângă fragmentele de oase umane descoperite pe suprafața mormântului a fost găsit și un fragment de obiect ceramic, respectiv buza unui vas sarmatic, care

prezenta urme de ardere secundară pe ambele fețe. În urma analizei fragmentului ceramic asemănător cu cel din mormântul nr.1 se poate emite ipoteza potrivit căreia mormântul sarmatic nr. 2 ar fi fost contemporan cu mormântul nr. 1.

UNȚEȘTI (Jud. Vaslui)

Unțești - Unirea. Pe dealul din stănga pârâului Horaeța, săpându-se gropi de insilozare, s-a descoperit în 1958 o necropolă sarmatică plană. Din cele 11 morminte dezvelite, 10 au fost distruse. Ultimul mormânt a fost cercetat, păstrându-se resturi din schelet și aveau scheletele orientate nord-sud, la adâncimi variind între 0,60 m și 0,70 m și toate având vase și obiecte de podoabă. Astfel, numai din mormântul sarmatic salvat provin următoarele obiecte: o căniță din pastă fină gălbuie, un cercel din sârmă de bronz, o oglindă din metal alb cu tamga, o mărgică ovală de chihlimbar, 2 mărgele tubulare din rocă, mai multe mărgele prismatico-hexagonale din sticlă roz-violacee, o perlă albă din pastă de sticlă și o perlă din pastă de sticlă verde-albăstruie.

Tot la Unțești, pe același loc au mai fost descoperite alte două morminte de înhumație cu scheletele întinse pe spate, cu mâinile de-a lungul

corpului, orientate cu capul laVNV și picioarele la ESE, având inventar bogat. Astfel, din **mormântul 1** provine o cană lucrată la roată, o fibulă de bronz în forma literei *D*, cu arc înfășurat în întregime, un pumnal cu gardă inelară, așezat în partea dreaptă. Din **mormântul 2** provin două căni de factură romană, o brățară de bronz, deschisă, având la capete drept ornament capete de șarpe, o oglindă de meta alb, un cercel de bronz, un resort de la o fibulă de bronz și 11 mărgele de diferite forme din sticlă de diverse culori.

Pe baza ritului de înmormântare și a obiectelor descoperite în morminte, acestea au fost atribuite triburilor sarmatice timpurii și datate în secolul II d.Hr.

VALEA LUPULUI (Jud. Iași)

Fabrica Chimică. Pe promontoriul terasei inferioare a Bahluiului, în dreptul satului Valea Lupului, s-au efectuat săpături arheologice prilejuite de construcția fabricii de antibiotice din Iași. Odată cu săpăturile de pe terasa Bahluiului s-a efectuat și cercetarea arheologică a Movilei Mari de lângă șoseaua Iași - Târgu Frumos. Cu acest prilej în anii 1955-1957 au fost descoperite mai multe morminte de

înhumație de la începutul epocii migrațiilor, datând din secolele III-IV d.Hr. și atribuite sarmaților. Dintre aceste opt morminte au fost descoperite pe terasă, într-o așezare care se datează în prima epocă a fierului, iar celelalte cinci morminte au fost găsite în mantaua Movilei Mari. În felul acesta la Valea Lupului a fost identificată o necropolă sarmatică plană și cu înmormântări secundare în movilă mai veche. Din cele nouă morminte descoperite în 1953, prezintă o mai mare importanță două morminte din necropola plană și un mormânt din mantaua movilei. Din cele nouă morminte descoperite în 1953, prezintă o mai mare importanță două morminte din necropola plană și un mormânt din mantaua movilei. Adâncimea gropilor variază între 0,40 m și 1,20 m. Orientarea în majoritate nord-sud, dar sunt și schelete orientate est-vest. Astfel, unul din mormintele din necropola plană, conținea un singur schelet de copil, orientat est-vest și având un inventar bogat, alcătuit din doi cercei de bronz și două brățări de bronz. Mormântul 6 din necropola plană aparținea unui luptător având scheletul orientat nord-sud, întins pe spate cu brațele în lungul corpului. În mormânt s-a găsit o sabie de fier, într-o teacă de lemn și o brățară de bronz torsionată cu un cap simplu și altul aplatisat.

Dintre mormintele secundare din mantaua Movilei Mari se remarcă un mormânt de copil, cu scheletul întins pe spate, orientat nord-sud și conținând următoarele obiecte: un clopoțel ajurat, din bronz, o mărgea cilindrică colorată, o ulcică din pastă cenușie lucrată la roată și așezată la cap, un vas mic tronconic din pastă cărămizie, lucrat cu mâna așezat la picioare. Alte înmormântări secundare în mantaua movilei mai vechi conțineau schelete de copii, adolescenți și adulți. Orientarea mormintelor era nord-sud, în afara mormântului 20, care avea orientare VNV-ESE. Toate mormintele conțineau câte un schelet, întins pe spate, cu brațele de-a lungul corpului. Ca o particularitate, apare aici așezarea unui schelet pe un strat de cenușă. Din inventarul mormintelor introduse în Movila Mare se remarcă vase lucrate cu mâna și la roată, așezate fie la cap, fie la picioare, mărgele din piatră de diferite culori și mărgele de sticlă.

VASLUI (Jud. Vaslui)

Curțile Domnești. În orașul Vaslui, pe locul numit *Curțile Domnești*, în anul 1958, au fost descoperite mai multe morminte de înhumație, dintre care două au fost atribuite sarmaților.

Mormântul 1 (datând din a doua jumătate a sec. I d.Hr.) a fost descoperit la adâncimea de 0,80 m de suprafață, fiind parțial deranjat de taluzarea malului abrupt al carierei de nisip, neputându-se preciza dacă mormântul a avut movilă.

Groapa mormântului de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite era orientată pe axa NS și avea lungimea de 2m, iar lățimea de 0,70 m. În colțul nord-estic al acesteia se afla un mic prag înalt cu aproximativ 0,40 m față de fundul gropii, iar gura gropii era puțin mai largă decât fundul acesteia. Scheletul defunctului, aparținând unui bărbat de 40-50 de ani era orientat spre nord-sud, în poziție întinsă pe spate, cu mâinile în lungul corpului și capul orientat spre N.

Din inventarul acestui mormânt semnalăm două vase lucrate cu mâna, respectiv o afumătoare în formă de pahar (descoperită în partea stângă a capului), realizate din pastă neagră cu lustru galben-cenușiu la suprafață, având buza orizontală mult evazată, pereții ușor înclinați, fundul pat tras în afară, corpul decorat cu două brâie orizontale în relief și o altă afumătoare miniaturală (introdusă în prima afumătoare) care avea formă tronconică, gura largă, pereții înclinați spre exterior, fundul plat și era realizată din pastă grosieră de culoare galben-cafenie la exterior, prezentând urme de fum în interior. Vasele erau așezate la cap, pe un prag crușat la săparea gropii,

adâncă de 0,80 m, de formă ovală. În dreptul șoldului era așezat un pumnal de fier cu mâner simplu și fără gardă metalică, din care nu s-a păstrat vârful și partea superioară a mânerului, însă pe mâner și pe lama pumnalului au fost identificate urmele plăcilor din lemn provenind de la teacă. La picioare o cană lucrată la roată din pastă fină arsă uniform de culoare cenușie, iar în frântură o culoare brun-roșcată, prezentând decorații în exterior cu un ornament lustruit de linii în zig-zag între două dungi, dintre care una în relief și alta incizată. Cana are buza ușor rotujită și evazată, gâtul cilindric, corpul bombat, cu o ușoară turtire la mijloc, fundul inelar, toarta vasului având două șanțuri, pornește de sub buză și se eprijină pe umărul vasului. Din inventar mai fac parte fragmente dintr-o spirală de bronz și o mărgică neagră mult aplatizată și perforată, găsite între femur și pumnal. În felul acesta se desprinde evidentă concluzia că mormântul aparține unui luptător.

Mormântul 5, complet deranjat de un șanț militar din cel de al doile război mondial, datează din a doua jumătate a sec. I d.Hr. Mormântul nr. 5 descoperit în apropierea mormântului nr.1, a aparținut unui copil fiind recuperate fragmente de oase reprezentând părți din calota craniană, precum și un vas lucrat cu mâna, din pastă grosieră, având suprafața

zgrumțuroasă și poroasă de culoare roșie-cărămizie, cu pereții bombați, de formă asimetrică, având analogii în ceramica sarmatică din necropolele timpurii descoperite în sud-vestul U.R.S.S.

La Vaslui, luându-se în considerare ritul înmormântării și inventarul mormintelor, s-a constatat apartenența unei necropole sarmatice plane, datând din secolul II d.Hr. și aparținând roxolanilor, care au pătruns pe teritoriul Moldovei, la vest de Put, convețuind cu populația dacică autohtonă.

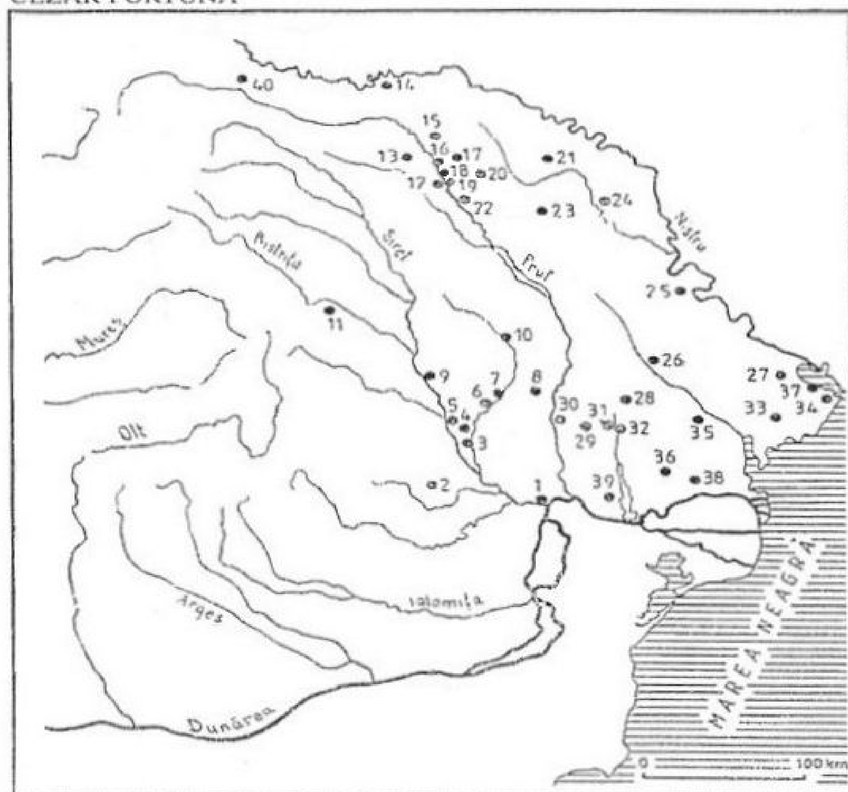
VLĂSINEȘTI (Jud. Botoșani)

La Odae. În 1961, în aria satului Vlăsinești au fost descoperite opt morminte de înhumație. Săpăturile de salvare efectuate au permis să se constate că unele din morminte aveau orientare nord-sud, scheletele erau întinse pe spate, cu capul spre N, mâinile fiind așezate de-a lungul corpului și picioarele întinse drept. Unele cranii erau deformate artificial. Potrivit afirmației lui Gh. Bichir, este posibil ca toate cele opt morminte de la Vlăsinești, descoperite într-un spațiumai mic de 20 km să fi făcut parte dintr-un tumul nivelat de localinci datorită lucrărilor agricole și apoi distrus în contextul extragerii pământului pentru construirea digului «Iazului Nou». Potrivit afirmațiilor

lui Gh. Bichir care a cules informații despre mormintele sarmatice de la Vlăsinești, nu toate cele opt schelete au fost orientate pe axa N-S, după cum specificase Gr. Foit, care nu participase la dezvelirea nici unui mormânt. Ca inventar se amintesc cănițe modelate la roată din pastă fină de culoare cenușie arsă uniform: una având înălțimea de 12,3 cm, diametrul gurii de 5,2 cm, diametrul maxim de 9,5 cm, buza ușor evazată și îngroșată, gâtul cilindric, corpul bitronconic, ușor bombat, fundul inelar, toarta prinsă la un capăt de gâtul vasului și cu celălalt de umăr, prezentând pe gât un decor cu o canelură în relief paralelă cu buza la nivelul la care este prinsă partea superioară a toartei, iar la nivelul inferior cu un motiv paralel cu primul, format dintr-o șănțuire puțin adâncită, iar la 1 cm deasupra șănțuirii se observă un decor lustruit în formă de val cu bucle neregulate, uneori rotunjite și alteori în unghi cu diferite deschideri; alta cu înălțimea de 15,4 cm, diametrul gurii de 13,2 cm, diametrul maxim de 13,2 cm, buza puternic evazată, gâtul larg și înalt, corpul bombat, fundul inelar, toarta supraânălțată, prezentând o șănțuire pe mijloc și legând partea de sub buză cu umărul cănii, fiind decorată cu linii verticale paralele ce pornesc de sub buză și se opresc pe umăr; altă cană are înălțimea de 17,5 cm, diametrul gurii de 11 cm, diametrul maxim de 14 cm, buza evazată și pronunțată,

gâtul larg și înalt, corpul bombat, fundul inelar, toarta (prezentând o șănțuire pe mijloc) lega partea de sub buză cu umărul cănii și era lustruită și decorată cu linii verticale paralele ce pornesc de sub buză și se opresc pe umăr și sunt prezente și pe gât; fragmente din două căni. Alte piese de inventar descoperite în mormântul nr. 1 au fost: două vase lucrate cu mâna, dintre care unul (realizat din pastă grosieră de culoar ecenușie arsă neuniform) are buza evazată, gâtul scurt, corpul globular, fundul rotunjit și dimensiunile de 9 cm – diametrul maxim al corpului și 5 cm – diametrul gurii; un vas de mici dimensiuni cu buza ușor evazată și rotunjită, gâtul înalt, corpul bitronconic cu diametrul maxim situat în partea de mijloc a corpului, fundul plat și dimensiunile de 8,1 cm – înălțimea, 8 cm – diametrul maxim al corpului și 5 cm – diametrul gurii. Unele obiecte au fost găsite mai sus decât scheletele, ceea ce duce la presupunerea că gropile mormintelor au avut praguri, pe care erau depuse ofrande. S-au găsit perle naturale de dimensiuni reduse, fără luciu, fragmente de oglindă metalică, de factură sarmatică sau nord-pontică, precum și fragmente de obiecte de metal nedeterminate. Pe baza inventarului mormintelor, poziției scheletelor și a practicării deformării artificiale a craniilor, necropola a fost atribuită sarmaților și datată de Gr. Foit în secolul III d.Hr., însă mai sigură este datarea acestui mormânt în

a doua jumătate a sec. I d.Hr., după cum propunea Gh. Bichir.

Harta descoperirilor sarmatice timpurii din spațiul est-carpatic (sec. I î.Hr.-sec. I d.Hr.): 1. Barboși, 2. Cândești-Vrancea; 3. Tecuci; 4. Țepu; 5. Poiana-Tecuci; 6. Tutova; 7. Bârlad; 8. Giucani; 9. Răcătău; 10. Vaslui; 11. Piatra Șoimului; 12. Ștefănești; 13. Vlăsinești; 14. Lencăuți; 15. Hăncăuți; 16. Cuconeștii Vechi; 17. Văratic; 18. Dumeni; 19. Costești; 20. Duruitorii Noi; 21. Bezeni; 22. Costeștii Noi; 23. Bursuceni; 24. Codru Nou; 25. Cobusca Veche; 26. Grădiștea; 27. Semenovca; 28. Tvardița; 29. Cazaclia; 30. Zărnești; 31. Taraclia I; 32. Taraclia II; 33. Belolesie; 34. Turlachi; 35. Mihailovca; 36. Holmskoe; 37. Mologa II; 38. Gluboca; 39. Plavni; 40. Ostriveț.

Tipar digital realizat la:

EDITURA ŞI TIPOGRAFIA PIM
Şoseaua Ştefan cel Mare şi Sfânt nr. 4, Iaşi – 700497
Tel.:0730.086.676; Fax: 0332.440.730
E-mail: editura@pimcopy.ro
www.pimcopy.ro